ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА
КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

НАУМЕНКО ЮРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 343.81

ДИСЕРТАЦІЯ
ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

12.00.08 - Кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____Ю.О. Науменко

Науковий керівник**:** Юзікова Наталія Семенівна, доктор юридичних наук, доцент

Дніпро – 2020

АНОТАЦІЯ

Науменко Ю. О. Діяльність органів прокуратури щодо запобігання злочинам у сфері службової діяльності. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право». – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2021.

Дисертація присвячена комплексному науковому дослідженню кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності в Україні та ролі органів прокуратури в запобіганні їм, за результатами якого надано кримінологічну характеристику кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності та визначено основні способи й напрями, принципи запобігання вказаним кримінальним правопорушенням органами прокуратури України.

Соціально-правовий феномен службової злочинності притаманний будь-якій сучасній державі без винятку. Проблеми, що породжуються наслідками службової злочиннності в тому числі корупційної, без перебільшення можна назвати глобальними і міжнародними, оскільки вони зачіпають інтереси всіх зацікавлених в економічній і політичній стабільності держав. Наслідки службової злочинності вкрай небезпечні, так як на міжнародному рівні дестабілізують національні економіки, породжують різні порушення прав і інтересів громадян, внаслідок чого виникають соціальна напруженість в державі, недовіра до влади, що в глобальному масштабі заважає розвитку людства і сприяє його деградації.

Так на виконання мети і завдань дослідження проведено аналіз положень кожного розділу Кримінального кодексу України щодо норм, що охороняють інтереси служби. Продемонстровано тенденції службової злочинності в її генезисі. Запропоновано авторський підхід до формування державної політики із запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності.

Диференційовано криміногенні чинники, що детермінують злочинність у сфері службової діяльності.

Запропоновано запровадити дієві механізми заходів прокурорського реагування під час та за результатами досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. Розкрито службову діяльність як об'єкт кримінологічного дослідження. Визначено підстави та принципи криміналізації суспільно небезпечних діянь у сфері службової діяльності.

Сформульовано критичне ставлення до визначення поняття «кримінальне правопорушення» у сфері корупції, запропоновано розширити перелік таких кримівнальних правопорушень, враховуючи вимоги міжнародних нормативно-правових актів ратифікованих Верховною Радою України. Окрім того, до корупційних кримінальних правопорушень запропоновано відносити усі кримінальні правопорушення вчиненні у співучасті із особою, що вчинила корупційне кримінальне правопорушення для досягнення цілей корупційного правопорушення, та/або з метою приховування корупційного правопорушення, та/або з метою приховування майна, активів, цінностей здобутих в результаті вчинення корупційного кримінального правопорушення. Зроблено висновок про невідповідність примітки до статті 45 КК України міжнародним Конвенціям та про підміну законодавцем змісту корупційної злочинності шляхом обмеженої її регламентації у ст. 45 КК України.

Надано авторське поняття службової особи згідно якого уніфіковано публічну, приватну службу, професійну діяльність пов'язану із наданням публічних послуг, діяльність щодо спортивних змагань, використання влади, діяльність третейських судів, іноземних юрдичних осіб, посадових осіб під єдиним поняттям службова особа. Запропоновано відповідні зміни до Кримінального кодексу України.

Визначено принципи криміналізації суспільно-небезпечних діянь у сфері службової діяльності такі як принцип співмірності наслідків криміналізації; принцип кримінально-політичної доцільності криміналізації суспільно-небезпечних діянь у сфері службової діяльності; принцип конституційності;

принцип безпрогальності норми; принцип правової визначеності; принцип ефективності; принцип співмірності покарання. Підставами криміналізації суспільно-небезпечних діянь у сфері службової діяльності на нашу думку мають бути визнані такі: першою основною підставою криміналізації суспільно-небезпечних діянь у сфері службової діяльності є кримінологічна; другою підставою криміналізації суспільно-небезпечних діянь у сфері службової діяльності є соціологічна; третьою підставою криміналізації суспільно-небезпечних діянь у сфері службової діяльності є економічна; четвертою підставою криміналізації суспільно-небезпечних діянь у сфері службової діяльності є соціально-психологічна; п'ятою підставою криміналізації суспільно-небезпечних діянь у сфері службової діяльності є військово-політична; шостою підставою криміналізації суспільно-небезпечних діянь у сфері службової діяльності є міжнародно-правова; сьомою підставою криміналізації суспільно-небезпечних діянь у сфері службової діяльності є статистично-аналітична; восьмою підставою криміналізації суспільно-небезпечних діянь у сфері службової діяльності є підстава законодавчого визначення нового об'єкта кримінально правової охорони.

Досліджено історичний генезис органів прокуратури щодо запобігання службовій злочинності. Проведено аналіз правових пам'яток різних часів з метою вивчення і визначення такого явища як службова злочинність. Порушено проблемні питання діяльності органів прокуартури по запобіганню службовій злочинності. Зокрема, проаналізовано галузеві накази Генерального прокурора України, законодавство щодо питань боротьби із службовою злочинністю та порівняно показники діяльності праовохоронних органів щодо запобігання службовій злочинності. Наголошено на тому, що на сьогоднішній день запобіжна функція прокуратури не закріплена в жодному законодавчому акті. Слушною пропозицією змін до Закону України «Про прокуратуру» було б введення функції запобігання органами прокуратури вчиненню кримінальних правопорушень, в тому числі у сфері службової діяльності. У штатній структурі кожного самостійного підрозділу прокуратури запропоновано створити посаду

прокурора-кримінолога, який здійснюватиме кримінологічний моніторинг злочинності, прогнозування, інтелектуалізацію діяльності відповідного підрозділу/підрозділів, виконуватиме математичне моделювання кримінологічних показників за допомогою ЕОМ та розроблятиме на основі наявної інформації та науково-технічної бази заходи запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються чи можуть вчинитися під юрисдикцією відповідного підрозділу.

Також акцентувано увагу на доцільності прийняття спеціального Закону України «Про систему запобігання кримінальним правопорушенням».

Визнано доцільним що б було на законодавчому та Конституційному рівні закріплено наступні функції прокуратури: підтримання публічного обвинувачення у суді та процесуального керівництва досудовим розслідуванням; надання платної правової допомоги, шляхом здійснення адвокатської діяльності та приватної представницької діяльності (за прикладом аторнейської служби США); нагляд за додержанням Законів органами досудового слідства, оперативними підрозділами, правоохоронними органами; здійснення безоплатної представницької діяльності у сфері публічних інтересів та щодо незахищених верств населення; здійснення правозахисної діяльності у сфері публічної служби та в інтересах держави та органів місцевого самоврядування, державних та комунальних підприємств, установ, організацій; здійснення запобігання злочинності на місцевому, регіональному та загальнодержавному рівні; здійснення офіційного моніторингу нормативно-правових актів органів державної влади та місцевого самоврядування на предмет законності; здійснення участі у законотворчій та нормотворчій діяльності на місцевому, регіональному та загальнодержавному рівні; здійснення обов’язкової профілактики та кримінологічного моніторингу злочинності серед населення та щодо всіх підприємств установ, організацій, об’єднань, органів державної влади, місцевого самоврядування.

Крім того, запропоновано впровадити в Україні трьохланкову систему органів прокуратури за прикладом Атторнейської служби США та зробити посади окружних і обласних прокурорів виборними.

Розкрито способи запобігання кримінальним правопорушенням щодо отримання неправомірної вигоди, зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службового становища, у сфері незаконного збагачення та декларування, у сфері службового підроблення. Визначено комплекс спеціальних і загальносоціальних заходів запобігання злочинам у сфері службової діяльності. Проаналізовано стан, динаміку, структуру й інші показники злочинності в цілому по Україні. Порівняно статистичні показники із запобігання службовій злочинності в НАБУ, ДБР, СБУ, ДФС, Національній поліції та слідстві прокуратури до моменту його ліквідації.

Проведено компаравістичний аналіз кримінальних кодексів, кримінальних законів країн континентавльної Європи, Азії, Америки.

Досліджено проблемні питання запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, запропоновано дієві зміни в діюче кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство.

Ключові слова: службова діяльність, запобігання, кримінологічна характеристика,покарання за злочин, заходи детермінації, службова особа.

SUMMARY

Naumenko Yu. O. Activities of prosecutors' bodies on crime prevention in the field of official activity. - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of legal sciences in the specialty 12.00.08 - criminal law and criminology; criminal executive law. - Classical Private University, Zaporozhye, 2021.

The dissertation is devoted to the complex scientific research of criminal offenses in the sphere of official activity in Ukraine and the role of prosecutor 's

bodies in their prevention, based on the results of which the socio-legal phenomenon of official crime is inherent in any modern state without exception.

The problems caused by the consequences of official crime, including corruption, can be called without exaggeration global and international, as they affect the interests of all concerned in the economic and political stability of states. The consequences of official crime are extremely dangerous, as at the international level destabilize national economies, create various violations of the rights and interests of citizens, resulting in social tensions in the state, distrust of government, which globally hinders human development and contributes to its degradation.

Thus, to fulfill the purpose and objectives of the study, an analysis of the provisions of each section of the Criminal Code of Ukraine on the rules that protect the interests of the service. The tendencies of official crime in its genesis are demonstrated. The author's approach to the formation of state policy for the prevention of criminal offenses in the field of official activity is proposed. Differentiated criminogenic factors that determine crime in the field of official activity.

It is proposed to introduce effective mechanisms of prosecutorial response measures during and based on the results of pre-trial investigation of criminal offenses in the field of official activity. Official activity is revealed as an object of criminological research. The grounds and principles of criminalization of socially dangerous acts in the sphere of official activity are determined.

A critical attitude to the definition of "criminal offense" in the field of corruption is formulated, it is proposed to expand the list of such criminal offenses, taking into account the requirements of international regulations ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine. In addition, to corruption criminal offenses it is offered to carry all criminal offenses are committed in complicity with a person who has committed a corrupt criminal offense to achieve the goals of the corruption offense, and / or to conceal a corruption offense, and / or to conceal property, assets, values obtained as a result of a corruption offense. The conclusion is made on the inconsistency of the note to Article 45 of the Criminal Code of Ukraine with

international conventions and on the substitution by the legislator of the content of corruption crime by limited its regulation in Art. 45 of the Criminal Code of Ukraine.

The author's concept of an official is given, according to which public, private service, professional activity related to the provision of public services, activities related to sports competitions, use of power, activities of arbitration courts, foreign legal entities, officials under a single concept of official Relevant amendments to the Criminal Code of Ukraine have been proposed.

The principles of criminalization of socially dangerous acts in the sphere of official activity such as the principle of proportionality of consequences of criminalization are determined; the principle of criminal-political expediency of criminalization of socially dangerous acts in the sphere of official activity; the principle of constitutionality; the principle of inviolability of the norm; the principle of legal certainty; the principle of efficiency; the principle of proportionality of punishment. In our opinion, the following grounds for criminalization of socially dangerous acts in the sphere of official activity should be recognized as follows: the first main ground for criminalization of socially dangerous acts in the sphere of official activity is criminological; the second basis for the criminalization of socially dangerous acts in the sphere of official activity is sociological; the third ground for criminalization of socially dangerous acts in the sphere of official activity is economic; the fourth ground for criminalizing socially dangerous acts in the sphere of official activity there is a socio-psychological one; the fifth ground for criminalization of socially dangerous acts in the sphere of official activity is military-political; the sixth ground for criminalization of socially dangerous acts in the sphere of official activity is international law; the seventh basis for the criminalization of socially dangerous acts in the field of official activity is statistical and analytical; the eighth basis for the criminalization of socially dangerous acts in the sphere of official activity is the basis for the legislative definition of a new object of criminal legal protection.

The historical genesis of the prosecutor's office in relation to the prevention of official crime has been studied. The analysis of legal monuments of different times is

carried out in order to study and define such a phenomenon as official crime. Problematic issues of activity of procuratorial bodies on prevention of official crime are raised. In particular, the sectoral orders of the Prosecutor General of Ukraine, the legislation on combating malfeasance and the performance of law enforcement agencies to prevent malfeasance were analyzed. It is emphasized that to date the preventive function of the prosecutor's office is not enshrined in any legislative act. A good proposal for amendments to the Law of Ukraine "On the Prosecutor's Office" would be the introduction of the function of preventing the prosecution of committing criminal offenses, including in the field of official activity. In the staff structure of each independent unit of the prosecutor's office it is proposed to create a position of prosecutor-criminologist, who will carry out criminological monitoring of crime, forecasting, intellectualization of the relevant unit / units, perform mathematical modeling of criminological indicators using a computer and will develop, on the basis of available information and scientific and technical base, measures to prevent criminal offenses that are or may be committed under the jurisdiction of the relevant unit.

Emphasis is also placed on the expediency of adopting a special Law of Ukraine "On the system of prevention of criminal offenses". It was deemed expedient to enshrine the following functions of the prosecutor's office at the legislative and constitutional levels: support for public prosecution in court and procedural management of pre-trial investigation; providing paid legal assistance, through advocacy and private representation (following the example of the US Attorney's Office); supervision in compliance with the Laws by pre-trial investigation bodies, operative subdivisions, law enforcement bodies; carrying out free representative activities in the field of public interests and for vulnerable groups; implementation of human rights activities in the field of public service and in the interests of the state and local governments, state and municipal enterprises, institutions, organizations; crime prevention at the local, regional and national levels; official monitoring of normative legal acts of state authorities and local self-government bodies for legality; participation in legislative and rule-making activities at the local, regional and

national levels; implementation of mandatory prevention and criminological monitoring of crime among the population and in relation to all enterprises, institutions, organizations, associations, public authorities, local governments.

In addition, it is proposed to introduce a three-tier system of prosecutors in Ukraine, following the example of the US Attorney's Office, and to make the positions of district and regional prosecutors elected.

Ways to prevent criminal offenses of gain, abuse of power or official position, abuse of power or official position, in the field of illicit enrichment and declaration, in the field of forgery. A set of special and general social measures to prevent crimes in the sphere of official activity has been determined. The state, dynamics, structure and other indicators of crime are analyzed in general in Ukraine. The statistical indicators for the prevention of official crime in NABU, DBR, SBU, SFS, the National Police and the prosecutor's office investigation until its liquidation are compared.

A comparative analysis of criminal codes, criminal laws of continental Europe, Asia, America. The problematic issues of prevention of criminal offenses in the sphere of official activity by the bodies of the prosecutor's office are investigated, effective changes in the current criminal and criminal-procedural legislation are offered.

Key words: official activity, prevention, criminological characteristic, punishment for crime, measures of determination, official.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації, що висвітлюють основні наукові результати дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Науменко Ю. О. Поняття службових та посадових злочинів. *Вісник Академії митної служби України. Серія: «Право».* 2011. № 2 (7). С. 136–140.

2. Науменко Ю. О. Історичний генезис органів прокуратури. *Держава і право. Юридичні і політичні науки:* зб. наук. пр. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. Спецвипуск. С. 21–27.

3. Науменко Ю. О. Розвиток кримінально-правових норм, що регулюють питання кримінальної відповідальності у сфері службової діяльності в радянську добу (1918–1960 рр.). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*: зб. наук. пр. 2017. Вип. 1. Т. 2. С. 115–119.

4. Науменко Ю. О. Деякі кримінально-правові аспекти кваліфікації злочину, передбаченого ст. 364 Кримінального кодексу України, в контексті законодавчих змін. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. Вип. 3. С. 196–199.

5. Науменко Ю. О. Еволюція кримінально-правових норм, що регулюють питання кримінальної відповідальності у сфері службової діяльності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. *Науковий збірник Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.* 2016. Вип. 5. С. 154–157.

6. Науменко Ю. О. Детермінація злочинів у сфері службової діяльності, пов’язаних з корупцією: порівняльний кримінолого-правовий аналіз. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2020. Вип. 5. С. 74–78.

Стаття в зарубіжному виданні

7. Науменко Ю. О. Проблемні питання кримінологічного дослідження злочинів в умовах дії Кримінального процесуального кодексу України. *Wpływ badań naukowych*: Zbiór raportów naukowych (28.04.2013–30.04.2013). Bydgoszcz; Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2013. С. 41–45.

Публікації, що додатково відображають наукові результати дисертації та засвідчують обов’язкову апробацію матеріалів дисертації

Матеріали конференцій

8. Науменко Ю. О. Поняття злочинів у сфері корупції. Шляхи вдосконалення. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики*:

матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю Міжнародного гуманітарного університету (м. Одеса, 28 жовтня 2011 р.). Одеса: Фенікс, 2011. С. 203–206.

9. Науменко Ю. О. Проблемні питання кримінологічного обліку злочинів. *Становлення та розвиток юридичної освіти у Національному авіаційному університет*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції до Дня науки. Київ: Комп'ютерпрес, 2013. С. 238–241.

10. Науменко Ю. О. Питання кримінальної відповідальності юридичної особи, шляхи вирішення. *Юридична наука і практика: виклики часу*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2015. Т. II. С. 85–87.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ……15
ВСТУП ……...16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ……..……25
1.1 Службова діяльність як об’єкт кримінально-правової охорони …….……25
1.2 Генеза та сучасний стан нормативно-правового забезпечення запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності ……..... 48
1.3 Підстави і принципи криміналізації посягань на службові інтереси ……....79
1.4. Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності в інших країнах……..…...95
Висновки до розділу 1 …….…....121
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ОРГАНАМИ ПРОКУРАТУРИ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ……126
2.1 Сучасний стан і тенденції злочинності у сфері службової діяльності ……126
2.2 Детермінанти злочинності у сфері службової діяльності ……..137
2.3. Органи прокуратури в системі суб’єктів запобігання злочинності у сфері службової діяльності……...159
Висновки до розділу 2……...177
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ

ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ В ЗАПОБІГАННІ
СЛУЖБОВІЙ ЗЛОЧИННОСТІ ……..179
3.1 Стратегія державної політики щодо запобігання
кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності……179
3.2 Запобігання окремим видам кримінальних
правопорушень у сфері службової діяльності……..194
Висновки до розділу 3……..207
ВИСНОВКИ …….209
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….213
ДОДАТКИ…….239

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВРУ – Верховна Рада України

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

ДБР – Державне бюро розслідувань

ДФС – Державна фіскальна служба

НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції

ДФС – Державна фіскальна служба

ВСУ – Верховний Суд України

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

КК – Кримінальний кодекс

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс

ПВСУ – Пленум Верховного Суду України

СНД – Співдружність Незалежних Держав

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

ЕОМ – електронно обчислювальна машина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Органи прокуратури України посідають особливе місце в системі органів державної влади, що зумовлено їх функціями, завданнями та глобальним характером впливу на діяльність усієї правоохоронної системи, їх координуючою роллю, найвищим рівнем відповідальності перед суспільством за результати діяльності як правоохоронної, так і судової системи, стан захисту прав і свобод людини, громадянина, усіх установ, підприємств, організацій незалежно від форм власності. Саме тому найбільший тягар відповідальності за ефективність розслідування, підтримання публічного обвинувачення щодо кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності несе прокурор. Саме на прокуратуру покладено конституційну функцію із підтримання публічного обвинувачення, і саме від прокурорів залежать ефективність боротьби із корупцією в Україні, її інвестиційна привабливість, міжнародний імідж. Жоден інтернаціональний інвестор не вкладе гроші в країну, яка посідає останні місця в рейтингу боротьби із корупцією, яка не має суворих обвинувальних вироків суду щодо чиновників. Так, тільки в 2020 р. внаслідок вчинення кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності було заподіяно моральної та матеріальної шкоди на суму 34 905 804 (56 062 840 грн в 2019 р.), у тому числі фізичним особам 1 513 828 (6 773 826 грн в 2019 р.) [55].

Водночас після позбавлення прокуратури у 2009–2020 рр. повноважень щодо проведення перевірок у порядку правозахисної діяльності, позбавлення прокурора заходів прокурорського реагування, таких як протест, подання, припис та інших обмежень, актуалізувалося питання про ефективне здійснення прокурорського нагляду у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері службової діяльності. Ця проблема, як і потреба в стабілізації роботи правоохоронних органів щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності в умовах докорінного реформування

правоохоронної та судової систем, актуалізується внаслідок нестабільної економічної й політичної ситуації в державі, втрати довіри суспільства до правоохоронної та судової систем і загалом до органів державної влади. За таких обставин на сучасному етапі реформування (розвитку) правоохоронної та судової систем постає науково-практичне завдання визначення серед складових діяльності органів прокуратури основних засад, способів, методів, принципів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, координації правоохоронних органів у превентивній діяльності та їх комплексного аналізу. Варто зазначити, що кримінально-правові та кримінологічні проблеми запобігання злочинності з боку правоохоронних органів, інших суспільних інституцій традиційно привертають увагу науковців. Особливо цікавими в науковому плані є праці таких вітчизняних та закордонних учених, як: П. П. Андрушко, Ю.В. Абакумова, Ю. В. Баулін, А. М. Бабенко, Д.О. Балобанова, В. І. Борисов, Н. О. Гуторова, О. О. Дудоров, О. О. Житний, К. П. Задоя, А. К. Квіцинія, В. Ф. Кириченко, В. М. Киричко, Т. В. Корнякова, О. В. Кришевич, М. Д. Лисов, О. К. Марін, П. С. Матишевський, І. Є. Мезенцева, М. І. Мельник, Д. Г. Михайленко, В. О. Навроцький, О. П. Рябчинська, В. І. Осадчий, М. І. Панов, Ю. А. Пономаренко, А. В. Савченко, О.Б. Сахаров, О. Я. Свєтлов, Т. І. Слуцька, В. В. Сташис, А. А. Стрижевська, Є.Г. Стоматов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, П. Л. Фріс, П. В. Хряпінський, М. І. Хавронюк, В. Г. Хашев, В. В. Шаблистий, Н. С. Юзікова.

Серед сучасних українських монографічних досліджень варто відзначити праці, присвячені запобіганню корупції та окремим кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, Т. Є. Дунаєвої «Кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання службовій недбалості» (2012), О. Ю. Бусол «Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії» (2015), Д. Г. Михайленка «Протидія корупційним злочинам засобами кримінального права: концептуальні основи» (2017), О. І. Гузоватого, О. О. Титаренко «Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення в Україні та деяких зарубіжних

країнах» (2018), С. В. Рак «Кримінальна відповідальність за службову недбалість» (2019).

Окремим аспектам діяльності прокуратури в запобіганні злочинності приділено увагу в дисертаціях С. С. Мірошниченко «Головні напрямки діяльності органів прокуратури України з попередження організованої злочинності» (2007), Т. В. Корнякова «Кримінологічні засади запобігання органами прокуратури злочинам проти довкілля» (2011), О. В. Хорсуненко «Прокуратура України та країн-членів Європейського союзу: порівняльне дослідження» (2019).

Попри значний внесок авторів у вивчення проблеми службової злочинності, недостатньо розробленими на сьогодні є низка інших важливих аспектів, наукове осмислення та практичне вирішення яких сприятиме реалізації єдиного підходу до з’ясування й наукового осмислення детермінації кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. Зокрема, це визначення організаційної структури правоохоронних органів, що запобігають кримінальним правопорушення у сфері службової діяльності, визначення категорій кримінальних правопорушень, які будуть підслідні тому чи іншому органу залежно від кримінологічних характеристик, визначення ефективності чинних норм закону про кримінальну відповідальність, кримінально-процесуальних норм та ролі органів прокуратури в здійсненні прокурорського нагляду за досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень вказаної категорії та в загальнодержавній координації процесу детермінації службової злочинності.

Окреслене вище зумовлює необхідність здійснення відповідного комплексного наукового дослідження діяльності органів прокуратури в запобіганні кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, що й визначило вибір теми дисертації, її мету й завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження відповідає основним напрямам реалізації Національної стратегії у сфері прав людини (затвердженої Указом Президента України від 25.08.2015

№ 501/2015), Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр. (схваленої Указом Президента України від 20.05.2015 № 276/2015) та Закону України «Про прокуратуру», Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» № 113-IX.

Дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара «Дослідження теоретичних та прикладних проблем у кримінально-правовій, кримінологічній, адміністративно-правовій, кримінально-виконавчій, фінансово-правовій галузях права» (номер державної реєстрації 0119U100866), відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року» від 07.09.2011 № 942 та Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016. Тема дисертації затверджена вченою радою Дніпропетровського національного університету (протокол № 6 від 18.12.2014).

Мета й задачі дослідження. *Метою дослідження* є теоретичне обґрунтування нормативного забезпечення та практичної реалізації кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в запобіганні кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності й вироблення пропозицій щодо вдосконалення останньої.

Досягнення поставленої мети дослідження зумовило постановку та вирішення таких *завдань*:

– розглянути службову діяльність як об’єкт кримінально-правової охорони;

– дослідити генезу та сучасний стан нормативно-правового забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності;

– охарактеризувати підстави й принципи криміналізації суспільно небезпечних діянь у сфері службової діяльності;

– вивчити досвід запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності в інших країнах;

– охарактеризувати сучасний стан і тенденції злочинності у сфері службової діяльності;

– означити основні детермінанти кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та розкрити ступінь їх впливу;

– визначити роль органів прокуратури в системі суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності та з'ясувати критерії оцінювання їх ефективності;

– виокремити основні напрями запобігання кримінальним правопорушенням
у сфері службової діяльності;

– з'ясувати принципи та стратегічні напрями державної політики щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності;

– обґрунтувати сучасні шляхи запобігання окремим видам кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності органами прокуратури.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією органами прокуратури своїх повноважень щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності.

Предметом дослідження є діяльність органів прокуратури в запобіганні кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності.

Методи дослідження. Методи дослідження обрано з урахуванням поставленої мети, визначених завдань, об'єкта й предмета дослідження.

Загальнонауковою методологічною базою дослідження став *діалектичний метод* наукового пізнання, що надасть змогу сформувати комплексне уявлення про діяльність органів прокуратури в запобіганні кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності. У роботі використано такі наукові методи пізнання: *логіко-семантичний* – для вдосконалення понятійного апарату (підрозділи 1.1, 1.3, 2.2); *історико-правовий* – для здійснення ретроспективного аналізу діяльності органів прокуратури в запобіганні

кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності (підрозділ 1.2); *соціологічний і статистичний* – для формування та обробки масиву емпіричної інформації щодо показників злочинності службових осіб, характеристики особи службового злочинця (підрозділ 2.1); *системно-структурний* – для формування й обґрунтування підходу до причинного комплексу злочинності службових осіб (підрозділ 3.1); *функціональний* – для виокремлення проблемних аспектів діяльності органів прокуратури в запобіганні кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності та формування шляхів удосконалення її діяльності (підрозділи 2.3, 3.1); *формально-юридичний* – для визначення логічної обґрунтованості та відповідності побудови правових норм, юридичних конструкцій кримінального права законам і правилам формальної логіки (усі розділи роботи); *порівняльний* (*компаративістський*) – для аналізу досвіду зарубіжних країн (підрозділ 1.4).

Емпіричну основу дослідження становлять узагальнені дані, отримані під час аналізу статистичних показників Державної служби статистики України за 2010–2019 рр.; Генеральної прокуратури за 2010–2019 рр.; офіційні дані Верховного Суду, Міністерства внутрішніх справ України; Національного антикорупційного бюро України, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Державного бюро розслідувань, відомості Уповноваженого Верховної Ради з прав людини; 24 програмних документи органів влади та місцевого самоврядування у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій, Житомирській, Запорізькій, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Луганській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Сумській, Херсонській, Хмельницькій, Черкаській, Чернігівській областях; а також результати узагальнення проведеного анкетування 70 слідчих та оперативних працівників Національної поліції України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним монографічним дослідженням діяльності органів прокуратури в запобіганні кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, в якому запропоновано вирішення конкретного наукового завдання щодо

вдосконалення запобіжної функції органів прокуратури, виокремлено підходи до визначення критеріїв оцінювання ефективності такої діяльності та розроблено конкретні заходи щодо її підвищення. До найсуттєвіших результатів дослідження, що зумовлюють його наукову новизну, належать такі:

вперше:

– диференційовано криміногенні чинники, що детермінують злочинність у сфері службової діяльності, які згруповано так: 1) історичні; 2) територіальні; 3) соціально-демографічні; 4) економічні; 5) соціально-психологічні; 6) організаційно-правові; 7) законодавчі;

– запропоновано критеріями оцінювання ефективності діяльності щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності вважати: 1) організаційно-управлінське забезпечення превентивної діяльності; 2) якісний склад та коло повноважень залучених осіб; 3) мету превентивного впливу; 4) ступінь досягнення мети превентивного впливу щодо запобігання службовій злочинності; 5) пріоритетність засобів і методів превентивної діяльності щодо запобігання службовій злочинності; 6) стійкість отриманого запланованого результату та ставлення суспільства до результатів превентивної діяльності щодо запобігання службовій злочинності;

удосконалено:

– підходи до розуміння підстави й принципів криміналізації суспільно небезпечних діянь у сфері службової діяльності;

– наукову позицію щодо особливостей участі органів прокуратури України
в запобіганні кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, збереження досвіду та традицій, професійних зв’язків різних суб’єктів щодо запобігання службовій злочинності;

– зміст кримінологічної характеристики службової злочинності з урахуванням показників її сучасного стану, рівня, структури, динаміки, шляхом включення таких складових, як: соціальна природа, підстава криміналізації, історична зумовленість тощо;

– елементи кримінологічної та деліктологічної характеристики осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності;

– принципи та стратегічні напрями державної політики щодо запобігання службовій злочинності й наголошено на необхідності регулярного моніторингу з боку правоохоронних та контролюючих органів, а також Національного агентства з питань запобігання корупції службової злочинності для своєчасного запровадження відповідних превентивних заходів;

набуло подальшого розвитку:

– систематизація наукових теорій вітчизняних та зарубіжних учених щодо провідної ролі прокуратури в системі запобігання службовій злочинності, яка має значні для суспільства та держави цілі й завдання, реалізується за певними напрямами, у визначених формах та у співпраці з іншими суб'єктами, які диференціюються залежно від їх компетенції;

– підходи до використання здобутків превентивної практики інших країн у процесі організаційно-правового вдосконалення прокурорського нагляду та координації загальнодержавних заходів із запобігання службовій злочинності в Україні;

– визначення концептуальних засад запобігання органами прокуратури службовій злочинності на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, полягає в тому, що матеріали дослідження впроваджені як рекомендації:

– *у законодавчій діяльності* – під час формулювання пропозицій щодо внесення змін до кримінального законодавства в частині відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та інших напрямів формування державної політики щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності;

– *у правозастосовній діяльності* органів прокуратури щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності (акт впровадження Дніпропетровської обласної прокуратури від 21.12.2020);

– *у науковій роботі* – для подальших наукових розробок кримінологічної характеристики та засад запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності (акт впровадження Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара від 23.12.2020);

– *в освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальне право» та «Кримінологія».

Особистий внесок здобувача. Положення, які викладені в дисертації та виносяться на захист, розроблені автором особисто. Наукові ідеї та розробки, що належать співавторам, у дисертації не використовуються.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження доповідалися й обговорювалися на науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми кримінального права та кримінології, кримінально-виконавчого права» (м. Одеса, 2011 р.); «Становлення та розвиток юридичної освіти у Національному авіаційному університеті» (м. Київ, 2013 р.); «Юридична наука і практика: виклики часу» (м. Київ, 2015 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дослідження викладено в 10 друкованих працях, з них: 6 – статті в наукових фахових виданнях України, 1 – стаття в зарубіжному науковому виданні (Польща), 3 – матеріали конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 245 сторінок, з них основний текст – 212 сторінок. Список використаних джерел включає 252 найменування. розміщено на 26 сторінках, 3 додатки на семи сторінках

.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1 Службова діяльність як об’єкт кримінально-правової охорони

На відміну від об'єкта злочину, якому присвячено безліч робіт [119, с. 223], безпосередньо про об'єкт кримінально-правової охорони написано дуже мало. Чим це можна пояснити? Безсумнівно, головним чином тим, що переважна більшість дослідників виходять з тотожності цих понять. Такий підхід позначився ще у XIX-XX ст., коли в німецькій, а потім і російській юридичній літературі стала висловлюватися ідея про необхідність розмежування того, що тоді іменували об'єктом захисту (об'єктом охорони) і об'єктом дії. При цьому під першим об'єктом мався на увазі об'єкт злочину, а під другим - те, що пізніше стали називати предметом злочину. Не викликало заперечень ототожнення об'єкта злочину з об'єктом кримінально-правової охорони і в радянській кримінально-правовій науці, в якій дослідження останнього довгий час традиційно зводилося до розгляду питань вчення про об'єкт злочину. Лише в 70-х рр. минулого століття з'явилися роботи, автори яких стали акцентувати увагу на відмінностях в цих об'єктах.

Першим на цей рахунок докладно висловився Ю. А. Демидов. «Поняття об'єкта кримінально-правової охорони, - стверджував він, - не ідентичне поняттю об'єкта злочину. За своїм обсягом перше поняття ширше другого.

По суті, на тому ж роблять акцент і інші прихильники думки про нетотожність об'єкту кримінально-правової охорони і об'єкта злочину [142, с. 112]. Відзначаючи, що в першому випадку об'єктом виступають ті суспільні відносини, охорону яких забезпечує кримінальне законодавство, а в другому - охоронювані його нормами суспільні відносини, яким заподіюється шкода в результаті вчинення злочину, сучасні дослідники виходять з того, що об'єкт

кримінально-правової охорони характеризує коло і зміст можливих об'єктів злочинів [138, с. 61].

Необхідно зазначити, що більшість кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності є багатооб'єктними. Ототожнення поняття об'єкт злочину та об'єкт кримінально-правової охорони на думку автора вчення про багатооб'єктні злочини Карабанової Е.Н. є неправильним. Так, на думку автора об'єкт кримінально-правової охорони і об'єкт посягання в злочині є різними формами існування правового блага, при цьому об'єкт кримінально-правової охорони є правове благо, поставлене під охорону норм, що встановлюють кримінально-правові заборони на вчинення злочинів.

Карабанова Е.Н. також надає визначення багатооб'єктного злочину, під яким слід розуміти одиничний злочин, що володіє ознакою багатооб'єктності, тобто посягає на кілька різнорідних «генетично» не зв'язаних між собою правових благ, кожне з яких самостійно охороняється кримінальним законом. Концептуальне значення має те, яке з перерахованих понять виступає словоутворюючим в термінах «багатооб'єктний злочин» і «багатооб'єктний склад злочину». Таким є об'єкт посягання, оскільки об'єкт злочину як система його ознак, що виділяється поряд з суб'єктом, об'єктивною ситуацією і суб'єктивної сторонами злочину, завжди один, а об'єкт кримінально-правової охорони не є на думку автора ознакою злочину. Відповідно, багатооб'єктний злочин визначається як злочин, юридична структура якого містить два і більше об'єкта посягання, а багатооб'єктний складу злочину – як склад злочину, структура якого містить два і більше об'єкта посягання [67, с. 40-42].

Відповів на питання про співвідношення поняття об'єкта злочину з поняттям об'єкта кримінально-правової охорони і Г.П. Новосьолов припустивши, що об'єктом кримінально-правової охорони є різного роду цінності, здатні задовольняти ті чи інші потреби окремих членів суспільства або суспільства в цілому і в силу цього потребують кримінально-правової охорони, а об'єктом злочину є члени суспільства або суспільство в цілому, яким

поставлені під кримінально-правову охорону цінності належать і яким незаконне поводження з ними заподіює або здатне завдати шкоди [138, с. 68].

Нетотожними вважають терміни «об'єкт злочину» та «об'єкт кримінально-правової охорони» С. Лихова та С. Морозюк: поняття «об'єкт кримінально-правової охорони», на їхню думку, ширший і є первинним щодо поняття «об'єкт злочину», тому що кримінальний закон бере під свою охорону відповідні інтереси, і лише потім вони стають безпосереднім об'єктом злочину в разі злочинного посягання на них або можуть не бути ними взагалі в разі їх порушення внаслідок діянь неосудних осіб або осіб, які не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність, хоча вони і охороняються кримінальним законом [114, с. 32, 35]. Таким чином, позиція С.Лихової та С. Морозюка в основному збігається з наведеними позиціями А. А. Музики, В. М. Куца та О. В. Кириченка щодо співвідношення понять «об'єкт злочину» та «об'єкт кримінально-правової охорони».

Так, на думку П.П. Андрушка, об'єкт кримінально-правової охорони – це ті цінності, які законодавцем беруться під охорону шляхом прийняття кримінально-правової норми, тобто цінності, які потенційно можуть стати об'єктом злочину (злочинного посягання). Такими цінностями, на переконання автора, є: 1) права, свободи і правоохоронювані інтереси фізичних осіб, правоохоронювані інтереси юридичних осіб, суспільства (громадські інтереси), територіальних громад, об'єднань громадян, органів місцевого самоврядування та держави; 2) потерпілі (фізичні та юридичні особи, суспільство і держава); 3) соціальні зв'язки між членами суспільства з приводу реалізації належних їм прав, свобод та інтересів, у тому числі у формі правовідносин у разі їх врегулювання нормами права. Об'єктом конкретного злочину може бути частина цінностей, які є об'єктом кримінально-правової охорони кримінально-правової норми, а об'єктом «злочинного посягання» є соціальні цінності, цілеспрямоване посягання на які здійснюється шляхом вчинення умисних діянь [4, с. 10].

Веріна Г.В. вважає, що поняття об'єкта кримінально-правової охорони безпосередньо залежить від концепції об'єкта злочину, яку розділяє той чи інший теоретик-правознавець. Погоджуючись з науковою думкою про ідентичність сутності об'єкта кримінально-правової охорони і об'єкта злочину, вона підкреслює, що і тим і іншим є блага і суспільні відносини. Як тільки ті чи інші блага і суспільні відносини взяті під кримінально-правова охорону, вони стають потенційним об'єктом злочину.

Визнання певних суспільно небезпечних діянь, що посягають на ті чи інші блага і суспільні відносини, злочинами має на меті реалізація завдання кримінально-правової охорони [17, с. 168-169].

Н.І. Коржанський, В.Я. Тацій [223; с. 6] поняття об’єкт злочину і об’єкт кримінально-правової охорони ототожнювали [80; с. 15].

Таку саме думку поділяє і В. Д. Филимонов, у своїй роботі «Охоронна функція кримінального права» він зазначає наступне: основне призначення кримінального права – охорона суспільства від діянь, що заподіюють йому шкоду. У цьому полягає його соціальна функція.

Щоб скласти про неї досить повне уявлення, необхідно перш за все з'ясувати, що являє собою об'єкт кримінально-правої охорони і які джерела небезпеки заподіяння йому шкоди.

Об'єкт кримінально-правової охорони і об'єкт злочину – ідентичні поняття. Використання тієї та іншої термінології залежить від аспекту, в якому розглядається проблема. Якщо мова йде про те, які соціальні цінності захищаються кримінальним правом від злочинних посягань, зазвичай говорять про об'єкт кримінально-правової охорони. Якщо, навпаки, досліджується проблема антисоціальної спрямованості діяння, то використовується найменування «об'єкт злочину».

Протиставлення об'єкта кримінально-правової охорони і об'єкта злочину теоретично необґрунтовано і здатне принести шкоду – привести до підриву найважливішого принципу кримінального права – визнання складу злочину єдиною підставою кримінальної відповідальності.

Деякі юристи стверджують, що поняття «об'єкт кримінально-правової охорони» ширше поняття «об'єкт злочину».

Так, Ю. А. Демидов свого часу писав: «Поняття об'єкта кримінально-правової охорони не ідентично поняттю об'єкта злочину [32, с. 32]. За своїм обсягом перше поняття ширше другого. Кримінальне право передбачає засоби охорони своїх об'єктів не тільки від злочинів, а й від суспільно небезпечних дій неосудних і від небезпек, що створюють стан крайньої необхідності. Але справа не тільки в цьому, а головним чином в тому, що поняття "об'єкт злочину" знижує об'єкт кримінально-правової охорони до "елемента" або "сторони" злочину. Незрозуміло, як радянський державний і суспільний лад, соціалістична система господарства і соціалістична власність, особистість і інші об'єкти кримінально-правової охорони можуть бути "елементом" або "стороною злочинів"». У своїх міркуваннях Ю.А. Демидов не брав до уваги наступні обставини.

По-перше, те, суспільно небезпечну поведінку неосудних і небезпеки, які породжують стан крайньої необхідності, створюють загрозу заподіяння шкоди тим же самим суспільним відносинам, які охороняються правовими нормами, які передбачають відповідальність за вчинення конкретних злочинів (особистості, власності та ін.). Тому об'єкт кримінально-правової охорони в тому і в іншому випадку один і той же.

По-друге, Ю. А. Демидов не брав до уваги того, що, називаючи об'єктом злочину конституційний лад і по суті всі інші об'єкти, що охороняються правом об'єкти, причому як родові, так і видові і безпосередні, ми допускаємо певне спрощення. Та чи інша сукупність суспільних відносин стає об'єктом злочину тільки під час здійснюваного стосовно неї злочинного посягання. Крім того, в якості об'єкта злочину при цих умовах виступає не вся сукупність тих чи інших суспільних відносин, а лише відома її частина, її структурний елемент .

Відкидає ототожнення об'єкта кримінально-правової охорони і об'єкта злочину також Г.П. Новосьолов [139, с. 65]. Його позиція з цього питання

ґрунтується на захищається їм у трактуванні понять злочинних наслідків і злочинного шкоди, а також об'єкта і предмета злочинного поведінки.

Підстав для розмежування шкоди від злочину і злочинних наслідків не існує. Тому пов'язувати заподіяну злочином шкоду з об'єктом злочину, а якісь додаткові злочинні наслідки – з окремо існуючим об'єктом кримінально-правової охорони також немає ніяких підстав.

Інше обґрунтування розмежування об'єкта кримінально-правової охорони і об'єкта злочину Г. П. Новосьолов, як уже було сказано, пов'язує зі своїм своєрідним представленням про об'єкт і предмет злочину [137, с. 325-326].

Слід погодитися з А. В. Пашковською в тому, що уявлення Г. П. Новосьолова про об'єкт злочину «суперечить як позиції законодавця, так і звичайному здоровому глузду [145, с. 209]. Подібне трактування як би змінює місцями поняття об'єкта і предмета злочину, необґрунтовано домішуючи сюди і категорію потерпілого; при цьому об'єкт – завжди лише особа або безліч осіб, предмет – певні матеріальні або нематеріальні цінності цих осіб. Крім того, не зовсім зрозуміле значення такої "рокіровки", дана позиція не відповідає головній вимозі поняття об'єкта злочину – визначення того, чому саме заподіюється або може бути завдано шкоди в результаті злочинного посягання. При такому підході неможливо розмежувати окремі злочини між собою.

В кінцевому рахунку ми приходимо до наступного висновку: поняття об'єкта кримінально-правової охорони і об'єкта злочину відображають ознаки, що характеризують одне й те саме явище.

Визнання цієї обставини має важливе кримінально-правове значення.

Розмежування об'єкта кримінально-правової охорони і об'єкта злочину неминуче призвело б до постановки питання – який вплив той і інший об'єкт може надати на розмір кримінальної відповідальності. Якщо об'єкт злочину є елементом складу злочину, то є підстави кримінальної відповідальності, то об'єкт кримінально-правової охорони як кримінально-правове явище, що володіє в порівнянні з об'єктом злочину великим об'ємом, мало б вважатися обставиною, що знаходяться за рамками складу злочину. Але, як вже давно

відомо, така обставина не може визначати підставу кримінальної відповідальності.

Можуть сказати, що все це – надумане перебільшення, що автори, що розмежовують об'єкт кримінально-правової охорони і об'єкт злочину, не мали на увазі нічого подібного. Тоді в чому сенс розмежування об'єкта кримінально-правової охорони і об'єкта злочину? Адже мова йде не просто про охорону чого-небудь або кого-небудь, а про кримінально-правову охорону. Потреба гарантувати дотримання і зміцнення законності в нашій країні вимагає відмови від такого роду позиції [240, с. 50].

Проаналізувавши дефініції поняття об’єкт кримінально-правової охорони наведені вище вважаємо правильною позицію тотожності між об’єктом злочину та об’єктом кримінально-правової охорони. Вони мають одну й ту ж природу, та за обсягом і змістом збігаються.

Перш ніж перейти до характеристики об’єктів кримінально-правової охорони кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності необхідно звернутися до визначення поняття службова особа [129, с. 139–140] і ставлення автора до поняття службова особа, службова злочинність, кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності.

Перш за все необхідно звернутися до назви XVII розділу КК України «Кримінальні правопорушення к сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов’язаної із наданням публічних послуг» [98]. Сама назва відмежовує поняття службова особа від поняття особа, що здійснює професійну діяльність пов’язану із наданням публічних послуг. До того ж, у розділі XVII розділу КК України є ще спеціальний суб’єкт кримінальної відповідальності спортсмени, особи допоміжного спортивного персоналу, які беруть участь у спортивному змаганні, посадові особи у сфері спорту, відповідальність якого регламентована ст. 369-3 КК України [164].

Взагалі у розділі XVII розділу КК України налічуються наступні спеціальні суб’єкти злочину:

– Службова особа в розумінні ст. 18 КК України, яка поділяється ще на службову особу юридичної особи публічного права (примітка 1 до ст. 364 КК України) та на службову особу юридичної особи приватного права (ч. 3 ст. 18 КК України) [199, с. 137];

– Службова особа іноземної юридичної особи в розумінні ч. 4 ст. 18 КК України та примітки 2 до ст. 364 КК України, при цьому в контексті даних норм, службова особа не повинна мати організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції, а лише спеціальні повноваження. До того ж, вказані норми допускають терміни посадова особа (міжнародних судів, організацій, який нібито був виключений з КК України та змінений на термін службова особа. Водночас чинний КК України визначення терміну посадова особа не надає;

- спортсмени, особи допоміжного спортивного персоналу, які беруть участь

у спортивному змаганні, посадові особи у сфері спорту (відповідно до примітки до ст. 369-3 КК України). Необхідно зазначити, що визначення терміну посадові особи чи посадові особи у сфері спорту КК України не має;

- суб’єкти декларування, тобто особи, які зазначені у пункті 1, підпунктах "а" і "в" пункту 2 частини першої статті 3 Закону України "Про запобігання корупції" [165], які відповідно до частин першої, другої статті 45 Закону України

"Про запобігання корупції" [124] зобов’язані подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

- Народний депутат України;
- Працівник правоохоронного органу;
- Особа, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг;
- Службова особа Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;
- Службові особи, які займають відповідальне становище;

- Службові особи, які займають особливо відповідальне становище [2, 124]

При цьому, узгодженості, структурованості, системності у статтях, що регламентують кримінальну відповідальність вказаних суб'єктів злочинів немає. Наприклад в КК України є ст. 365, яка регламентує кримінальну відповідальність за перевищення влади і службових повноважень працівником правоохоронного органу, але відсутня кримінальна караність перевищення влади або службових повноважень іншими зазначеними мною суб'єктами злочину, хоча службова діяльність дев'яти інших спеціальних суб'єктів злочину теж потребує кримінально-правової охорони від перевищень. Відповідальність осіб, що надають публічні послуги взагалі може наступати тільки якщо вони вчинили дії із прямим умислом, і лише за ознаками зловживання повноваженнями та отримання неправомірної вигоди. А як же необережні кримінальні правопорушення, перевищення повноважень!? Незрозуміло навіщо законодавець спеціальний суб'єкт злочину службова особа Фонду гарантування вкладів фізичних осіб включив до ст. 365-2 КК України, адже відповідальність службових осіб регламентована іншими статтями КК України. Незрозуміло чому відповідальність за ст. 364-2 КК України «Здійснення народним депутатом України на пленарному засіданні Верховної Ради України голосування замість іншого народного депутата України» регламентована виключно щодо Народного Депутата України, а не депутатів усіх рівнів та взагалі осіб, що приймають участь у голосуванні. Автор вважає, що відповідальність більшості із перелічених вище суб'єктів злочину можна регламентувати відповідною частиною загальної норми про зловживання, перевищення, підроблення, отримання неправомірної вигоди. Це дозволить законодавцю дотриматися принципу правової визначеності, а найголовніше рівності усіх перед законом. Якщо бути відвертим, більшість змін до КК України останніх років були відверто політичними, і щодо криміналізації і щодо декриміналізації відповідних діянь.

На нашу думку поняття службова особа регламентована статтею 18 КК України повинне бути ширшим і включати усіх вищеперерахованих суб'єктів злочину, тим більше, що це зумовлено історично, про що буде йти мова у наступному розділі. Відповідно і необхідність окремої регламентації відповідальності такої кількості суб'єктів злочину, що наділені спільними рисами посадової діяльності буде відсутня.

Ще одним аргументом на користь уніфікації поняття службова особа є те, що кримінологічні характеристики службової злочинності, прогнозування службової злочинності, моделювання законодавчих норм будуть зрозумілими та простими.

Беззаперечно уніфікація поняття службова особа дозволить покращити і підходи до визначення покарань за кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, зробити покарання [196, 151-142] узгодженими із принципами доцільності, правової визначеності, справедливості, невідворотності, рівності усіх громадян перед законом. Наразі ситуація із суспільною небезпекою діянь у сфері охорони інтересів служби така, що відповідальність одних осіб регламентована КК України, а інших з невідомих причин ні, хоча рівень суспільної небезпеки наприклад перевищення влади або службових повноважень суб'єктом злочину «службова особа» в розумінні ст. 18 КК України не менший ніж у співробітника правоохоронних органів. Не кажучи вже про те, що єдиного підходу до визначення покарань за кримінальні правопорушення вказаної категорії взагалі немає. Його і не може бути тому, що розділ XVII КК України змінювався законодавцем упродовж останніх 12 років виходячи із принципу політичної доцільності, правонаступництва у владі, боротьби за владу. Жоден з проектів КК України запропонованих вченими радами провідних юридичних ВУЗів України не був прийнятий законодавцем. Можливо новий пілотний проект КК України поданий до Верховної Ради України все ж таки поставить крапку у правовому безладі щодо змін, які встановлюють кримінальну відповідальність за вказану категорію кримінальних правопорушень [79].

Доцільно запропонувати примітку 1,2 до ст. 364 КК України, а примітку до ст. 369-3 КК України виключити та викласти ч. 3, 4 ст. 18 КК України у наступній редакції:

3. Службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій або обіймають посади пов’язані із здійсненням професійної діяльності, або виконують посадові функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

4. Службовими особами також визнаються: спортсмени, особи допоміжного спортивного персоналу, які беруть участь у спортивному змаганні, посадові особи у сфері спорту; посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів.

Необхідно зазначити, що терміни службова злочинність, кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності в цьому дослідженні будуть вживатися саме в контексті визначення поняття службова особа наданого вище.

Службова злочинність є однією із найактуальніших проблем будь-якої країни світу, яка завдає негативних наслідків сфері діяльності органів публічного управління, економіці держави та суспільству у цілому.

Почати наш аналіз об'єктів кримінально-правової охорони злочинів у сфері службової діяльності слід із систематизації норм кримінального кодексу України, що передбачають відповідальність службових осіб, і вже потім виокремити по кожному злочину свій об'єкт кримінально-правової охорони.

Так, у розділі І КК України частиною 3 статті 109 передбачено відповідальність представника влади, (який згідно ст. 12 КК України є службовою особою) за вчинення дій спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади.

Об`єктами кримінально-правової охорони тут є нормальне функціонування органів державної влади, діяльність представників влади, та Конституція України

Законодавець тут чітко визначив найвищий ступінь відповідальності службової особи і суспільну небезпеку діяння вчиненого саме службовою особою, встановивши найсуворішу санкцію (хоча і занадто м`яку як на нашу думку).

В розділі ІІ, статтях 118, 124 КК України (умисне вбивство, у разі перевищення заходів необхідних для затримання злочинця та умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, у разі перевищення заходів необхідних для затримання злочинця відповідно) об`єктами кримінально-правової охорони є життя та здоров`я особи, її права та законні інтереси під час затримання за вчинення злочину.

Об`єктом кримінально-правової охорони у статті 127 КК України (катування) є службова діяльність, законне проведення дізнання та досудового розслідування, життя, здоров`я, право на захист, презумпція невинуватості, честь та гідність особи, процесуальні права сторін та учасників кримінального провадження.

Хоча статті 118, 124, 127 КК України і не мають прямого посилання на спеціальний суб’єкт, але за змістом диспозиції відсилають до службової особи та представника влади.

Об`єктом кримінально-правової охорони за статтею 132 КК України «Розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби» є службова діяльність та лікарська таємниця.

Необхідно зауважити, що диспозиція та санкція статті 132 КК України ототожнює відповідальність як службової особи так і простого працівника (професійна діяльність). На нашу думку таке ототожнення є пережитком радянської епохи і відповідальність службової особи повинна бути жорсткішою і виокремленою у відповідну частину 132 статті КК України.

Об`єктом кримінально-правової охорони за статтею 137 КК України «Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей» є службова діяльність в ювенальній та медичній сфері, здоров`я та життя неповнолітніх осіб.

Стаття 139. «Ненадання допомоги хворому медичним працівником», стаття 140. «Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником», стаття 141. «Порушення прав пацієнта», стаття 142. «Незаконне проведення дослідів над людиною», стаття 143. «Порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини», стаття 144. «Насильницьке донорство», стаття 145. Незаконне розголошення лікарської таємниці – суб`єктом вказаних злочинів здебільшого є медичні працівники, які можуть бути як службовими особами так і посадовими особами, яких не наділено адміністративно-господарськими чи адміністративно-розпорядчими функціями. Об`єктом кримінально-правової охорони тут є життя, здоров`я особи, службова та професійна діяльність медичних працівників, суспільні відносини щодо законної трансплантації органів та торгівлі ними, лікарська таємниця.

У розділі ІІІ кримінального кодексу України є новела, яка відкриває новий погляд на поняття службової особи.

Так, статтею 146[1]. «Насильницьке зникнення» встановлюється відповідальність за арешт, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі, вчинене представником держави, в тому числі іноземної, з подальшою відмовою визнати факт такого арешту, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі або приховуванням даних про долю такої людини чи місце перебування. Друга частина цієї статті встановлює відповідальність службових осіб керівного складу іноземної держави або неіноземного утворення за вчинення того ж злочину. Тобто законодавець розширив юрисдикцію кодексу на територію іноземних держав (наприклад держави-агресора) та регламентував законодавчо поняття службової особи тимчасово непідконтрольних Україні територій (анексовані АРК, території Луганської та Донецької областей).

Це приклад нагальної потреби суспільства в обєкті кримінально-правової охорони, в даному випадку таким об`єктом є свобода, особисті права, право на захист, право на справедливий суд, на статус військовополоненого людей, які є потерпілими від дій військових формувань, державних служб Російської Федерації та бандформувань які діють на території АРК, Донецької та Луганської областей.

У ч. 2,3 ст. 149 КК України, передбачено кримінальну відповідальність службових осіб за торгівлю людьми, тут об’єктом кримінально-правової охорони є особиста свобода та недоторканність особи, її невідємні права на свободу пересування, статеву недоторканність, повагу, честь і гідність та звісно службова діяльність.

У ч. 2, 3 ст. 154 КК України встановлено відповідальність службових осіб за примушування до вступу у статевий зв'язок, об’єктом кримінально-праової охорони тут є статева свобода і недоторканність, трудові права громадян, право на вільну господарську діяльність, службова діяльність.

У розділі V КК України, як і в попередніх, так само є злочини із спеціальним суб'єктом – службовою особою: це злочини передбачені ч. 3, 4 ст. 157, ч. 4 ст. 158, ч. 2 ст. 158-1, ч. 2 ст. 158-2, ч. 2 ст. 159 КК України з об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді виборчих прав громадян; злочин, передбачений ч. 2 ст. 161 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді свободи совісті, рівноправності громадян; злочин, передбачений ст. 162 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді недоторканності житла особи; злочин, передбачений ч. 2 ст. 163 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді свободи особистого листування; злочин, передбачений ч. 2 ст. 168 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді таємниці усиновлення; злочин, передбачений ч. 2 ст. 168 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді прав сиріт, права на усиновлення; злочин, передбачений ч. 3 ст. 171 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді права на вільну пресу, свободу слова; злочини, передбачені ст. 172-175 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді трудових прав громадян; злочини, передбачені ч. 3 ст. 176, ч. 3 ст. 177 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді прав інтелектуальної власності; злочин, передбачений ст. 184 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді права на безоплатну медичну допомогу, хоча ця стаття у контексті медичної реформи втрачає свою актуальність як і об'єкт кримінально-правової охорони, а сама медицина дефакто ніколи не була безоплатною. На прикладі ст. 184 КК України ми бачимо, що є повністю недіючі норми кодексу та непотрібні суспільству об'єкти кримінально-правової охорони – пережитки старої радянської системи охорони здоров`я. Безперечно деякі медичні послуги повинні компенсуватися закладам охорони здоровя за рахунок держави або місцевих громад, але аж ніяк не бути безоплатними. Наявність вказаного об'єкту кримінально-правової охорони в кримінальному Законі навпаки створює умови для зростання службової та професійної корупційної злочинності в медичних закладах[125, с. 550].

Розділ VI Кримінального кодексу України «Злочини проти власності» налічує лише два склади злочину із спеціальним суб'єктом службова особа, такі як вимагання ст. 189 та заволодіння, привласнення, розтрата чужого майна шляхом зловживання службовим становищем ст. 191 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді права власності.

Одним із найскладніших в доказуванні розділом кодексу є злочини у сфері господарської діяльності, передбачені розділом VII КК України. Його можна назвати і найсучаснішим із всіх, новаторським, об'єкти кримінально-правової охорони в ньому змінювались усі роки незалежності України, а останні зміни відбулися наприкінці 2018 року.

Так, розділ налічує наступні службові злочини: передбачений ч. 2 ст. 201, ч. 2 ст. 201-1 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді митного контролю; ст. 205 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді нормальної господарської діяльності (тут прямо не зазначено спеціальний суб'єкт, але без злочинного сприяння службових осіб податкової інспекції, митниці та реєстраторів фіктивне підприємництво взагалі неможливе); ч. 2 ст. 205-1 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді державних реєстрів; ч. 3 ст. 206 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді нормальної, безперешкодної господарської діяльності підприємства; ч. 3 ст. 206-2 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді прав власності на підприємство, майно підприємства (особливо актуальна стаття кодексу пов`язана з боротьбою з рейдерством; ст. 209 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді нормальної діяльності державного апарату та фіскальних органів щодо моніторингу законності доходів отримуваних фізичними та юридичними особами (хоча прямо не містить спеціального суб'єкта у вигляді службової особи, але захищає суспільство від корупції здебільше чиновницького апарату та легалізації ним доходів отриманих злочинним шляхом); ч. 2 ст. 209-1 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді інформації, яка відповідно до закону надається спеціально уповноваженому центральному

органу виконавчої влади із спеціальним статусом з питань фінансового моніторингу, особою, якій ця інформація стала відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю; ст. 210 КК України із об’єктом кримінально-правової охорони у вигляді бюджетного процесу; ст. 211 КК України із об’єктом кримінально-правової охорони у вигляді нормативно-правових актів у сфері бюджетної діяльності; ст. ст. 212, 212-1 КК України із об’єктом кримінально-правової охорони у вигляді загальнообов’язкових податків, зборів і платежів; ст. 219 КК України із об’єктом кримінально-правової охорони у вигляді платоспроможності підприємств; ст. ст. 218-1, 220-1, 220-2 КК Укаїни із об’єктом кримінально-правової охорони у вигляді нормальної банківської діяльності (кодекс доповнено вказаними статтями 16.07.2015, як раз після банківської кризи в Україні і масовим виведенням коштів вкладників в офшори власниками фінансових установ); ст. ст. 222-1, 223-1, 223-2, 232-2 КК Укаїни із об’єктом кримінально-правової охорони у вигляді нормального обігу цінних паперів та діяльності фондового ринку загалом; ч. 3 ст. 229 КК Укаїни із об’єктом кримінально-правової охорони у вигляді захисту інтелектуальних та майнових прав на товарний знак, найменування, походження товарів.

Дуже актуальними і злободенними, враховуючи Чорнобильську катастрофу є кримінальні правопорушення проти довкілля, передбачені розділом VIII КК України. Нажаль, його можна охарактеризувати, як такий, що не має систематичного, широкого та частого застосування.

Так, розділ налічує наступні кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, передбачені наступними статтями: ст. 238 КК України із об’єктом кримінально-правової охорони у вигляді екологічної безпеки населення, права на публічну інформацію; ч. 2 ст. 248 КК України із об’єктом кримінально-правової охорони у вигляді тваринного світу, природно-заповідного фонду; ст. 253 КК України із об’єктом кримінально-правової охорони у вигляді будівельних норм і правил щодо проектування та експлуатації систем захисту довкілля;

Злочини проти громадської безпеки, передбачені розділом ІХ КК України є одними з найбільш суспільно небезпечних, особливо в контексті російсько-української війни та терористичних актів незаконних збройних формувань сепаратистів та російських військ.

Так, розділ налічує кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, передбачені наступними статтями: ч. 3-5 ст. 255, ч. 2 ст. 256 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді захисту суспільства від організованої злочинності; ч. 2 ст. 258^1, ч. 2 ст. 258^4 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді національної безпеки та безпеки окремих громадян; ч. 2, 3 ст. 262 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді законного обігу зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів.

Злочини проти безпеки виробництва, передбачені розділом Х КК України дотичні майже до кожною працюючої людини, адже стосуються нормальної діяльності підприємств, належних умов безпеки праці та життєдіяльності. Майже кожного дня ми стикаємось з нещасними випадками на виробництві, будівництві, що сталися з вини службових осіб, майже кожного дня травмуються люди.

Так, розділ налічує кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, передбачені наступними статтями: ст. 271 КК України КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді належних умов безпеки праці та життєдіяльності, життя та здоров'я людини.

Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту, передбачені розділом ХІ КК України налічує кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, передбачені наступними статтями: ст. 276^1 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді нормального функціонування та стану повітряного простору; ст. 282 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді правил використання повітряного простору; ст. 284 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді захисту життя та здоров'я екіпажу та пасажирів судна, яке зазнало

лиха; ст. 285 КК України із об’єктом кримінально-правової охорони у вигляді правил безпеки на водному транспорті.

Злочини проти громадського порядку та моральності, передбачені розділом XII КК України налічує кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, передбачені наступними статтями: ч. 5 ст. 298 КК України із об’єктом кримінально-правової охорони у вигляді захисту археологічної спадщини; ч. 3 ст. 298^1 КК України із об’єктом кримінально-правової охорони у вигляді Національного архівного фонду.

Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення, передбачені розділом XIII КК України налічує кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, передбачені наступними статтями: ч. 2, 3 ст. 308 КК України із об’єктом кримінально-правової охорони у вигляді законного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; ч. 2, 3 ст. 312 КК України із об’єктом кримінально-правової охорони у вигляді законного обігу прекурсорів; ч. 2, 3 ст. 313 КК України із об’єктом кримінально-правової охорони у вигляді обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; ч. 2 ст. 320 КК України із об’єктом кримінально-правової охорони у вигляді правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів;

Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації, передбачені розділом XIV КК України налічує кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, передбачені наступними статтями: ст. 328 КК України із об’єктом кримінально-правової охорони у вигляді державної таємниці; ст. 330 КК України із об’єктом кримінально-правової охорони у вигляді службової інформації з обмеженим доступом; ст. 332 КК України із об’єктом кримінально-правової охорони у вигляді державного кордону України; ст. 332^1 КК України із об’єктом кримінально-правової охорони у вигляді порядку в'їзду

на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї.

Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів, передбачені розділом XV КК України налічує кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, передбачені наступними статтями: ч. 2 ст. 344 КК України із об’єктом кримінально-правової охорони у вигляді діяльності державного діяча; ст. 351 КК України із об’єктом кримінально-правової охорони у вигляді законної діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради; ст. 351^{1} КК України із об’єктом кримінально-правової охорони у вигляді законної діяльності Рахункової палати, члена Рахункової палати; ст. 357 КК України із об’єктом кримінально-правової охорони у вигляді документів, штампів, печаток, нормальної роботи підприємства, установи, організації.

Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, передбачені розділом XVII КК України [198, с. 120] налічує кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності передбачені наступними статтями: ст. ст. 364, 364^{-1}, 365, 365^{-2}, 365^{-3}, 366, 336^{-2}, 336^{-3}, 367, 368, 368^{-3}, 368^{-4}, 368^{-5}, 369^{-2}, 369^{-3}, 370 КК України із об’єктом кримінально-правової охорони у вигляді службової діяльності на усіх підприємствах, установах, організаціях незалежно від форми власності спеціальними суб’єктами злочину перерахованими у ст. 18 КК України.

Злочини проти правосуддя, передбачені розділом XVIII КК України налічує кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, передбачені наступними статтями: ст. 371 КК України із об’єктом кримінально-правової охорони у вигляді права гарантованого ст. 29 Конституції України не бути підданим незаконному, невмотивованому арешту, затриманню, триманню під вартою; ст. 372 КК України із об’єктом кримінально-правової охорони у вигляді права особи на законне і обґрунтоване, неупереджене обвинувачення, що ґрунтується на законно здобутих доказах; ст. 373 КК України із об’єктом

кримінально-правової охорони у вигляді права гарантованого ст. 63 Конституції України – не давати показання проти себе, близьких, родичів, чи членів сім'ї; ст. 374 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді права на захист, на професійну правову допомогу; ст. 375 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді правосуддя, права людини і громадянина на справедливий суд; ст. 376^{1} КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді автоматизованої системи документообігу суду; ст. 380 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді життя і здоров'я осіб, взятих під захист; ст. 381 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист; ст. 382 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді авторитету судової влади та обов'язкового виконання судових рішень; ст. 387 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування; ст. 388 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді майна, на яке накладено арешт, заставленого майна або майна, яке описано чи підлягає конфіскації; ч. 2 ст. 397 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді нормальної діяльності захисника чи представника особи.

Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини), передбачені розділом XIX КК України налічує кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, передбачені наступними статтями: ст. 425 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді порядку проходження військової служби, військового статуту; ст. 426 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді військового правопорядку, військової субординації; ст. 426^{-1} КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді інтересів військової служби та меж військової влади та повноважень.

Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, передбачені розділом XX КК України налічує кримінальні правопорушення

у сфері службової діяльності, передбачені наступними статтями: ч. 2 ст. 436^{-1} КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді заборони пропаганди комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів; ч. 2 ст. 447 КК України із об'єктом кримінально-правової охорони у вигляді конституційного ладу, державної влади, діяльності органів державної влади, територіальної цілісності, національної безпеки.

Проведений кримінологічний аналіз КК України щодо наявності норм, які регламентують відповідальність службових осіб, свідчить, що майже у кожному розділі є кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності. Така структура і системність службової злочинності ще раз вказує на підвищену суспільну небезпеку кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності і на багатооб'єктність їх складів.

Так, загальним об'єктом кримінально-правової охорони кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності я би визначив суспільні відносини, які регулюють нормальну службову, посадову, публічну та професійну діяльність у всіх гілках влади, між громадянами у відносинах з органами державної влади, місцевого самоврядування та на підприємствах незалежно від їхньої організаційно-правової форми. Спеціальним об'єктом кримінально-правової охорони є конкретний, специфічний вид службової діяльності, конкретна категорія посад у владній вертикалі, група чиновників тощо. Додатковим об'єктом є будь-які суспільні відносини, цінності, що є результатом службової діяльності або з нею пов'язані.

Спираючись на дані авторської аналітики, імперативні та рекомендаційні приписи Закону України «Про запобігання корупції», міжнародних законодавчих актів по боротьбі із корупцією можемо зробити висновок про невідповідність даних про кримінальні правопорушення у сфері корупції, що відображені у статистичних звітах органів досудового розслідування вимогам Закону.

Так, на даний час міжнародною спільнотою вироблено такі основні документи щодо боротьби із корупцією: Кодекс ООН про поведінку посадових

осіб з підтримання правопорядку 1979 р. [73]; Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р. [75]; Конвенція ООН проти корупції 2003 р. [74]; Конвенція Організації економічного співробітництва і розвитку по боротьбі з підкупом іноземних посадових осіб при здійсненні міжнародних комерційних угод від 21 листопада 1997 р. [76]; Конвенція Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію 1999 р. [77]

Аналізуючи норми відповідних міжнародних конвенцій та положення примітки до ст. 45 КК України, можемо зробити висновок про необхідність доповнення переліку корупційних злочинів, регламентованих даною нормою. Зокрема, відповідно до ст. 7 Кодексу ООН про поведінку посадових осіб з підтримання правопорядку 1979 р., ч. 2 ст. 8 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р., Конвенція ОНН проти корупції 2003 р., Конвенції Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію 1999 р. країни-учасниці зобов'язано окрім питань про хабарництво, зловживання владою, впливом, незаконного збагачення, врегулювати питання фінансової корупції, співучасті у корупції юридичних і фізичних осіб приватного права, укриття майна корупціонерів, питання розкрадання майна юридичної особи приватного права, питання включення до числа корупційних, злочинів проти правосуддя.

Враховуючи вимоги вказаних Конвенцій, корупційними злочинами за КК України повинні визнаватись, кримінальні правопорушення передбачені ст. 139, ст. 144, ст. 145, ч. 2, 3 ст. 149, ч. 2, 3 ст. 154, ч. 3, 4 ст. 157, ч. 4 ст. 158, ч. 2 ст. 158-1, ч. 2 ст. 158-2, ч. 4 ст. 158-3, ч. 2 ст. 159, ч. 4 ст. 160, ч. 3 ст. 171, ч. 3 ст. 176, ч. 3 ст. 177 ст. 184, ст. 189, ст. 191, ч. 2 ст. 201, ч. 2 ст. 201-1, ст. 205, ч. 2 ст. 205-1, ч. 3 ст. 206, ч. 3 ст. 206-2, ст. 209 , ч. 2 ст. 209-1, ст. 210, ст. 211, ст. ст. 212, 212-1, ст. 219, ст. ст. 218-1, 220-1, 220-2, ст. ст. 222-1, 223-1, 223-2, 232-1, 232-2, ст. 227 ч. 3 ст. 229, ст. 232, ст. 238, ст. 248, ст. 253, ст. 255, ст. 256, ч. 5 ст. 262, ст. 298-1, ст. 308, ст. 312, ст. 313, ст. 320, ст. 330, ст. 332, ст. 332-1, ст. 344, ст. 351, ст. 351-1, ст. 354, ст. 357, ст. 364, ст. 364-1, ст. 365, ст. 366, ст. 365-

2, ст. ст. 368-369-3, ст. 375, ст. 376, ст. 376-1, ст. 381, ст. 387, ст. 387, ст. 388, ст. 410, ст. 426-1 КК України та усі інші кримінальні правопорушення вчиненні у співучасті із особою, що вчинила корупційне кримінальне правопорушення для досягнення цілей корупційного правопорушення, та/або з метою приховування корупційного правопорушення, та/або з метою приховування майна, активів, цінностей здобутих в результаті вчинення корупційного кримінального правопорушення.

Перелік кримінальних правопорушень вказаний законодавцем у примітці до статті 45 КК України є вибірковим та не відповідає вимогам міжнародних Конвенцій ратифікованих Верховною радою України.

Таким чином, можемо зробити висновок про підміну законодавцем змісту корупційної злочинності шляхом обмеженої регламентації у ст. 45 КК України. У подальшому термін корупційна злочинність у сфері службової діяльності буде вживатися у роботі в контексті запропонованих нами змін.

1.4 Генеза та сучасний стан нормативно-правового забезпечення запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності

У сучасній Україні злочини проти встановленого порядку несення служби на державних, громадських та цивільних посадах є найбільш складним, розгалуженим, але разом з тим не дуже ефективним інститутом кримінального законодавства. Для того, щоб сформулювати поняття, визначити етимологію та правову природу службової злочинності, необхідно звернутися до історичного генезису кримінально-правових норм, що регулюють питання відповідальності за скоєння кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. Історико-правовий аналіз пам’яток вітчизняного права проводили такі вчені як Юшков С.В., Музиченко П.П., Терлюк І.Я., Яворницький Д.І., Скальковский А.А., Кістяківський О.Ф., Филипов Ю.Д., Таганцев Н.С.

В контексті генези службової злочинності необхідно провести ретроспективний аналіз діяльності органів прокуратури щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності та взагалі розвитку інституту прокуратури.

Прокуратура починаючи з моменту виникнення Української державності пройшла великий шлях перетворень і знов знаходиться на порозі змін. Євроінтеграційні зобов'язання України потребують від законодавця жорстких реформ у бік демократизації та гуманізації правоохоронних органів у тому числі і прокуратури. Вже декілька десятиріч у суспільстві та науці точаться диспути на тему: "Чи потрібен Україні прокурорський нагляд?", "Чи потрібне слідство в органах прокуратури?", "Як повинна виглядати прокуратура сучасної Європейської країни?", "Чи здатна прокуратура попереджувати злочини?". Для того щоб відповісти на ці запитання необхідно дослідити історію розвитку органів прокуратури, вивчити їх роль у становленні законності та демократичних принципів, адже досвід Європейських країн є корисним, але не може в повній мірі відобразити ту модель по якій законодавець повинен будувати прокуратуру України.

У цьому контексті можна навести слова генерального прокурора України та останнього прокурора Української РСР Потебенька М.О.: "Історія дає користь суспільству лише тоді, коли з неї беруть належні життєві уроки.[153, с.3]

Тому важливим науковим практичним завданням, яке постає перед вченими є дослідження досвіду роботи прокуратури на різних історичних етапах під впливом різнобарвних політичних та правових систем, результати якого дадуть змогу законодавцю обрати правильний вектор розвитку прокуратури України[128, с. 21].

Відомо, що давньоруська держава Київська Русь, яка була утворена скандинавськими завойовниками проіснувала з 882 по 1240 роки. На початковому етапі існування вона була варварською державою, в якій застосовувалась переважно військова демократія і суворе звичаєве право

характерне для постійних військових походів [251, с.10-40]. Джерелом права Русі IX-X століть були договори з Візантією, князівські устави та грамоти, а єдиного зводу законів для усіх князівств ще не існувало.

Першим, не усним (не звичаєвим) джерелом кримінального права, яке зберіглося до наших часів є Руська Правда – звід давньоруських законів, які регулювали кримінально-правові, цивільно-правові відносини, відносини у сфері податків і зборів, обов'язкових платежів. Сама Руська Правда запозичила свої норми із римського права.

Як відомо, Руська Правда дійшла до нас у великому (понад сто) кількості списків, які сильно відрізняються за своїм складом один від одного [251, с. 9]. Якщо дослідити текст пам'ятника, то стає зрозумілим наскільки динамічно розвивалося давньоруське суспільство, особливо із прийняттям християнства, що безумовно вплинуло на розвиток кримінально-правових норм, і в більшості випадків лібералізувало законодавство.

Точної дати написання та видання Руської Правди вченими не визначено, але більшість науковців, називають 1016 рік. Зміни у Руську Правду вносилися аж до монгольського нашестя 1240 року. Тобто, більше ніж двісті років давньоруське суспільство керувалося саме цим законом.

Система управління Київської Русі була десятковою (складалась із тисяцьких, соцьких, десяцьких), а згодом змінилась двірцево-вотчинною системою, коли функції управління державою і князівськими помістями були змішані.

Так, на місцевому рівні (за межами Київської землі), поряд з удільними князями князівська адміністрація встановлювала також посади спеціальних представників центральної влади – намісників і волостелів, а в містах – посадників, а також інших службових осіб – тіунів, вірників, мечників та отроків [122, с.50].

Ці особи отримували від населення «корм» (продуктами, а також сіном та вівсом для їхніх коней) як винагороду за здійснення управлінських функцій. Така система отримала назву «кормління». Згадані представники вважались

«княжими слугами» (від цього терміна і пішло слово «служба») і, як правило, концентрували у своїх руках управління в усіх основних сферах – господарській, військовій і судовій.

Таким чином, намісники фактично перетворювались на найвпливовіших посадових осіб на відповідній території. Така ситуація призводила до численних зловживань, проте за відсутності реального контролю за місцевою владою та слабкої фінансової системи даних про такі порушення не зберіглось. Однак зрозуміло, що система кормлінь давала аж надто високу самостійність управлінському апарату і часто була предметом зловживань. Таким чином, під час посилення князівської влади на землях Північно-Західної Русі у XV столітті та поступовій розбудові Московської держави, цей інститут спочатку обмежується (встановлення строків, чіткого розміру податків і кормів тощо), а згодом, в середині XVIII століття зовсім відмирає і забороняється [135, с.255].

Тобто, у Київській Русі таке кримінально-правове поняття як підкуп, хабар взагалі не існувало, а було місцевим звичаєм, який згодом закріпився на законодавчому рівні і проіснував сім століть. Традиційне хабарництво, яке проіснувало у прямій, закріпленій на законодавчому рівні, формі, досить довгий час впливало на суспільство, значно сповільнивши його розвиток.

Внаслідок раннього, несталого розвитку державного апарату Київської Русі,

у текстах Руської Правди спеціального суб’єкту злочину у вигляді посадовця княжого, боярського, купеческого двору, військовослужбовця не було. Суб’єкт злочину був загальним – фізична особа, без встановленого віку кримінальної відповідальності.

Об’єктами посягання злочину були особа та майно. Об'єктивна сторона злочину розділялася на дві стадії: замах на злочин (наприклад, покаранню підлягала особа, яка погрожувала мечем хоча і не вдарила) і закінчений злочин. Закон знав поняття співучасті, і вимагав покарання усіх винних у злочині.

Суб'єктивна сторона включала в себе умисел та необережність.

Найпоширенішим видом злочинів були злочини проти особи та майна, крім цього, існувала відповідальність за злочини проти релігії та церкви (відповідно церковних уставів), проти сім'ї та моралі, проти встановленого порядку управління (князівської влади) [224, с. 8-9].

Виникає слушне питання – а чи існувала взагалі в Київській Русі відповідальність за вчинення злочинів проти інтересів служби і службової діяльності? В.Є. Лоба та С.М. Малахов, аналізуючи кримінально-правові аспекти Руської правди, виділяють дві групи злочинів, які мають відношення до публічної служби – злочини проти князівського правосуддя (такі як неповернення боргу, приховування крадених речей, холопів) та злочини проти порядку управління (такі як повстання, бунт). Ці різновиди злочинів є встановлюють відповідальність за посягання на існуючий в суспільстві порядок здійснення публічної влади. Таким чином, при зародженні української державності одним із першочергових завдань суспільства була охорона і захист публічних службових відносин. Це прослідковується у більших кримінально-правових гарантіях захисту для «княжих людей» порівняно з іншими вільними людьми) [135, с.256]. Г.В. Перепелиця водночас зазначає, що відсутність норм про відповідальність зовсім не свідчить про відсутність певних порушень з боку осіб, котрі здійснювали публічні функції. Такі порушення, на думку автора, існували в зародковому стані і становили зловживання публічною владою [146, с.406].

Таким чином, з думкою автора можна погодитись, так як більшість рішень про покарання щодо суб’єктів таких посадових зловживань приймав особисто князь. Про це свідчать історичні документи (наказував висланням, постригом, палив міста, карав смертю, тощо), тим більше, що владою зловживали призначені ним же особи з його ж оточення. Такі зловживання не мали масового характеру, як і адміністративний штат не мав великої кількості чиновників. Звісно, із плином часу і укріпленням Руської державності, самого державного апарату і з’явилася необхідність у кримінально-правовій передбаченості і караності посадової (службової) злочинності.

Про розвиток кримінально-правових норм Великого князівства Литовського, в складі якого свого часу перебувала більша частина українських і білоруських земель, дають уявлення три (редакції) Литовських Статутів. Укладення яких в XVI ст. вважають найбільшим здобутком у процесі систематизації права українського середньовіччя. Дослідники (В.Пічета, Й.Юхо) зазначають, що при підготовці, наприклад, «Старого» статуту 1529 р. (його вважають першим у Європі систематизованим зводом законів різних галузей права), було вперше вирішено ряд винятково складних теоретичних і практичних питань. Серед яких – розмежування норм права за окремими галузями, розташування їх у визначеній системі, введення багатьох нових положень, що раніше були невідомі праву Великого князівства Литовського. Терлюк Т.Я. у своєму навчальному посібнику наводить наступні групи злочинів за Литовськими Статутами: 1) проти держави; 2) проти порядку управління й правосуддя; 3) військові; 4) проти релігії й церкви; 5) проти моралі; 6) проти життя, здоров'я й честі людей; 7) майнові; 8) злочини слуг і феодально-залежних людей проти феодалів [224, с.11-12]. У Литовських статутах вже існувало чітке розділення злочинів на такі, що вчинені у сфері публічних і приватних інтересів. Звісно, Статутами були передбачені злочини у сфері службової діяльності, як приватної так і публічної. Більшість дослідників не виділяє, під час аналізу кримінально-правових норм Литовських статутів, в окрему групу злочини у сфері службової діяльності, а узагальнює їх в розділах присвячених військовим злочинам, проти порядку управління, держави, що на нашу думку є упущенням.

Так, у Литовських статутах [215, с. 200–300] було передбачено такі службові злочини: відмова судді в судочинстві; прийняття суддею незаконного рішення; відмова задовольнити вимоги сторін, що змагаються в суді; порушення правил про судові мита; порушення правил підсудності; недобросовісне виконання возним (судовим приставом, судовим виконавцем) рішень суду; винесення неправосудного рішення членами земського та гродського судів. Злочином було невиконання урядником покладених на нього

обов’язків; самовільне стягнення урядниками і митниками мит, або їх збільшення [206, с. 142-143]; халатне відношення до утримування у в’язниці злочинця чи боржника; потурання в’язням з боку наглядачів; втеча засудженого; порушення державної монополії на виготовлення та продаж пива у корчмах і інших не дозволених господарськими листами місцях; зловживання повноваженнями прокуратором (прокуратор – адвокат, захисник, представник); підробка документів прокуратором; відповідальність прокуратора (адвоката, захисника) за виступ у суді на підставі сфальсифікованого доручення; відповідальність прокуратора за відмову у безоплатній допомозі.

Крім того, до службових злочинів відносились і військові, а саме: неявка на місце шикування війська, самовільне залишення військового табору, халатність при несенні караульної служби, пограбування шляхетських маєтків під час виконання військового обов’язку, потурання гетьмана або хорунжого ухиленню від військової служби, здача замку, злочини військових проти населення під час бойових дій (в тому числі іноземних найманців)[217; с. 223].

Однак, з невпинним розвитком Литовсько-Руської держави розвивалась її правова думка – був створений інститут професійних суддів і судових розпорядників, виконавців (возних), законодавчо був відокремлений спеціальний суб’єкт посадових злочинів проти авторитету судової влади – працівник суду (суддя, возний, особа, яка заміщує суддю).

Таким чином, з розвитком громадянського суспільства, і як наслідок цього, введенням інституту прокураторів – професійних захисників, адвокатів, представників особи у суді, у Литовських Статутах [216, с. 50-55] відокремлюються норми, що регламентують кримінальну відповідальність спеціального суб’єкту посадового злочину у вигляді прокуратора.

Необхідність дотримання суворої дисципліни у місцях позбавлення волі встановлює кримінальну відповідальність за посадові злочини працівників системи виконання покарань у Литовсько-Руській державі.

У зв’язку із зміцненням державного апарату Литовсько-Руської держави, високою потребою у наповненні казни за рахунок ефективної митної політики встановлюється кримінальна відповідальність урядників (державних службовців; осіб, які збирали мито) за скоєння злочинів проти авторитету державної влади та у сфері митних платежів.

Крім того, Статутами встановлюється відповідальність за порушення державної монополії на продаж та виготовлення алкогольних напоїв, тим самим, законодавець вперше в історії Литовсько-Руської держави застосовує щодо посадових осіб приватного права кримінально-правову норму для регулювання ринку товарів та послуг.

Безумовно, найчисельнішою та найважливішою для держави, яка постійно вела війни проти зовнішніх (наприклад Московське Царство) і внутрішніх ворогів (повстання, бунти, релігійні суперечки) була група злочинів проти порядку проходження військової служби. Тому, вказану групу посадових злочинів і виділено в окремий розділ у всіх трьох Литовських Статутах.

Загалом, Литовські Статути були важливим кроком на шляху розвитку правової думки та правової культури українського народу, що дозволило йому зберегти свою національну самобутність на єдиній правовій основі [216, 75-78] та пройти шлях від руїни до незалежності.

Поряд із Литовськими Статутами цікавою середньовічною пам’яткою права є Магдебурське право, а саме «Саксонське дзеркало».

Вказаний правовий акт також містить норми про відповідальність службових осіб, зокрема, суддів за постановлення неправосудного рішення; судових виконавців за невиконання судових наказів; монетних майстрів під час виконання обов’язків із чеканки монет. На відміну від Литовських Статутів, Магдебурське право було більш містифіковане і менш деталізоване. Основний акцент робиться на злочинах проти майна та особи, порядку управління. Крім того, недостатньо уваги приділено військовим злочинам. Наприклад, за

ухилення князів від військової повинності передбачений лише штраф, на відміну від суворих покарань за Литовськими Статутами.

Цікавим є те, що Магдебурське право встановлює кримінальну відповідальність юридичної особи того часу – замку, як території відповідальної за дії своїх жителів. У разі обвинувачення з боку пограбованих чи іншим чином скривджених осіб в бік визначеного замку і при цьому відсутності ідентифікації винного, відповідальність під час поєдинку ніс господар замку; у разі виявлення винного відбувався суд. Звісно замок не можна повною мірою називати юридичною особою, але вказані норми є одними із перших в історії європейської правової думки, які встановлюють відповідальність не фізичної особи, а спільноти за територіальною ознакою.

Загалом, Магдебурське право досить мало уваги приділяло злочинам у сфері службової діяльності, але досить жорстко регулювало побут міщан, що надало поштовх для індустріального розвитку середньовічних міст.

Наступним етапом розвитку українського права стало створення на території Речі Посполитої самостійного військового утворення у вигляді козацтва, яке спочатку підпорядковувалось польському королю, а після збройного повстання Богдана Зіновія Хмельницького, яке отримало у 1654 році територіальну автономію у складі Московського Царства та було знищено у 1776 році імператрицею Катериною II.

Так, територіально границі вольностей запорізьких і так звані Січі, знаходилися на території сучасних Дніпропетровської, Запорізької, Харківської і Херсонської областей [252, с. 1-42].

Більшість вчених вважають, що право Січі мало звичаєвий характер, здебільшого саме в усних переказах [237, с.1-28]. До наших часів дійшла інформація про устрій правової системи і адміністративного апарату Січі. Збереглися і деякі архіви, зокрема ті, що відшукав А.О. Скальовський. Нажаль, під час розпалу політики русифікації більшість документів пов’язаних із діяльністю адміністративних органів Січі було знищено. А.О. Скальовському вдалося випадково відновити деякі уривки архівних матеріалів[208, с.1-57].

На думку Г. Міллера, яку підтримав Д. Яворницький, «писаних законів від них годі було сподіватися передусім тому, що громада козаків мала позаду надто коротке минуле, щоб виробити ті чи інші закони, систематизувати їх і викласти на папері; а також тому, що все історичне життя запорізьких козаків було сповнене майже безнастанними війнами, які не дозволяли їм надто зупинятися на влаштуванні внутрішнього ладу свого життя; нарешті, запорізькі козаки взагалі уникали писаних законів, побоюючись, щоб вони не змінили їхніх свобод» [136, с.182-190].

У зв'язку з викладеним, кримінально-правова караність злочинів у сфері службової діяльності зводилася у Січі до військових злочинів (зрада, гайдамацтво) та злочинів у сфері управління (непокора козацькій старшині, бунт). Звісно, найбільшими групами злочинів були злочини проти власності та проти життя і здоров'я особи. Система покарань за скоєння злочинів була дуже суворою та ґрунтувалася здебільшого на думці громади, така собі військова демократія.

Загалом, територіально-етнічне утворення – Січ внаслідок своєї незрілості і виключної мілітарізованості так і не розвинулося в повноцінне державне утворення, не мало відповідних часу цивільно-правових та господарсько-правових відносин, державного апарату і як наслідок майже не передбачало кримінально-правового регулювання відносин у сфері службової діяльності.

Одночасно із Січовим звичаєвим правом на українських землях, що перебували під владою Росії починаючи з 1654 року розвивалося писане право та продовжували діяти Литовські Статути, Магдебурзьке право [27, 157].

Крім того, навіть після обрання Гетьманом Іваном Мазепою європейського вектору розвитку України, російські самодержці не ризикували запровадити одразу на підвладних їм українських землях законодавство Російської Імперії, а ввели в дію у 1743 році «Права, по которым судится малороссийский народ», які по суті складалися із Литовських Статутів та Магдебурзького права. Такий історичний розвиток української правової думки

демонструє справжні європейські цивілізаційні корені українців та їх історико-правової спадщини.

Таким чином, різниця між законодавством Росії та України була настільки великою, що документи Верховної Таємної Ради Російської Імперії свідчать про те, що політична та юридична спільноти Росії зовсім не орієнтувались із чого складається українське законодавство, називаючи наприклад єдиною складовою українського законодавства Магдебурське право та Саксонські Статути, неправильно називаючи основний закон тодішньої України – Литовські Статути. Навіть мова законодавства України (Малоросії) була іншою. Власне тому, у період з 1728 по 1743 рік і виник перекладений на староруську мову законодавчий акт «Права, по которым судится малороссийский народ». На момент прийняття цього акту законодавство України було прогресивним і європейським, а іншої частини Росії – занедбаним, відсталим і пронизаним корупцією [69, с. 1-22]. З моменту прийняття вказаного законодавчого акту, особливо з моменту перекладу українського законодавства російською мовою, починається період тотальної русифікації і відходу України із європейської законодавчої сім'ї, який тривав 175 років, аж до 1918 року.

Першим повноцінним кодифікованим збірником кримінально-правових норм став «Звід законів Російської імперії», що діяв на всій території Російської імперії з 1832 по 1918 роки (в частині кримінальних норм з 1846 року) та передбачав для злочинів у сфері службової діяльності цілий розділ № 5 «Про злочини та проступки по службі державній та суспільній» у томі № 15 «Уложення про покарання кримінальні та виправні» (далі Уложення) [235, 156-159], що в останній редакції налічував 177 статей з 329 по 505.

Цей збірник кримінально-правових норм був дуже прогресивним для тодішньої Росії і представляв собою прекрасний приклад регулятивної та імперативної норми щодо злочинів та проступків у сфері службової діяльності. Дуже цікавою, навіть для сучасного законодавця, є те, що в Уложенні були як норми про кримінальну відповідальність так і норми про

дисциплінарну відповідальність за один і той же вид делікту. На нашу думку, така структура кримінального закону дозволяє жорстко, в імперативному порядку, регулювати виконавчу дисципліну в державному апараті та одночасно знищувати корупцію, а саме тому має право на повноцінне існування і в сучасному законодавстві.

Зазначене Уложення встановлює сувору дисциплінарну відповідальність працівників правоохоронних, судових та державних органів за неналежне відправлення наданих їм повноважень та кримінальну відповідальність за невиконання ними – умисне, не умисне чи необережне своїх владних повноважень.

Отже, розглянемо види службових злочинів наведених у даному кодифікованому законодавчому акті. Глава перша присвячена злочинам та проступкам «про невиконання указів, законних по службі вимог та приписів», що в сучасному кримінальному законі фактично не виділено ні в спеціальний розділ КК України, ні в спеціальну норму відповідальності.

Главу другу присвячено перевищенню влади та протизаконній бездіяльності (як умисній так і необережній). Вказаною главою передбачалась кримінальна відповідальність за незаконне втручання службової особи в діяльність іншої службової особи, катування, незаконний обшук, виїмку, затримання, арешт, втручання у приватне спілкування.

Таким чином, якщо перша та друга глави були присвячені переважно злочинам у сфері публічного права, то третя – «протизаконним проступкам посадових осіб (як публічного так і приватного права) під час зберігання чи управління ввіреним їм за службою майном». Загалом, норми вказаної глави встановлюють відповідальність за порушення у сфері господарських відносин, банківській сфері та проти державної казни.

Глава четверта, яка до речі, передбачає більше випадків службового підроблення ніж сучасна норма КК України, встановлює відповідальність за «підроблення по службі».

Відповідальність за службове підроблення встановлювалась виходячи із об'єкту злочину – офіційний документ виданий Сенатом, Царем, Урядом, тощо; виходячи із суб'єкта злочину – підроблення поліцейського, звичайного службовця, тощо. Дуже влучно в Уложенні передбачено відповідальність за усі можливі види лжесвідчень та лжеприсяги, привід до суду свідків, що дають неправдиві показання. Крім того, на думку автора дуже правильно і актуально Уложенням передбачено відповідальність за надання копії неіснуючих документів, або ж невірної копії дійсного акту, підчистку, виправлення, втрату, знищення документів, чого нажаль, в допомогу злочинцям, не передбачено чинним кримінальним законодавством України.

Крім того, велику увагу Уложення приділяє у Главі п'ятій «неправосуддю». Встановлено відповідальність за постановлення суддею завідомо неправосудних судових рішень (як в цивільних справах так і у кримінальних), за недбалість допущену суддею при постановленні рішення. За прийняття будь-яким чиновником неправосудного рішення при розгляді будь-якої ввіреної йому справи та за недбалість при розгляді такої справи. Главою передбачено відповідальність за умисне неправильне виконання судових рішень та здійснення неналежного прокурорського нагляду за постановленням та виконанням судових рішень. До того ж, цією Главою встановлено жорстку відповідальність за умисні дії чи недбалість працівників суду (секретарів, інших службових осіб суду). Таких конкретизованих спеціальних норм нажаль не має вітчизняне законодавство, не зважаючи на тотальні зловживання з боку рядових працівників суду (наприклад, видача неіснуючих судових рішень злочинцям, використання печатки суду для завірення копії з неіснуючого документа, тощо).

Главою шостою встановлювалась відповідальність за «мздоїмство та ліхоїмство», тобто хабарництво, одержання чи передача неправомірної вигоди у будь-якій формі. Відповідальність встановлювалась як щодо хабарника, так і щодо хабародавця. Крім того, законодавець дуже добре прописав об'єктивну сторону одержання неправомірної вигоди, передбачивши

вимагання, приховування злочину за законною угодою чи дією (виграш, позика, тощо). Також, законом було передбачено відповідальність хабарника навіть у разі одержання такої неправомірної вигоди його родичами чи посередником. Найголовніше, в Російській Імперії до хабародавців застосовувалось суворе покарання.

Наступна, сьома Глава встановлювала відповідальність за порушення «встановлених під час заняття посади та її залишення правил». Глава восьма встановлювала відповідальність за «порушення порядку при призначенні осіб на службу та під час їх звільнення». Глава дев'ята регулює встановлює відповідальність у взаємовідносинах підлеглого та керівника та за слабкий нагляд за підлеглими. Глава десята встановлює відповідальність за недбале або повільне виконання службових обов'язків. В більшості норми вказаних глав встановлюють дисциплінарну відповідальність, або є відсилочними у разі відповідальності за злочин.

Одинадцятою главою встановлено відповідальність за «злочини та проступки чиновників по деяких особливих родах служби», а саме відповідальність слідчих працівників; працівників суду; працівників органів земельних ресурсів; працівників поліції; чиновників кріпосних справ (прирівнювались до нотаріусів) та нотаріусів; казначеїв та чиновників, яким ввірено грошові суми; маклерів; чиновників при укладанні підрядів, поставок, прийманні поставлених у казну речей і публічних продажах.

Крім п'ятого розділу Уложення, кримінальну відповідальність посадових осіб приватного і публічного права регулюють і багато інших розділів та інші норми Зводу законів Російської Імперії [200, с. 15]. Наступним кодифікованим кримінальним законом було Кримінальне уложення 22.03.1903. Воно є досконалішим продовженням попереднього Уложення, але так і не вступило повністю в дію. Кримінальне Уложення 1903 року останньою 37 Главою передбачало відповідальність за злочини у сфері службової діяльності . [228, с. 636-687]. По суті, норми стали більш досконалими, диспозиції статей конкретнішими, у додатках до Уложення було визначено низку нових термінів.

Уложення 1903 року мало загальну та особливу частини і було прообразом сучасного кримінального кодексу, яким ми користуємося, «витвором правового мистецтва». Це свідчить про високий рівень правової культури в Російській Імперії, але у зв'язку з подіями 1918 року вказане Уложення так і не вступило в дію, а лише слугувало прикладом для наступних поколінь радянських науковців та юристів-практиків у сфері побудови норм кримінального закону.

Загалом, така досконала на той час передбаченість кримінальної відповідальності за скоєння службових злочинів, як у сфері приватного, так у сфері публічного права свідчить про високий рівень розвитку світського суспільства Російської Імперії (духовенства, дворянства, купців, власників заводів та фабрик, землевласників) та про великий промисловий розвиток країни. Безумовно, навіть враховуючи такі покарання як смерть та заслання, норми обох Уложень можна вважати дуже професійними, досконалими для того часу і навіть ліберальними – адже вони були покликані захистити господарські відносини, державний апарат та приватну власність. Нажаль, величезна соціальна нерівність в Російській Імперії спричинила революцію і як наслідок знищення майже усіх ліберальних надбань у сфері кримінального права.

Двадцяте століття найбільш істотно вплинуло на формування української державності, на об'єднання українських земель в одну республіку, на становлення української нації та здобуття незалежності. Упродовж цього періоду кримінальний закон зазнавав як революційного спрощення, так і непотрібної деталізації, був як слугою радянської тиранії та й інструментом розбудови незалежності України.

Для того щоб провести аналіз правових пам'яток радянської та пострадянської епох необхідно звернутися до праць тогочасних вчених та юристів практиків, таких як Герцензон А.А., Грингауз Ш.С., Михайленко П.П.

Після подій Великої Жовтневої Революції основу кримінального законодавства (до прийняття перших кодифікованих актів радянського законодавства) складали звернення до населення, декрети В.І. Леніна, народних

комітетів, постанови уряду, інструкції (наприклад «Про революційний трибунал».

Першим декретом у сфері кримінального права був декрет «Про суд», в якому вводились основні принципи притягнення до кримінальної відповідальності за певні види злочинів. Крім того, за вказаним декретом повністю ліквідовувався імперський суд, а відповідно і прокурори при судах, загалом уся буржуазна система юстиції. Натомість, згодом створювалися народні правоохоронні органи, суди, прокурори.

На цьому, як здавалося б незначному нормативному актові належить зупинитися докладніше, адже із його прийняттям радянська влада майже повністю знищила корупцію у судах та системі юстиції і почала формувати з чистого аркушу паперу правоохоронну і судову системи Радянського Союзу. Як писав В.І. Ленін: «Шлях, який пройшла Радянська влада у ставленні до соціалістичної армії, вона зробила також і по відношенню до іншого знаряддя панівних класів, ще більш тонкого, ще більш складного – до буржуазного суду, який зображував собою захист порядку, а насправді був сліпим, тонким знаряддям нещадного придушення експлуатованих, що відстоює інтереси грошового мішка. Радянська влада вчинила так, як заповідали чинити усі пролетарські революції, – вона віддала його відразу на злам. Нехай кричать, що ми, не реформуючи старий суд, відразу віддали його на злам. Ми розчистили цим дорогу для справжнього народного суду і не стільки силою репресій, скільки прикладом мас, авторитетом трудящих, без формальностей, – ось що зробить з суду, як знаряддя експлуатації, суд, як знаряддя виховання на міцних основах соціалістичного суспільства».

Вказане твердження В.І. Леніна є актуальним і правильним і в сучасній Україні, як парадоксально це не звучить, адже для досягнення цілей демократичної революції, таких як добробут народу України, його незалежність, міцність економіки й армії, тощо, необхідно повністю знищити [113, 100-105] судову і правоохоронну системи радянського типу та збудувати нові – проєвропейські. Це одразу знищить як і в ті роки великий прошарок

корупціонерів в судовій і правоохоронній системі та дозволить народовладдю збудувати нове суспільство.

Кримінальне законодавство, в тому числі законодавство щодо злочинів у сфері службової діяльності було налаштоване на потреби революції та військових дій. Найнебезпечнішими видами злочинів вважалися – контрреволюційні, які охоплювали собою і службову злочинність.

Одними з перших складів, який з'явився в радянському законодавстві, був контрреволюційний саботаж. (Звернення до населення: «Про перемогу Жовтневої революції», «Про боротьбу з саботажем вищих поштово-телеграфних чиновників», «Про саботаж чиновників міністерства продовольства». Необхідно зазначити, що здебільшого контрреволюціонери були чиновниками (службовими особами) певного рангу – імперськими прокурорами, поліцейськими, військовими, банкірами, урядовцями, і. т. д. Тому перші звернення та декрети було адресовано на боротьбу із контрреволюцією у сфері імперської служби.

Також можна привести приклади регуляції службової злочинності у Декреті «Про хабарництво», декреті «Про спекуляції», які в складних економічних умовах жорстко регулювали ринок (ринкову економіку) та дисципліну у секторі радянської влади.

В боротьбі за політичну владу більшовики використовували не стільки матеріальне право скільки революційну необхідність. Основними каральними органами, які застосовували у першу чергу не матеріальне та процесуальне, а усне, революційне право були Військовий революційний комітет та Всеросійська надзвичайна комісія. Наприклад за службове підроблення особу розстрілювали.

Так, Раднарком 05.09.1918 опублікував постанову про проведення червоного терору – масових розстрілів незгодних із більшовистською владою і така міра вважалася радянськими революційними діячами потрібною і неминучою.

В кримінально-правову лексику було введено термін репресія. Кримінальна

відповідальність у період до 1922 року встановлювалась здебільшого Декретами та постановами Наркомюсту, Совнаркому та інших органів радянської влади. Крім того, у 1919 році було прийнято «Керівні начала з кримінального права РРФСР». Деякими вченими-практиками, такими як народний комісар юстиції Д.І. Курський, робились перші спроби систематизації вказаних нормативних актів. Це свідчило про готовність революційного суспільства поступово переходити до створення принципово нової для світу правової системи – системи соціалістичного права [62, с. 50-240].

Нарешті, 23.08.1922 ВУЦВК затверджений і 15.09.1922 введений у дію кримінальний кодекс УСРР [232, с. 20]. Найважливішими джерелами Кримінального кодексу 1922 року були декрети робітничо-селянського уряду 1917-1922 роках, «Керівні начала з кримінального права РРФСР» 1919 року і понад ніж чотирирічний величезний досвід роботи революційних трибуналів і народних судів.

З метою встановлення єдності кримінального законодавства радянських республік за основу Кримінального кодексу УСРР був взятий Кримінальний кодекс РСФРР [231, с. 144]. Перший кримінальний кодекс складався з двох частин — Загальної (5 глав) і Особливої (8 глав), що вміщували 227 статей. За змістом КК УСРР та КК РСФРР були майже тотожні за виключенням деяких окремих положень та тяжкості покарань визначених кодексом.

В окремій главі «Посадові злочини» (ст. 105-118) було передбачено наступні злочини у сфері службової діяльності: зловживання владою; перевищення влади; бездіяльність влади; недбале відношення до служби; дискредитація влади (ст. 105-109). Вказані склади злочинів були і загальними як зараз (мається на увазі перевищення влади, зловживання владою та службова недбалість), так і спеціальними. Наприклад у ст. 110 КК УСРР, яка об’єднала диспозиції ст. ст. 105-108 КК за кваліфікуючою ознакою у вигляді розладу центральних або місцевих господарських апаратів виробництва, розподілу або постачання, або розладу транспорту, укладення явно невигідних для держави договорів або

угод, або всякого іншого підриву і марнування державного майна на шкоду інтересам трудящих. Такі склади злочинів як бездіяльність влади та дискредитація влади були спеціальними по відношенню до бездіяльності та зловживання відповідно і могли позиціонуватися у кодексі як частина їх диспозиції.

За редакцією КК УСРР 1922 року зловживання владою (ст. 105) було злочином у всіх випадках, коли дії, вчинені службовою особою завдяки його службовому становищу, «спричинили за собою порушення правильної роботи установи або підприємства, або громадського порядку, або приватних інтересів окремих громадян». Вчинення таких же дій з особистих мотивів або настання в результаті них тяжких наслідків утворювало кваліфікований вид зловживання владою. За редакцією 1923 року, ті ознаки, які раніше утворювали кваліфікований вид зловживання, стали конститутивним елементом самого складу зловживання владою. Отже, зловживання владою, вчинене без обтяжуючих обставин, після закону 10 липня 1923 року розглядалося лише в якості службового проступку [62, с 289].

Цілком справедливо, що до глави посадові злочини включено постановлення суддями з корисних чи інших особистих мотивів неправосудного вироку (ст. 111 КК) та незаконне затримання, привід, поміщення під варту, примушування до дачі показань (ст. 112 КК).

Склад злочину, передбаченого ст. 113 КК «Присвоєння посадовою особою грошей чи інших цінностей, які перебували в його віданні в силу посадового становища» також на нашу думку цілком справедливо включено до вказаної глави, а не розміщено у главі «злочини проти власності», як у чинному кодексі. Тим більше, що правозастосовна практика свідчить про непоодинокі випадки перекваліфікації таких дій на склади злочинів передбачених саме розділом, що регулює службову злочинність, зокрема, на службову недбалість, або зловживання службовим становищем [3, 26].

Статті 114-115 КК УСРР 1922 року встановлюють кримінальну відповідальність за дачу, отримання, провокацію хабаря, або посередництво в його отриманні.

Комуністична партія і Радянська держава провели восени 1922 року комплекс різнобічних енергійних заходів по боротьбі з хабарництвом, враховуючи підвищену небезпечність цього злочину. У числі цих заходів було здійснено проведення спеціальної кампанії по боротьбі з хабарництвом і подальше посилення покарання за хабарництво і пов'язані з ним злочини. Декретом ВЦВК від 9 жовтня 1922 року, що змінив ст. 114 і тим, хто ввів нову ст. 114а, покарання за некваліфікований вид хабарництва було встановлено у вигляді позбавлення волі на термін не менше одного року з факультативною конфіскацією майна. За кваліфіковані види хабарництва покарання — позбавлення волі на строк не менше трьох років, а при особливо обтяжуючих обставинах – розстріл з конфіскацією майна. За дачу хабаря і посередництво у хабарництві встановлені були в принципі ті ж покарання, що й за отримання хабаря [232, 5].

Статтею 116 КК 1922 року встановлено відповідальність службової особи за службове підроблення. Склади злочинів, передбачені статтями 117-118 КК 1922 року, а саме «Розголошення посадовими особами відомостей, що не підлягають розголошенню» та «Ненадання посадовими особами у строк на вимогу центральної та місцевої влади необхідних відомостей, довідок, звітів, і т. п., надання яких для них є обов’язковим за законом».

Необхідно наголосити, що саме диспозиція ст. 118 КК 1922 року сприяла зміцненню органів прокуратури УСРР та інших радянських республік, сприяла централізації радянської влади і диктатурі.

У грудні 1922 року, через декілька місяців після прийняття кримінального кодексу УСРР утворено нову державу – Союз Радянських Соціалістичних Республік. Цим було завершено перший етап уніфікації законодавчих баз республік.

На підтвердження цього, 31 жовтня 1924 року ЦВК СРСР прийняв «Основні начала кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік» — акт із загальної частини кримінального права. Вони запроваджували для всього СРСР принципи кримінального законодавства

«Основні начала» дали початок другому етапу уніфікації законодавства республік – створенню єдиної системи, узгоджених між собою законів, які діють у відповідності з Конституцією СРСР та орієнтовані на закони розроблені науковцями та юристами практиками РСФСР. Відмінності якщо і були, то незначні – продиктовані або національними особливостями (наприклад республіки Кавказу), або більш суворими покараннями за певні види злочинів (наприклад в УРСР – релігійні злочини).

У подальшому КК УСРР 1922 року неодноразово доповнювався новими злочинами, які так чи інакше регулювали службову діяльність у різних сферах суспільного життя, такими як: Укладення збиткових для держави договорів особою, яка діє від імені державної установи або підприємства; змова з метою зниження цін на публічних торгах шляхом навмисного заниження вартості речі та іншим способом; повідомлення неправдивих відомостей при реєстрації торгово-промислових підприємств, тощо.

Усі зміни, що проводились у період з 1922 по 1927 роки були продиктовані політичною та економічною обстановкою в країні – НЕПом, розкулаченням, початком колективізації та індустріалізації, націоналізацією усього майна, земель, підприємств, відсутністю сталого державного регулювання економіки на ранніх етапах розвитку Радянської держави, тощо.

«Основні начала кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік» продиктували законодавцям усіх республік СРСР необхідність прийняття нових кримінальних кодексів із зміненою загальною частиною у відповідності з «Основними началами».

Таким чином, у 1926 році було прийнято новий кримінальний кодекс РСФСР, а вже 1 липня 1927 року був прийнятий новий Кримінальний кодекс УРСР [231, с. 25].

Глава «Посадові (службові) злочини» КК УРСР 1927 року не дуже відрізнялась за змістом від КК УСРР 1922 року. Законодавством лише вдосконалено понятійний апарат глави, в незначному обсязі змінено диспозиції та посилено санкції деяких статей.

Крім того, декриміналізовано «Ненадання посадовими особами у строк на вимогу центральної та місцевої влади необхідних відомостей, довідок, звітів, і т.п., надання яких для них є обов'язковим за законом». До того ж, КК УРСР доповнено новим складом злочину «Сприяння посадовими особами державних органів або кооперації, на яких покладено обов'язки з реєстрації і наступного контролю за діяльністю кооперативів, в організації лжекооперативів або потуранню їх подальшій діяльності, а також надання таким лжекооперативам сприяння іншими посадовими особами в тій чи іншій формі у тих випадках, коли це мало місце в силу зловживання владою, бездіяльності влади або халатного відношення до своїх обов'язків при відсутності корисливої або іншої особистої зацікавленості [99].

Згодом кримінальний закон доповнювався за рахунок прийняття спеціальних репресивних законів таких як: ЦК КП(б)У «Про заходи проти куркульства» від 23 січня 1930 року та ВКП (б) «Про заходи в справі ліквідації куркульських господарств у районах суцільної колективізації» від 30 січня 1930 року[127, с.154].

Так, 16 січня 1930 року було прийнято закон «Про заборону забою худоби». Посилення кримінальної репресії відображав зміст постанови Всеукраїнського центрального виконавчого комітету (далі — ВУЦВК) і Ради народних комісарів (далі — РНК) УСРР від 10 лютого 1933 року. Зазначена постанова передбачала підстави притягнення до кримінальної відповідальності голів сільських рад за те, що вони звільняли одноосібні селянські господарства, колгоспи від обов'язку здійснювати поставки м'яса. У разі невиконання колгоспами у встановлені строки відповідних норм здачі хліба, картоплі, соняшника, на них накладалися штрафні санкції у розмірі ринкової вартості невиконаної частини зобов'язань, а на одноосібні господарства — у

п’ятикратному розмірі. За повторне невиконання зобов’язань одноосібники каралися позбавленням волі на строк не менше 5 років з конфіскацією всього або частини майна, із можливим засланням. Особи, у разі здачі ними не якісних овочів каралися позбавленням волі на строк до 2 років.

Піком кримінальних репресій в ході колективізації стало прийняття ЦВК і РНК СРСР постанови «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів та кооперації і зміцнення суспільної (соціалістичної) власності» від 7 серпня 1932 року, яка отримала назву «закону про п’ять колосків».

Крім цього, ще однією антидемократичною характеристикою цього закону була його зворотна дія в часі, яка дозволяла застосовувати репресії до осіб, що вчинили правопорушення до його прийняття 7 серпня 1932 р. [62, с. 324-350].

У період Великої Вітчизняної Війни, 1941-1945 років кримінальний закон в частині регулювання відповідальності за скоєння службових злочинів не зазнав змін, але судова практика воєнного часу застосовувала максимальне покарання до злочинців. На державному рівні особливо посилювалась відповідальність за розкрадання соціалістичної власності та інші майнові злочини, злочини проти порядку управління, контрреволюційні злочини. Звісно за законами військового часу доля військових, які тим чи іншим чином порушили закон вирішувалась військово-польовими судами без проведення повноцінного досудового та судового слідства.

Сталінська доба в СРСР закінчилась у березні 1953 року, а вже 25 грудня 1958 року були затверджені Основи кримінального законодавства СРСР і союзних республік, що стало початком третього пострепресійного, післявоєнного етапу уніфікації та вдосконалення радянського та українського кримінального законодавства.

Загалом, КК УРСР в редакції 1927 року та спеціальні закони про кримінальну відповідальність застосовувались до моменту введення у дію нового КК УРСР 1 квітня 1961 року, тобто майже 34 роки, які виявились найскладнішими у суспільно-політичному житті радянської України[99].

Перша половина 20-го століття відзначена історичними змінами у суспільно-політичному житті на території України. Вперше, завдяки Великій Жовтневій революції та жорсткому революційному кримінальному закону Україна як окрема республіка у складі СРСР постала на міжнародній арені, отримала своє законодавство, систему державних органів, офіційно визнану українську мову, особливості, хоч і незначні українського кримінального законодавства. У 1939 році, завдяки жорсткому кримінальному законодавству 30-х років та Другій світовій війні нарешті було об'єднано території Східної і Західної України під єдиним прапором і законодавством, а у 1954 році до складу УРСР включено АР Крим, що завершило територіальне формування Української республіки і створило передумови формування української держави. У вказаний період часу сформувалась українська правова думка, система вітчизняного законодавства, яку було покладено в основу законодавства незалежної України. Об'єднання вказаних територій стало можливим в тому числі завдяки репресивному кримінальному законодавству, яке існувало на той час, воно залізними щелепами стримувало бунти, повстання, антидержавні дії та допомогло українській правовій думці, Українській республіці проіснувати до визначального 1991 року.

Непростим був і шлях прокуратури на етапах становлення вказаного органу. Початок історії прокуратури України традиційно пов'язують з царюванням Петра I Великого, який у 1711 році запроваджує фіскальну службу, яка передувала створенню прокуратури та мала наглядові функції за справами казни та судом. У 1715 році запроваджено посаду генерал-ревізора, який здійснював нагляд за виконанням указів Сенату, а в 1720 році обер-секретарів, які здійснювали нагляд за сенатом. Створення вказаних владних інститутів було продиктовано тим, що посадові особи виконавчої, судової та законодавчої влади погрузли у службових зловживаннях, казнокрадстві та хабарництві. Петро I розумів, як свідчить видатний російський історик В.Й. Ключевський, що система державного управління потребувала реформування "Неслухняність чиновників приписам вищого керівництва і навіть царським

указам стала при Петрі І справжньою виразкою управління". Російській імперії потрібен був єдиний, потужний інститут нагляду і Петро І надав перевагу організації такого інституту за принципом французької прокуратури, при цьому створивши не її копію, а унікальну і самобутню вітчизняну модель.

Прокуратуру було запроваджено трьома Петровськими указами від 12 січня 1722 року "Быть при Сенате генерал-прокурору и обер-прокурору, также во всякой коллегии по прокурору, которые должны будут рапортовать генерал-прокурору"; від 18 січня 1722 року "Об установлении должности прокуроров в надворных судах и о пределах компетенции надворных судов в делах по доносам фискальных и прочих людей" та від 27 квітня 1722 року "О должности генерал-прокурора". Цими законодавчими актами засновано першу державну інституцію, яка займається наглядом за дотриманням і виконанням законів, а також веде кримінальне переслідування.

Необхідно звернути увагу на те, що з самого початку свого існування імперська прокуратура покликана була запобігати злочинності серед чиновників, людей, які служили царю та повинні були піклуватися про інтереси народу. Саме превентивна, стримувальна функція була для прокуратури основною у кримінальному переслідуванні. Петро І представляючи сенаторам першого в історії Росії генерал-прокурора Ягужинського П.І. сказав: "Вот око мое, коим я буду все видеть" [64, 12]. Це в котрий раз підтверджує, що прокуратура створювалась, як незалежна від органів виконавчої, законодавчої і судової влади структура, а тому не пов'язана з ними корупційними зв'язками чи службовою залежністю й покликана наглядати за неухильним виконанням волі вищого керівництва країни.

За часів Петра І прокуратура здебільшого наглядала за виконанням правових актів монарха. Нагляду за законністю приділялося менше уваги в силу того, що чиновницький апарат Російської імперії не мав виконавчої дисципліни і це було найпершою проблемою влади та прокурорського нагляду.

Після його смерті у 1725 році прокурорський нагляд занепав і майже до 1730 року в Росії прокуратура не вела свою діяльність. В цей період уся вертикаль державної влади за відсутності органу, який попереджує порушення закону з боку чиновників погрузла у корупції та перевищенні повноважень, громадянські права та свободи усюди притискались. Але вже у 1730 році указом імператриці Анни Іоанівни прокурорський нагляд відновлено.

Під час царювання Катерини II прокуратура отримує ще й функцію слідства і управляє справами Таємної експедиції – слідчо-судового органу тих часів. Крім того, прокурорів наділено функціями наглядати за провадженням досудового слідства, вирішувати питання про достатність і законність доказів у кримінальних справах. А по особливо важливим політичним справам Генерал-прокурор провадив слідство особисто. Генерал-прокурор отримав можливість впливати на всю законотворчу практику та хід управління, опротестовувати або призупиняти будь-яке рішення сенаторів.

У 1775 році Катерина II приймає "Учреждение для управления губерний", яким, передбачено розділ XXVII "О прокурорской и стряпческой должности" [238]. Вказаним розділом більш детально регламентуються повноваження губернських прокурорів та стряпчих (помічників) суттєво розширюється сфера прокурорського нагляду. Згідно вказаних положень прокурори та стряпчі наглядають за цілісністю державної влади, законністю сплати податків і зборів та виконують антикорупційну функцію викорінюючи хабарництво, опікуються справами державної казни. Крім того, губернському прокурору делеговано функцію нагляду за застосуванням та виконанням законів органами судової, виконавчої та законодавчої влади. Присутній в "Учреждении для управления губерний" і обов'язок прокурора запобігати зловживанням службовим становищем, бездіяльності та свавіллю посадових осіб, перевищенню влади та службових повноважень із відповідним про це інформуванням вищестоячого прокурора.

В поміч губернському прокурору при ньому "Учреждением для управления губерний" передбачено посади стряпчого у кримінальних справах та стряпчого

у справах казни. Таким чином, прокуратура вже за часів Катерини II поєднувала у собі функцію кримінального переслідування у справах про злочини вчинені посадовцями та функцію нагляду за усіма організаціями та державними установами, який поділявся на напрямки: охорони благоустрою в губернії, нагляд по казенному управлінню, нагляд по суду і розправі.

І до сьогодні кримінальні справи у бюджетній сфері, стосовно представників органів державної влади та місцевого самоврядування, акти прокурорського реагування у вказаних сферах мають пріоритет та виділяються в окремі розділи у формах статистичної звітності правоохоронних органів України.

До того ж "Учреждением для управления губерний" прямо передбачалась юридична відповідальність прокурорів та стряпчих за порушення закону та порядку служби в ході здійснення ними професійної діяльності. Катерина II вивела прокурорський нагляд за межі діяльності тієї установи при якій перебував прокурор, прокурорський нагляд обмежувався тільки сферою дії законів [221].

В додаток до вищенаведеного необхідно зазначити, що питанням персональної відповідальності працівників прокуратури за порушення закону завжди приділяється багато уваги – на цей час розроблено дисциплінарний статут органів прокуратури України, до прокуратур усіх рівнів постійно направляються відповідні інформаційні листи про недопустимість «ганебних вчинків», підвищується моральний та професійний рівень прокурорсько-слідчих працівників. Значно підвищено ступінь юридичної відповідальності прокурорів за порушення норм діючого законодавства.

Найбільшої сили прокурорський нагляд здобув за царювання Павла І, але після його смерті Олександр І приймає рішення передати частину наглядових повноважень прокурора міністру юстиції поєднавши посаду генерал-прокурора
та міністра. На перший погляд в цьому не було нічого поганого для системи органів прокуратури, але історія довела, що в подальшому внаслідок злиття

органів прокуратури та органів виконавчої влади (міністерств), ефективність та авторитет прокуратури серйозно знизився. Прокурори стали залежними від губернаторів та міністерств, сфера прокурорського нагляду була розмита, адже частину повноважень було делеговано міністерству юстиції. Все це призвело до занепаду прокуратури у період царювання Олександра I та Миколи I, суспільство як і органи прокуратури потребувало змін.

Зазначимо, що і сьогодні у суспільстві ведеться диспут щодо віднесення чи не віднесення прокуратури до системи міністерства юстиції. Місце прокуратури в системі органів державної влади, коло її функцій на сучасному етапі реформування чітко не визначені. Погляди вчених-юристів та практичних працівників по цих питаннях різняться. Деякі вчені вважають, що прокуратура це вільний атом в системі державної влади і не належить до жодної з гілок, інші вважають що її треба віднести до системи законодавчої або виконавчої та судової влади, але найбільш вдалим на наш погляд є позиціонування прокуратури як самостійної, незалежної системи державних органів, покликаної здійснювати нагляд за додержанням законності в усіх сферах суспільного життя.

Запобіжні функції прокуратури постійно розширювалися та поглиблювалися поступово вводилися у життя такі форми прокурорського реагування як протест, прокурорська перевірка, представництво інтересів держави у цивільних справах. У 1860 році замість слідчих поліції було запроваджено інститут судових слідчих. Згодом було введено посади слідчих з найважливіших справ та особливо важливих справ, які провадили свою діяльність за територіальним принципом та принципом вертикального підкорення. Судові слідчі виконували вказівки прокурорів, міністра юстиції та судів та перебували під наглядом прокуратури. Висновок про можливість чи неможливість віддання обвинуваченого до суду складав прокурор у вигляді обвинувального акту.

Тож із введенням у дію судової реформи прокуратурі додали ще й повноцінну та розширену функцію кримінального переслідування.

З метою забезпечення принципу диспозитивності та змагальності сторін судовою реформою було введено у життя посаду державного обвинувача, як органу публічного обвинувачення. Це поступово відтиснуло на задній план приватне обвинувачення.

Досить цікавою з точки зору розуміння змісту функції обвинувачення тодішньої прокуратури є коментар до ст. 858 Статуту кримінального судочинства, зроблений приват-доцентом та присяжним повіреним Л.Я. Таубером: «Прокурор у кримінальному суді представляє не власні інтереси, а інтереси держави і при цьому в двох аспектах: він є водночас органом публічного обвинувачення та органом охоронцем закону. Тому право оскарження має бути йому надане як в інтересах обвинувачення, так і в інтересах правильного застосування закону…» [221, с. 36].

Однак необхідно зазначити, що судова реформа 1864 року значно звузила функції прокуратури створивши прокуратуру при судах та позбавивши її функції загального нагляду. Проте, губернські прокуратури, які мали функцію загального нагляду повністю ліквідувати відповідно до вимог судової реформи не вдалося і тому прокуратура поєднувала у собі дві прокурорські системи: прокуратури при суді та губернські прокуратури [245, 17-20].

Судова реформа у Російській імперії тривала аж до 1917 року і повністю її завершити так і не вдалося. Зауважимо, що основним принципом діяльності прокуратури Російської імперії завжди була процесуальна незалежність прокурорів від впливу органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади, самостійність у прийнятті рішень.

У період з 1917 року по 1921 рік органи прокуратури на території колишньої Російської імперії майже не функціонували у зв’язку із політичною нестабільністю.26-30 січня 1922 року відбулися перші Всеросійські та Всеукраїнські з’їзди працівників юстиції на яких було представлено положення «Про прокуратуру». Але переважною більшістю членів з’їздів положення було розкритиковане у зв’язку із залежністю прокуратури від місцевих органів державної влади. 20 лютого 1922 року постановою Колегії наркомату юстиції

(далі Колегія НКЮ) було затверджено комісію з розробки проекту положення про прокурорський нагляд. 20 березня 1922 року Колегія НКЮ схвалила проект положення про прокуратуру.

Державну прокуратуру УСРР було створено у м. Харкові 28 червня 1922 року постановою ВУЦВК №28 з одночасним прийняттям положення «Про прокурорський нагляд в УСРР». Посаду Генерального прокурора обіймав Народний комісар юстиції (вони поєднувались).

Прокурори УСРР мали наступні функції відповідно до положення: здійснення нагляду від імені держави за законністю дій усіх органів влади, господарський установ, громадських і приватних організацій і окремих осіб за рахунок порушення кримінального переслідування проти винних і опротестування постанов, які порушують закон; безпосередній нагляд за діяльністю органів дізнання і слідства; підтримання обвинувачення у суді; участь у цивільному судочинстві; нагляд за правильністю утримання ув'язнених під вартою [221, 37-42].

Основною проблемою радянської прокуратури було подвійне підпорядкування принципи якого відображено в листі В.І. Леніна «Про подвійне підпорядкування і законність» відповідно до якого керівну роль відносно усіх державних установ, в тому числі і прокуратури здійснює керівництво партії – оргбюро ЦК, Політбюро, ЦК і ЦКК.

Прокурор вже не мав об'єктивності у прийнятті рішень, а керувався політичною доцільністю та волею керівництва партії. Прокурорська система стала централізованою і була позбавлена незалежності. Почався період авторитарного режиму державної влади[132, с. 115-119].

Як приклад наведемо слова В.І. Леніна із того ж листа «Про подвійне підпорядкування і законність»: «Прокурор имеет право и обязан делать только одно: следить за установлением действительно единообразного понимания законности во всей республике, несмотря ни на какие местные различия и вопреки каким бы то ни было местным влияниям» [113, с. 77-78].

Впроваджувалася повна незалежність прокурорів від комуністичної партії та централізація підпорядкування.

Загалом вказані вище функції прокуратури УРСР існують і в сучасній прокуратурі України майже в незмінному вигляді. 1 жовтня 1928 року функцію провадження досудового слідства передано до прокуратури. А відповідно до положення про судоустрій від 01 грудня 1929 року слідчий апарат підпорядковувався прокуратурі в адміністративному та оперативному відношеннях. При окружних прокуратурах працювали старші слідчі, а на слідчих дільницях народні слідчі. 1 жовтня можна справедливо вважати днем слідчого прокуратури.

21 січня 1924 року Рада Народних Комісарів та ВЦВК ухвалили постанову «Про особисту недоторканість прокурорів, суддів та слідчих» відповідно до якої прокурори набували особливого статусу, а кримінальне переслідування проти них мало виключний характер.

На підставі постанови ЦВК і РНК СРСР від 20 червня 1933 року 17 грудня 1933 року створено прокуратуру СРСР. У зв’язку з цим прокуратуру Верховного суду СРСР ліквідовано. З цього дня почала своє існування повністю відокремлена державна структура – прокуратура Радянського Союзу.

У період з 1933 року до кінця 30-х років йшла розбудова системи органів прокуратури – створювались нові відділи, вводились нові посади, класні чини, посилювалась функція загального нагляду, система слідчих органів прокуратури. Так, поступово радянською юридичною думкою було створено самостійний правоохоронний орган, "вільний атом" у системі органів державної влади – прокуратуру Радянського Союзу, яка проіснувала у такому вигляді до 1991 року.

Починаючи із 1991 року і по це день, за час української незалежності органи прокуратури зазнали значних змін – ліквідовано судовий нагляд, значно звужено повноваження прокурора щодо здійснення правозахисної діяльності – ліквідовано такі акти прокурорського реагування як припис та протест, поступово функція досудового слідства передається до інших правоохоронних

органів, прокуратура втратила низку своїх повноважень, а прокурори статус недоторканності. За таких умов сьогодення необхідно проаналізувати та систематизувати шлях вітчизняної прокуратури.

1.5 Підстави і принципи криміналізації посягань на службові інтереси

Однією зі складових державної політики в цілому є кримінальна політика[13, с. 233]. В юридичній літературі виділяється кілька напрямків кримінальної політики, які підрозділяються на загальні і спеціальні. До числа загальних належать перебудова законодавства відповідно до сучасних суспільних відносин, встановлення оптимального співвідношення кримінально-правових та інших заходів протидії правопорушенням і т.д. спеціальними ж заходами визнаються декриміналізація і криміналізація діянь, депеналізація і пеналізація, зміна та уточнення норм КК України [19, с. 30].

При цьому криміналізація і декриміналізація діянь виступають одними з найважливіших компонентів кримінальної політики. Їм передують (повинні передувати) фундаментальні наукові дослідження у відповідних областях, засновані на вивченні соціально-правової обумовленості конкретного кримінально-правової заборони. Разом з тим представляється, що внаслідок інтенсивного розвитку суспільних відносин такі дослідження необхідно проводити регулярно з урахуванням існуючого політичного, економічного, соціального положення в державі. І тільки засновані на таких дослідженнях результати повинні використовуватися в законотворчому процесі, що відбиває політику держави.

Дослідженню певних аспектів кримінально-правової політики в різні часи присвятили свої праці такі вітчизняні науковці, як Д.О. Балобанова, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.К. Грищук, О.О. Дудоров, О.М. Костенко, О.М. Литвак, М.І. Мельник, В.О. Меркулова, А.А. Митрофанов, В.О. Навроцький, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, В.О. Туляков, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк, В.І. Шакун та

інші. Вагомий внесок у розвиток теорії криміналізації також зробили і зарубіжні науковці, як то О.І. Коробеєв, Н.А. Лопашенко, А.В. Наумов та інші.

Криміналізація (франц. criminalisation, лат. criminalis) в цілому становить собою процес визнання суспільно небезпечного діяння злочином. Хоча у юридичній літературі можна зустріти й інші визначення цього поняття. Зокрема, С.А. Тарарухін під криміналізацією розуміє віднесення тих чи інших дій (бездіяльності) до злочинних, якщо раніше вони такими не вважалися, з визначенням в Особливій частині КК конструктивних ознак складу злочину та можливе покарання за його вчинення [250, с. 292-293].

Л.О. Семикіна, вважає, що криміналізація – це процес виявлення суспільно небезпечних видів людської поведінки, визнання на державному рівні необхідності, можливості й доцільності кримінально-правової боротьби з ними та закріплення їх у законі про кримінальну відповідальність як кримінальних правопорушень [202, с. 16].

На думку М.І. Хавронюка, криміналізація, як і будь-яка правова наука, повинна виявити не лише юридичні ознаки зазначених явищ, а й їх соціальний зміст і соціальні наслідки. Вчений зазначає, що політичні, економічні, моральні та інші соціальні фактори прямо впливають на криміналізацію чи, навпаки, декриміналізацію певного діяння, мають вирішальне значення для законодавця, коли він вирішує питання про необхідність чи, навпаки, непотрібність кримінально-правової заборони або її передчасність [243, с. 85].

На погляд А.В. Наумова, криміналізація – це законодавче визнання певних діянь злочинними та такими, за які передбачена кримінальна відповідальність [134, с. 161]. О.І. Коробеєв визначає криміналізацію як процес виявлення суспільно небезпечних форм індивідуальної поведінки, визнання допустимості, можливості та доцільності кримінально-правової протидії ним та відповідної їх фіксації в законі як злочинних та кримінально караних [82, с. 59].

Разом з тим, зазначає радянський вчений П.А. Фефелов, подальший розвиток кримінально-правової науки показав, що визнання лише суспільної небезпечності діяння недостатнє для його криміналізації – таке рішення

законодавця має бути обумовлене комплексом чинників, що у своїй сукупності є необхідними та достатніми для визнання діяння злочином та встановлення за його вчинення кримінальної відповідальності. Вчений зазначає, що при криміналізації суспільно небезпечних діянь слід додержуватися певної послідовності у прийнятті рішень – першочергово довести (або спростувати) необхідність криміналізації, а лише потім у разі позитивного вирішення цього питання здійснювати саму криміналізацію із суворим додержанням принципів, розроблених наукою кримінального права [239, с. 101].

У досліджуваному аспекті слід погодитись із Р.В. Асейкіним, який зазначив, що на певному проміжку часу в будь-якому суспільстві виникає потреба подолати те чи інше негативне явище або процес, обмежити подальше його поширення та масштаби дестабілізуючого впливу. У таких випадках з'являється проблема підбору адекватних засобів впливу на негативний чинник [7, с. 225].

Необхідно зазначити, що законодавець має чітко відмежовувати кримінально каране діяння від адміністративного проступку, а також розуміти механізм визначення достатньої для винної особи міри юридичної відповідальності.

Доведення доцільності криміналізації кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності має відбуватись виключно шляхом обґрунтування достатньої і необхідної кримінально-правової заборони, що можливо лише із урахуванням підстав, критеріїв та принципів криміналізації.

Розглянемо спочатку підстави криміналізації кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. Під підставою криміналізації деякі автори розуміють суспільну необхідність у встановленні нової кримінально-правової норми. Так, на думку Г.О. Злобіна, підстави криміналізації – це те, що створює дійсну суспільну потребу в кримінально-правовій новелі, внутрішня необхідність виникнення кримінально-правової норми. Підстава – це головний фактор криміналізації (декриміналізації) діянь, оскільки саме він характеризує в першу чергу необхідність у зміні

кримінального законодавства. Підстава відрізняється від інших умов своєю необхідністю. Тобто підстава, зазначає автор, – це необхідна умова, з якої обов'язково випливає висновок (у нашому випадку висновок про необхідність встановлення чи скасування кримінально-правової заборони). Наявність підстави означає наявність дійсної суспільної потреби у кримінально-правовій нормі (або її скасуванні). Без підстави не можна криміналізувати (декриміналізувати) діяння [60, с. 237].

Аналізуючи наукові позиції провідних вчених щодо підстав криміналізації суспільно небезпечних діянь, треба підкреслити, що в їхніх поглядах є багато спільного. Але все ж таки нам імпонує позиція Л.М. Демидової, яка підстави криміналізації розділяє, зокрема, на основні та додаткові; загальні та спеціальні [33, с. 15]. Саме за таким критерієм проведемо аналіз розглядуваного нами питання.

Основні підстави криміналізації стосуються криміналізації будь-якого діяння, вони є визначальними, необхідними. Їх відсутність не дозволяє визнати діяння злочином. Додаткові ж підстави не є необхідними. Вони мають характер уточнення і дають відповідь на запитання: чому необхідна криміналізація з визначенням саме таких ознак складу злочину, з розташуванням у певному розділі Особливої частини КК, на певному місці, з прийняттям закону з визначенням діяння як злочину у певний час тощо? При цьому вони тільки підтверджують обґрунтованість визнання певного діяння злочином і надають для цього певні аргументи. Додаткові підстави враховують специфіку певного виду діяння, що визнається злочином, і конкретизують його процес та результат. Останній має вид законодавчої конструкції частини кримінально-правової норми, що розміщується в Особливій частині КК [28, с. 240].

Між тим, безпосередньо правові категорії «підстави криміналізації», «принципи криміналізації», якими науковці оперують у теорії криміналізації, визначаються у різних джерелах по-різному. Іноді навіть зазначені поняття вживаються як синонімічні, що не вносить чіткості та зрозумілості при оперуванні ними у законодавчій практиці, а, навпаки, призводить до змішення

самих принципів, критеріїв та підстав. Іноді спостерігається і підміна понять [247, с. 110].

Отже, на наше переконання, першочерговим завданням у контексті досліджуваного питання є обрання чітко визначеного понятійного апарату. Найбільш вживаним в теорії криміналізації є термін «підстава». Так, підстава у загальному розумінні представляє собою явище, яке виступає як необхідна передумова існування будь-якого явища (наслідку) і яка слугує поясненням останнього [241, с. 30]. Перед тим як перейти до розгляду основних та додаткових підстав криміналізації незаконного збагачення, згадаємо, що засновником теорії криміналізації суспільно небезпечних діянь у кримінальному праві вважається Чезаре Беккаріа. На його думку, кримінальний закон, щоб бути корисним суспільству, має відбивати не свавілля законодавця, а об'єктивну суспільну потребу [12]. Таким чином, саме наслідки, що настають від того чи іншого діяння, матеріальна шкода завдана об'єкту правової охорони є підставою для криміналізації діяння як суспільно небезпечного. Суспільну небезпеку як основну підставу для криміналізації діяння виділяли у подальшому й інші вчені, зокрема К. Кенні [68, с. 75], Д.І. Боровицький [14, с. 237], В.М. Кудрявцев [227, с. 88], О.І. Коробеєв [82, с. 34], В.Д. Філімонов [240, с. 57-58].

Г.А. Злобін виділив такі окремі підстави криміналізації суспільно небезпечних діянь, перелік яких не є вичерпним:

1) несприятлива динаміка певного виду суспільно небезпечних діянь, які раніше не утворювали спеціального складу злочину;

2) виникнення або суттєвий розвиток нової групи суспільних відносин, що відбувається на базі економічного чи технічного прогресу;

3) відкриття шкідливих наслідків господарської та іншої діяльності людей, у зв'язку з чим виникає необхідність обмежити форми та межі цієї діяльності;

4) суттєва та раптова зміна соціального, економічного або політичного стану в результаті війни, стихійного лиха, неврожаю та інших подій, що можуть

обумовити превентивну криміналізацію, яка здійснюється ще до того, як можливі відповідні суспільно небезпечні дії набудуть реального поширення;

5) такий розвиток суспільства, який визначає нетерпимість, особливу небезпечність деяких дій, з якими раніше доводилось (або можна було) миритися, але за нових умов такі дії починають суперечити пануючому устрою суспільних відносин або отримують реальну базу для їх викорінення;

6) необхідність виконання зобов'язань за міжнародними угодами [201, с. 46].

П.С. Дагель, Д.О. Балобанова, О.М. Готіна, П.С. Тоболкіна надають схожу із Г.А. Злобіним класифікацію підстав для криміналізації суспільно-небезпечного діяння.

П. Фірс, розглядаючи як основні методи кримінально-правової політики криміналізацію та декриміналізацію, виділив три групи підстав, що впливають на криміналізацію, які були запропоновані О. Коробєєвим, а саме юридично-кримінологічні, соціально-економічні та соціально-психологічні. Юридично-кримінологічні підстави криміналізації – це такі підстави криміналізації, що дають змогу виділити ті діяння, щодо яких застосування кримінальної репресії як способу реалізації соціального контролю є дійсно ефективним. Для віднесення законодавцем тих або інших діянь до числа злочинних вирішальне значення має їх суспільна небезпечність. Соціально-економічні підстави криміналізації вказують на те, що вплив, який здійснюється законом про кримінальну відповідальність, є набагато сильнішим за вплив, що здійснюється іншими галузями права. Такий вплив тягне за собою збільшення різноманітних (соціальних, економічних тощо) негативних наслідків. Соціально-психологічні підстави криміналізації визначають те, що закон про кримінальну відповідальність повинен якнайповніше відповідати правовому менталітету народу й враховуватись під час вирішення питання про криміналізацію [242, с. 24–26].

Заслуговує на повагу класифікація підстав для криміналізації діянь запропонована П.С. Дагелем. Так, вчений виокремив об'єктивні (потреби

суспільства в кримінально-правовому впливі на негативні діяння, обумовлені суспільною небезпекою таких діянь, ступенем їхньої поширеності й неможливістю боротьби з ними менш жорсткими репресивними заходами) і суб'єктивні умови криміналізації [30, с. 69].

М.І. Хавронюк, С.С. Мірошниченко єдиною основною підставою криміналізації суспільно-небезпечних діянь називають його суспільну небезпеку [121, с. 78]. Наявність же інших підстав криміналізації певного діяння на думку авторів можлива, однак не є обов'язковою.

На нашу думку, підхід М.І. Хавронюка та С.С. Мірошниченка є дещо спрощеним, адже підставою для криміналізації суспільно-небезпечного діяння є не сама суспільна небезпека, а науково обґрунтовані дані, відомості, показники, які вказують на такий її рівень, що вимагає запровадження кримінально-правової охорони певного об'єкту. Необхідно зазначити, що рівень суспільної небезпеки діяння є виключно оціночним поняттям і не перебуває в площині констант. Тому, твердження деяких науковців про наявність лише однієї обов'язкової підстави у вигляді суспільної небезпеки для криміналізації діяння є науково необґрунтованими.

У контексті аналізу підстав криміналізації суспільно-небезпечних діянь у сфері службової діяльності необхідно взяти за основу більш структурні, системні підходи Г.А. Злобіна, П.С. Дагеля та П.Л. Фірса, які дозволять зробити правильну оцінку рівня суспільної небезпеки діяння для його криміналізації та дещо вказані підходи вдосконалити.

Першою основною підставою криміналізації суспільно-небезпечних діянь у сфері службової діяльності є кримінологічна. Кримінологічна підстава ґрунтується на аналізі кримінологічних характеристик змісту заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення, що надходять до відповідних органів від суб'єктів подання; відомостей, внесених до Єдиного реєстру досудових розслідувань, які не містять складу будь-якого кримінального правопорушення, передбаченого КК, але за кількістю, динамікою та змістом свідчать про те, що певні суспільні відносини потребують кримінально-

правової охорони. За допомогою кримінологічного аналізу можливо виявити несприятливу динаміку певного виду суспільно небезпечних діянь, які раніше не утворювали спеціального складу злочину. Нажаль в частині систематизації та виявлення кримінологічних підстав для криміналізації суспільно-небезпечних діянь у сфері службової діяльності не створено єдиного державного органу. Логічним і правильним було б створення такого органу у складі Офісу Генерального прокурора, який є відповідно Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань [152], порядок його формування та ведення його Держателем. До того ж органи прокуратури України мають доступ до систем єдиного обліку правопорушень, заяв та повідомлень органів досудового розслідування та усіх правоохоронних органів.

Другою підставою криміналізації суспільно-небезпечних діянь у сфері службової діяльності є соціологічна. Соціальна необхідність кримінально-правової охорони суспільних відносин формується у суспільстві серед окремих соціальних груп або взагалі у населення країни і підтримується ним.

Індикаторами соціальної необхідності криміналізації суспільно-небезпечних діянь у сфері службової діяльності є реалізація права на свободу слова та зібрань громадян. Неодноразово під час протестних акцій громадян під Верховною Радою України, Адміністрацією Президента України, Кабміном законодавець вимушений був запроваджувати кримінальну відповідальність, наприклад за недостовірне декларування, незаконне збагачення, хоча наприклад логічною підставою криміналізації вказаних кримінальних правопорушень повинні бути міжнародні конвенції, а не тиск суспільства. ЗМІ теж відіграють важливу роль і віддзеркаленні соціальних підстав для криміналізації діянь, вони взаємодіють з натовпом, підігрують йому, маніпулюють суспільною думкою, підігрівають непокору народних мас. Так, у наслідок суто політичного рішення із декриміналізації антикорупційних статей румунського кримінального Закону, в Бухарестіу 2017-2018 роках відбулися масові протести громадян, які змусили уряд Румунії переглянути прийняті рішення та піти у відставку міністра юстиції. Соціальні підстави для

криміналізації суспільно-небезпечного діяння унікальні тим, що рівень суспільної небезпеки того чи іншого діяння безпомилково може оцінити лише саме суспільство і якщо вже колективний організм приймає рішення про криміналізацію діяння, то кожна людина чи партія, яка йде проти рішення народу діє усупереч Конституції, демократії та ризикує стати нелегітимною.

Третьою підставою криміналізації суспільно-небезпечних діянь у сфері службової діяльності є економічна.

Така підстава тісно пов'язана із показниками, що контролюються Міністерством економіки України, Міністерством Фінансів України, Національним Банком України, ДКЦПФР, Держаудитслужбою, ДПС. Вказані структури самостійно повинні визначати на підставі складного аналізу ті об'єкти в економіці, фінансах, банківській справі, на товарній біржі, фондовому ринкові, у сфері аудиторської діяльності, фіскальної політики, які потребують саме кримінально-правової охорони і криміналізація посягань на які підвищить економічні показники.

Нажаль, аналітична діяльність в Україні є в принципі слабкою тому відповідні підрозділи у вказаних органах державної влади відсутні. І це в той час, коли службова діяльність у сфері економіки потребує особливої уваги та щільного правового регулювання.

Четвертою підставою криміналізації суспільно-небезпечних діянь у сфері службової діяльності є соціально-психологічна. Вона виражається у потребі певної соціальної групи у захисті об'єкту правової охорони. Наприклад захист профспілок, нацменшин, україномовного населення, судової влади і.т.п.

П'ятою підставою криміналізації суспільно-небезпечних діянь у сфері службової діяльності є військово-політична. Вказана підстава не є логічно обґрунтованою а витікає із політичної доцільності та військової необхідності. Так, у 2014 році на початку війни з Російською Федерацією потребувало криміналізації багато діянь пов'язаних із протидією військовій агресії північного сусіда. Суспільство було розколоте і лише військо-політична воля були запорукою запровадження кримінально-правової охорони суверенітету і

територіальної цілісності України від військової агресії Росії та колабораціонізму службових осіб та громадян України. В умовах політичної нестабільності, загрози конституційному ладу, державності тільки політичні і військові підстави криміналізації можуть вчасно реагувати на виклики.

Шостою підставою криміналізації суспільно-небезпечних діянь у сфері службової діяльності є міжнародно-правова.

Соціально-правовий феномен корупції притаманний будь-якій сучасній державі без винятку. Проблеми, що породжуються наслідками корупції, без перебільшення можна назвати глобальними і міжнародними, оскільки вони зачіпають інтереси всіх зацікавлених в економічній і політичній стабільності держав. Наслідки корупції вкрай небезпечні, так як на міжнародному рівні дестабілізують національні економіки, породжують різні порушення прав і інтересів громадян, внаслідок чого виникають соціальна напруженість в державі, недовіра до влади, що в глобальному масштабі заважає розвитку людства і сприяє його деградації.

На сучасному етапі світовим співтовариством, що знаходяться в полі міжнародних правовідносин, приділяється пильна увага запобіганню і припиненню корупційних діянь та боротьбі з уже доконаними фактами корупції. На стику XX і XXI ст. світове співтовариство на міжнародному рівні визнав корупцію глобальною і транснаціональною проблемою, що зазіхає на загальну безпеку і стабільність, відкриті ринки і вільну торгівлю, економічне процвітання і загальний правопорядок. Саме це усвідомлення феномена корупції, як реальної і руйнівною загрози, що дестабілізує суспільство і владу, привело до створення міжнародних профільних документів, спрямованих на боротьбу з корупцією в загальносвітовому сенсі. Йдеться про профільні конвенції – основні міжнародні акти, стандартизуючих (і багато в чому уніфікуючих) розуміння світовим суспільством феномену корупції і криміналізуючий корупційні діяння. Дані конвенції спрямовані на координацію зусиль країн-учасниць, які приєдналися до виконання положень того чи іншого акту і згуртованих спільною ідеєю протидії корупції на міжнародному рівні. Це

такі ключові профільні акти, як: Конвенція про цивільно-правової відповідальності за корупцію, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, Конвенція про кримінальну відповідальність за корупцію, Конвенція по боротьбі з підкупом іноземних посадових осіб при вчиненні міжнародних комерційних угод та ін. В зв'язку з цим необхідно відзначити, що на сучасному етапі зазначені міжнародні акти всебічно розглядають корупцію і діяння, які вона породжує, а також пропонують стандартизований підхід до кваліфікації, криміналізації тих чи інших корупційних діянь через призму галузевого права (матеріального і процесуального). Крім того, Україна окрім своєї основної участі в ключових міжнародних актах, спрямованих на боротьбу з корупцією (Конвенція Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію 1999 року, Конвенція ООН проти корупції 2003 року, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р., Конвенція Ради Європи по цивільно-правової відповідальності за корупцію 1999 року, Конвенція по боротьбі з підкупом іноземних посадових осіб при здійсненні міжнародних комерційних угод 1997 г.), бере активну участь в різних міжнародних і національних актах, групах і програмах, спрямованих на боротьбу і імплементацію механізмів протидії корупції. Серед них Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, Група дер-жав проти корупції Ради Європи (GRECO), Конвенція ОЕСР по боротьбі з підкупом іноземних посадових осіб при здійсненні міжнародних комерційних угод, Декларація «Групи восьми» від 16 липня 2006 року «Боротьба з корупцією на високому рівні» [149, с. 38].

Саме ці міжнародно-правові акти дають підстави Верховній Раді України для криміналізації корупційної службової злочинності. Але, як нами відмічалося у попередніх підрозділах не всі рекомендації міжнародних документів враховано Верховною Радою України і багато суспільно небезпечних діянь, що підлягають кримінально-правовій охороні не визначено як корупційні, або взагалі не криміналізовано. Наприклад досі не

криміналізовано сприяння корупціонеру у приховуванні майна та активів, неповідомлення про корупційне кримінальне правопорушення, пособництво у вчиненні корупційних правопорушень.

Сьомою підставою криміналізації суспільно-небезпечних діянь у сфері службової діяльності є статистично-аналітична. Її підґрунтя засноване на методах обрахування рівня суспільної небезпеки діяння у сфері службової діяльності на основі даних, відомостей, системних явищ, що аналізуються та обробляються на основі математичних формул електронно обчислювальними машинами в автоматичному режимі. Для імплементації вказаної підстави в дію необхідне запровадження в усі галузі суспільного життя кібернетизації та підрозділів математичного прогнозування, моделювання необхідності криміналізації тих чи інших дій.

Восьмою підставою криміналізації суспільно-небезпечних діянь у сфері службової діяльності є підстава законодавчого визначення нового об’єкта кримінально правової охорони. Можна ще назвати її просто лобізмом. Нажаль в Україні як і у всьому світі більшість законів приймається з урахуванням лобі того чи іншого впливового бізнес гравця, який контролює певну групу законотворців. Наприклад в США (закон про Лобізм від 1946 року Federal Regulation of Lobbying Act) та ЄС лобізм офіційно дозволений. В українському суспільстві теж жваво обговорюється це питання, навіть є проект відповідного закону «Про лобізм» № 5144 від 20.09.2016 [171].

За своєю правовою сутністю принципи криміналізації – це науково обґрунтовані загальні правила й критерії оцінювання допустимості й доцільності кримінально-правової новели [227, с. 206].

Обидві вищезазначені категорії є факторами, за наявності яких суспільно-небезпечне діяння чи сукупність діянь необхідно вважати злочинними та включити їх до кримінального законодавства, передбачивши відповідні санкції. У сучасній кримінально-правовій науці навіть сьогодні продовжують здійснюватись спроби сформулювати цілісну систему принципів криміналізації. Проте, беззаперечним залишається той факт, що принципи

криміналізації суспільно небезпечних діянь являють собою положення найвищого ступеня абстракції, що робить зазначену правову категорію більш складною [244, с. 93].

Г.А. Злобін дійшов висновку щодо необхідності виділення двох груп принципів криміналізації. Так, до першої групи він відніс соціальні (соціально-психологічні) принципи, які покликані забезпечувати соціальну адекватність криміналізації, її допустимість, а саме: суспільна небезпека діяння, відносна поширеність діяння, співмірність позитивних та негативних наслідків криміналізації, кримінально-політична адекватність. До другої групи Г.А. Злобін відніс такі системно-правові принципи криміналізації: принцип міжнародно-правової необхідності і допустимості, принцип конституційної адекватності, принцип визначеності і єдності термінології, принцип повноти складу, принцип системно-правової несуперечності, принцип співмірності санкції та економії репресії, принцип процесуальної здійсненності переслідування, принцип відсутності законодавчих прогалин і не надмірності заборони. [60, С. 210-242] Слід зауважити, що визначений Г.А. Злобіним перелік принципів криміналізації фактично повністю відображає безпосередньо підстави криміналізації, вироблені та запропоновані В.М. Кудрявцевим.

А.Д. Антонов запропонував класифікувати принципи криміналізації на ті, що відображають об’єктивну необхідність та політичну доцільність встановлення кримінальної відповідальності [5, с. 17].

Як зазначає Р.В. Асейкін, до принципів, що відбивають суспільну необхідність і політичну доцільність встановлення кримінальної відповідальності, тобто соціальних та соціально-психологічних принципів криміналізації належать: принцип відносної поширеності діяння; принцип домірності позитивних та негативних наслідків криміналізації; принцип кримінально-політичної адекватності криміналізації. До системно-правових принципів Р.В. Асейкін відніс принцип конституційної адекватності; принцип системно-правової несуперечності; принцип міжнародно-правової необхідності та допустимості; принцип процесуального здійснення переслідування) та

кримінально-правові принципи (принцип відсутності прогалин закону та не надмірності заборони; принцип визначеності та єдності термінології; принцип повноти складу; принцип домірності санкції та економії репресії) [7, с. 227].

О. І. Гузоватий, О. О. Титаренко розглядають наступні групи принципів, які виділяються вченими-юристами:

1. Принципи, що відбивають об'єктивну (суспільну) необхідність і політичну доцільність встановлення кримінальної відповідальності (соціальні й соціально-психологічні принципи криміналізації: суспільна небезпека, відносна поширеність діяння, співвідношення позитивних і негативних наслідків криміналізації, кримінально-політична адекватність криміналізації);

2. Системно-правові принципи, тобто ті, що обумовлені вимогою внутрішньої логічної несуперечності норм кримінального права. Системно-правові принципи криміналізації, у свою чергу, поділяються на загальноправові та кримінально-правові, визначаються вимогою внутрішньої логічної несуперечності системи норм кримінального права.

До загальноправових, які пов'язані з вимогою несуперечності системи норм кримінального та інших галузей права, належать принципи конституційної адекватності, системно-правової несуперечності, міжнародно-правової необхідності, допустимості криміналізації й процесуальної здійсненності переслідування. Кримінально-правові принципи обумовлені внутрішніми закономірностями системи діючого кримінального законодавства і визначають засади безпробільності та ненадмірності заборони, визначеності та єдності термінології, принцип повноти складу, домірності санкції та економії репресії [29, с. 38-39].

Тож надамо характеристики основним на наш погляд принципам.

Принцип співмірності наслідків криміналізації говорить про те, що скільки б не була небезпечною та чи інша поведінка, її криміналізація ніколи не може розглядатись як абсолютне благо, але завжди являє собою жертвування одними інтересами суспільства заради інших, більш значущих [143, с. 77]. В контексті вказаного принципу недоцільною є криміналізація провокації підкупу

ст. 370 КК України, адже суспільні відносини у правоохоронній діяльності з виявлення корупції не потребують кримінально-правової охорони, навпаки провокацію підкупу слід докладно регламентувати і законодавчо дозволити.

Відповідно до принципу кримінально-політичної доцільності криміналізація суспільно-небезпечних діянь у сфері службової діяльності, в умовах збільшення масштабів корупційних проявів, головні напрямки державної політики спрямовані на протидію корупції в будь-яких її формах і проявах, оскільки ця злочинність у наш час набуває все більш масштабного, міжрегіонального і міжнародного характеру[201, с. 155]. В контексті вказаного принципу необхідно констатувати відсутність будь-якої системної та логічної державної політики по відношенню до криміналізації суспільно-небезпечних діянь у сфері службової діяльності.

Принцип конституційності передбачає повну відповідність положень сконструйованої норми про кримінальну відповідальність за вчинення суспільно-небезпечного діяння у сфері службової діяльності нормам Конституції України. Найважливішу роль в даному процесі відіграє Конституційний суд України і законотворець, який повинен при прийнятті відповідного закону чітко додержуватися адміністративних процедур прийняття проекту закону за основу і в цілому. Належної, а головне законної взаємодії між Конституційним судом України та Верховною Радою України немає. Чого тільки варті постійні криміналізації, декриміналізації, а потім через політичні скандали криміналізації знову незаконного збагачення, недостовірного декларування. Необхідно зауважити, що суто незаконний, недемократичний, антиконституційний процес декриміналізації ст. 365 КК України у 2014 році, ані у Конституційного суду, ані у Верховної Ради України питань не визвав. Відсутність у КК України кримінально караного перевищення влади та службових повноважень загальним суб’єктом злочину (ст. 18 КК України) теж за 6 років питань нажаль не викликало.

Принцип безпрогальності норми полягає у логіко-юридичному підході до процесу криміналізації із загальноправових позицій, у необхідності з’ясування,

чи не суперечить криміналізація нормам інших галузей права та принципам побудови системи кримінального права. Цього принципу під час побудови глави XVII КК України теж не враховано. У попередніх підрозділах ми розглядали питання прогалин у вказаному розділі щодо недостатньої караності суспільно-небезпечних діянь у сфері службової діяльності.

Принцип правової визначеності полягає у тому, що діяння, яке криміналізується повинно мати чітке нормативне визначення та не співпадати за змістом з іншими кримінально караними діяннями. Цей принцип тісно переплітається з принципом повноти складу кримінального правопорушення.

Принцип ефективності полягає у тому, що кожне криміналізоване суспільно-небезпечне діяння у сфері службової діяльності повинно мати поширене правове застосування. Наприклад норми про незаконне збагачення та умисне недостовірне декларування не мають широкого правозастосовчого впливу. Це говорить про їх неефективність та неправильну правову конструкцію.

Принцип співмірності покарання полягає у ефективному застосуванні правової репресії [120, 334]. На прикладі кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності ми бачимо, що покарання занадто м’які, а в більшості випадків КК України дозволяє звільнити службового злочинця від кримінальної відповідальності. Такі санкції роблять норми про кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності вкрай неефективними.

Підводячи підсумки можна констатувати, що законодавець ґрунтуючись на перерахованих вище принципах та підставах криміналізації суспільно-небезпечних діянь у сфері службової діяльності повинен розробити повністю новий розділ у КК України, який повністю відповідатиме вимогам Конституції, міжнародних документів, приципам криміналізації суспільно-небезпечних діянь. Більш ефективного шляху покращити запобігання [8, с. 4] вказаним суспільно небезпечним діянням не існує.

1.6 Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності в інших країнах

У структурі кримінальних законів, кодифікованих джерел кримінального права зарубіжних країн законодавець виділяє спеціальні глави, безпосередньо присвячені кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності. Вони мають різне найменування, однак, суть кримінально правових заборон, що містяться в них одна, оскільки об'єкти кримінально-правової охорони в них спільні – інтереси служби та пов'язані зі службовою діяльністю додаткові об'єкти кримінально-правової охорони.

Кримінальні кодекси країн пострадянського блоку мають спільні риси, структуру так як своїм джерелом мають радянську правову систему.

Так, в КК Республіки Білорусь структурована глава 35 «Злочини проти інтересів служби», яка налічує 10 статей щодо зловживання владою або службовими повноваженнями, службової недбалості, службового підроблення, хабарництва. Натомість у вказаній главі відсутні норми щодо незаконного збагачення, зловживання впливом, недостовірного декларування [96]. Власне криміналізація суспільно-небезпечних діянь у сфері службової діяльності в Білорусі віддзеркалює ізольованість країни, наявність у ній диктатури. Недалеко від Білорусі зайшов КК Казахстану, єдиною відмінністю є відповідальність в окремій главі кодексу службових осіб юридичної особи приватного права та осіб, що здійснюють професійну діяльність пов'язану із наданням публічних послуг. Є ще одна цікава норма про кримінальну відповідальність «Перешкоди законній підприємницькій діяльності». Суб'єктом злочину тут є службова особа. Норма фактично дублює ст. 206 КК України. Міжнародне антикорупційне законодавство в КК Казахстану майже не імплементоване[92]. Так само виглядає КК Арменії [90].

Цікавою є криміналізація у главі 33 КК Азербайджану «Корупційні злочини та інші злочини проти інтересів служби» суспільно-небезпечних діянь у сфері службової діяльності з додатковим об'єктом кримінально-правової

охорони у сфері дотримання будівельних норм і правил, законодавства про містобудування, а також у сфері охорони земель. Загалом же, КК Азербайджану характеризується низьким рівнем криміналізації антикорупційного законодавства[89].

Дещо кращим від попередників є КК Киргизії. У Главі 44 «Корупційні та інші злочини проти інтересів державної та муніципальної служби» присутні такі кримінальні правопорушення як «Незаконне збагачення» та «Корупція». Але в цілому КК Киргизії притаманна проблематика безсистемності та недостатньої криміналізації суспільно-небезпечних діянь у сфері службової діяльності [93]. Щоб не вдаватися в детальний аналіз кожного кодексу країн пострадянського простору необхідно зауважити, що усі вони мають спільну рису недостатню криміналізацію корупційних кримінальних правопорушень всупереч міжнародним антикорупційним документам, в тому числі КК Російської Федерації [97].

Тільки в КК України та КК Грузії більш менш представлені незаконне збагачення, зловживання впливом, недостовірне декларування. В КК Грузії є цікава норма про незаконне звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності (ст. 334 КК Грузії) [91], яка є дуже корисною і повинна бути криміналізована до КК України.

Країни СНД під головування РФ прикриваються поняттям суверенітет від необхідності дієвої боротьби із корупцією службових осіб регламентованих міжнародними договорами. Так, Д.А. Ефременкова стверджує: «не слід забувати, що під маскою міждержавного співробітництва в сфері боротьби з корупцією може ховатися втручання в справи, по суті, що входять в компетенцію виключно Російської Федерації. Для запобігання [66, с. 33] такого втручання, користуючись своїми суверенними правами, при підписанні та ратифікації деяких конвенцій про боротьбу з корупцією Російська Федерація зробила ряд застережень, які не суперечили конвенції в цілому, але залишали за Російською Федерацією виняткову юрисдикцію по ряду правопорушень» [37, с. 226]. Однак автор не пояснює як саме вплине криміналізація зловживання

впливом, незаконного збагачення, недостовірного декларування та багатьох інших антикорупційних норм, передбачених міжнародними документами на суверенітет РФ. Зрозуміло, що відсутність криміналізації вказаних норм є суто політичним рішенням, намаганням корумпованих еліт уникнути кримінальної відповідальності та небажанням показувати народу свої справжні активи.

Тож наведемо нижче норми кримінальних законів розвинутих країн, які демонструють високі показники боротьби із корупцією, найкращі економічні показники.

Чиновництво, так звані чиновники в тісному сенсі (Beamte) і службовці (Angestelte), наскільки можна судити, завжди були гордістю Німеччини, незважаючи на всю суперечливість її історії. Зараз в ЗМІ, юридичній літературі німці схильні критикувати свою бюрократію. Три основні ідеї лежать, на думку проф. Г. Арцта, в основі виділення деліктів, вчинених посадовою особою: захист держави; захист суспільства, громадськості, для яких влада чиновників зносна, тільки якщо існують гарантії проти зловживання нею; захист громадянина, бо з існування влади чиновника слід особлива потреба в захисті громадянина.

Джерелом кримінального права Німеччини є Кримінальне Уложення або Кримінальний кодекс Федеративної Республіки Німеччина. Але це не єдине джерело кримінального права, а основне. Додатковими джерелами є положення про кримінальну відповідальність, що містяться в іншому законодавстві Німеччини (цивільному, господарському, адміністративному) [26].

Основна частина посадових деліктів міститься в розділі 30. Глава (або розділ) 30 Кримінального уложення Федеративної Республіки Німеччина включає в себе: а) злочини, про хабарництво, § 331 «Одержання хабара; § 332 «Одержання хабаря (за порушення службових обов'язків); § 333 «Пропозиція хабаря» § 334 «Давання хабаря (за порушення службових обов'язків); § 335«Особливо тяжкі випадки одержання та давання хабаря»; § 336 «Невчинення службових дій» (бездіяльність по службі), що представляють

собою особливі застереження, які стосуються § 331-335; § 337 «Оплата судді-посередника»; також що є спеціальною нормою по суб'єкту щодо § 331-335, що прирівнює дії, за які отримано винагороду, до бездіяльності; б) заборони, що носять загальний характер, зокрема, міститься в § 340 «Тілесні ушкодження при службі»; в) злочини, що вчиняються при вирішенні правових суперечок (що не зводяться до правосуддя) - § 339 «Зловживання правом»; § 343 «Примус до показань»; § 344 «Переслідування невинних»; § 345 «Судове виконання проти невинних»; § 348 «Завідомо неправдиві правові рішення по службі» г) злочини проти порядку стягнення податків та інших платежів, в тому числі § 352 «Підвищене незаконне стягнення платежів»; § 353 «Підвищене стягнення зборів, скорочення послуг; д) злочини у сфері іноземної служби, § 353a «Порушення довіри при іноземній службі»; е) злочини, пов'язані з порушенням таємниці, зокрема § 353 «Порушення службової таємниці і особливого обов’язку секретності»; § 353d «Заборонені повідомлення про судове провадження»; § 355 «Порушення податкової таємниці»; ж) злочини, пов'язані з порушенням боргу, а саме: § 356 «Порушення довіри сторони»; § 357 «Втягнення підлеглого в злочин». Таку саме структуру як і КК Німеччини має кримінальне право Австрії, яке складається з власне кримінального кодексу та ще низки кримінальних законів [88].

Японське кримінальне право являє собою досить рідкісне в порівнянні з іншими розвиненими країнами поєднання систем континентального і загального права. КК Японії являє собою модель романо-германської системи права, спеціальні же кримінальні закони є в основному виразниками переважно англосаксонського впливу.

КК Японії розділений на Частини: Загальну і Особливу. Частина перша називається «Загальні положення», частина друга - «Злочин». Разом з тим в самому законі статті КК назв не мають. Оскільки в оригіналі тексту закону немає найменування статей Кримінального кодексу Японії, то назви статей формулюються видавцем, упорядником або редактором, виходячи зі змісту даної статті [234, с. 220]. Наразі можна констатувати, що кримінальний кодекс

Японії морально застарів, адже був прийнятий у 1907 році, більше ста років тому. Прогалини у праві компенсуються багатою судовою практикою.

В особливій частині КК Японії зафіксовано норми про службове підроблення, зловживання та хабарництво, які здебільшого уточнені судовою практикою. Ефективна боротьба Японії із службовою злочинністю пов'язана із сильною та об'єктивною судовою системою за допомогою якої японське суспільство викорінює корупцію.

Законодавство Англії про злочини носить нетиповий, своєрідний характер, навіть у порівнянні з законодавством США, що проявляється у відсутності кодифікованого законодавства всіх галузей права, в тому числі кримінальної, а також у відсутності єдиної класифікації злочинів. Класифікація злочинів відбувається на розсуд особи, яка її виробляє, і не залежить від об'єкта злочинного посягання, від ступеня його важливості, від тяжкості злочину, оскільки таких понять немає ні в теорії, ні в законодавстві. До теперішнього часу в англійському законодавстві, в окремих прецедентах, статутних законах і в інших джерелах кримінального права, містяться норми, що передбачають від 7200 до 7300 або 7500 злочинів. Систематизація кримінального законодавства на законодавчому рівні здійснюється шляхом видання консолідуючих нормативних актів у вигляді статутів - законів. Робота по консолідації нормативних актів почалася з 1827 року і триває по теперішній час у зв'язку з провалом всіх зроблених спроб по кодифікації законодавства. Перші консолідуючі акти представляли собою консолідацію прецедентів, що стосуються окремих груп злочинів [225, с. 130].

Одним з основних напрямків боротьби із службовою злочинністю у Великобританії є боротьба з корупцією. Законодавство про хабарництво представлено значною кількістю норм як загального права, так і статутного законодавства. Так, з 1551 року діє Закон про торгівлю посадами. Аналогічного змісту закон був прийнятий в 1809 році, яким також передбачалася відповідальність за торгівлю посадами в державних органах. У число антикорупційних законів входять Закон про корупцію в державних

органах 1889 р., Закони про запобігання корупції 1906 і 1916 рр., Окремі норми антикорупційної спрямованості містяться в галузевому законодавстві, зокрема в Законі про ліцензування 1964 р., Законі про митний і акцизний управлінні 1979 р., Закон про народне представництво 1983 р. та інші. Наявність значної кількості положень в прецедентах і в статутному законодавстві, їх протиріччя між собою і зберігає напруженість в основних принципових питаннях, а також зростаюча небезпека корупції та хабарництва викликали гостру необхідність систематизації всього чинного нормативного матеріалу і видання консолідуючого нормативного акта. Вирішення цієї проблеми зайняло тривалий час, як це зазвичай відбувається в правотворчій діяльності в Англії [225, с. 64–65].

Закон про хабарництво (UK BRIBERY AKT) був прийнятий 8 квітня 2010 року та набув чинності 1 липня 2011 Закон є консолідуючим нормативним актом. Він замінив складні і суперечливі норми загального права, статутних законів 1889-1916 рр. і встановив нові положення по боротьбі з хабарництвом. За оцінкою англійських юристів, це «драконівський» закон, так як він посилює заходи кримінальної відповідальності до семи років позбавлення волі, а розмір штрафу не обмежений. Юридична сила закону поширюється практично по всій земній кулі, так як суб'єктами передбачених ним злочинів є англійські юридичні особи та фізичні особи, піддані Британської корони, як всередині країни, так і за кордоном, також іноземні юридичні і фізичні особи, які ведуть свій бізнес на території Великобританії . Законом заборонені будь-які виплати чиновникам, навіть чисто символічні, незважаючи на те, що вони можуть бути визнані місцевою практикою. Закон встановлює чітке коло діянь, що входять в сферу хабарництва. Зокрема, забороняється: пропонувати, обіцяти або надавати фінансову або іншу перевагу іншій особі; вимагати, погоджуватися отримати або прийняти фінансові чи інші переваги; пропонувати, обіцяти або надавати фінансову або іншу перевагу іноземному держслужбовцю; підкуп іншої особи будь-якою особою, пов'язаною з комерційною організацією. Встановлено відповідальність

за нове, раніше невідоме діяння – не попередження хабарництва всередині компанії. Хабарництво може відбуватися без відома керівництва компанії, але воно несе відповідальність за будь-який випадок, факту хабарництва.

На системі кримінального права США позначається федеративний устрій держави, вона не є єдиною. Існує федеральне законодавство і законодавство штатів і округу Колумбія. Як наслідок, немає єдиної кримінальної юрисдикції. На території кожного штату діє кримінальне законодавство штату і федеральна законодавств, при цьому вони діють паралельно, оскільки відсутня презумпція верховенства федерального законодавства.

Однією зі специфічних рис кримінального права США є те, що відсутня його єдина система, про що говорилося вище. Це зумовило і відсутність єдиної системи побудови Особливої частини кримінальних кодексів. Хоча прийняття Примірного кримінального кодексу мало на меті досягти якого-небудь однаковості в законодавстві, наблизити законодавство штатів до федерального, однак тільки деякі штати сприйняли його за основу, більшість же продовжують розвивати кримінальне законодавство виходячи з традицій, що склалися в даному штаті. Кодекси штатів розрізняються як за видами караних діянь, так і за структурою. Звід законів США і більшість кодексів складаються з розділів, підрозділів або глав, які не збігаються ні за кількістю, ні за послідовністю їх розміщення, не кажучи про кількість описаних в них злочинів, їх видах і найменуваннях.

Аналізуючи кримінально-правові норми, що регулюють відповідальність за злочини, що здійснюються з використанням свого службового становища, представляється необхідним зосередити увагу на правовому регулюванні відносин, які складаються при вчиненні дій, завдають особливо значної шкоди і роблять істотний вплив на загальну картину злочинності. Так, в США до числа розглянутих видів, точніше, груп злочинів, відносять, наприклад, такі: хабарництво, шахрайські махінації «Білих комірців» (в тому числі і злочини, що здійснюються ними з використанням службового становища), податкові злочини, порушення законодавства в галузі охорони навколишнього

середовища і деякі інші В рамках цього дослідження найбільший інтерес представляють перші дві групи злочинів, тим більше, що на їх прикладі можна бачити один з шляхів вирішення означеної вище проблеми.

Говорячи про хабарництво, слід зазначити, що в американському кримінальному законодавстві і в кримінально-правовій доктрині прийнято розрізняти чотири основні форми цього злочину: 1) власне хабарництво, що представляє собою посягання на діяльність публічної адміністрації; 2) так зване комерційне хабарництво; 3) хабарництво, пов'язане з діяльністю профспілок; 4) хабарництво в області спорту. Цими видами аж ніяк не вичерпується корупція, але з точки зору законодавця і на федеральному, і на рівні штатів ці чотири сфери діяльності представляються найбільш суттєвими і такими, що заслуговують того, щоб підкуп осіб, що займають в них відповідне положення, став об'єктом кримінального переслідування.

Найбільш докладно в американському законодавстві викладені норми, регулюють відповідальність за хабарництво в сфері діяльності публічної адміністрації. Загальновживаний термін «публічний службовець» пояснюється стосовно даної категорії злочинів у п. 7 ст. 240.00 Примірного Кримінального кодексу: Публічний службовець – це будь-яка посадова особа або службовець держави, включаючи законодавців і суддів, і будь-яка особа, яка бере участь у здійсненні державної функції в якості присяжного засідателя, радника або консультанта або в якомусь іншому статусі [154].

Як посадовий злочин розглядається також зловживання службовим становищем публічними і приватними банківськими контролерами.

Поряд з публічними службовцями кримінальну відповідальність за посадові злочини несуть партійні чиновники.

Що стосується службовців, які крадуть майно в установах або на підприємствах, де вони працюють, не будучи законними розпорядниками цього майна, то їхні злочини підпадають під ознаки звичайної крадіжки і підлягають кваліфікації як такої (наприклад, дії службовців аеропорту, що викрадають перевозяться вантажі, або клерка, що включає в відомість на

заробітну плату фіктивні прізвища, і т. п.). Однак, як визнають американські дослідники, розкриття таких злочинів виявляється настільки складним завданням, що багато фірм взагалі відмовляються від спроб боротьби з ними і вважають за краще перекладати збитки від них на споживачів.

Потрібно сказати, що в американських умовах дуже складним виявляється питання про відміну шахрайства як традиційного посягання проти власності від одного із злочинів «білих комірців». Так само гостро стоїть проблема розмежування шахрайської діяльності та звичайної ділової практики бізнесменів. Кордони поняття обману рухливі і змінюються по міру розвитку «етики бізнесу», яка час від часу змушує законодавців визнавати шахрайством той чи інший вид «ділової активності». Ні американській доктрині кримінального права, ні судової практиці не вдається виробити достатньо чітких критеріїв такого розмежування.

Слід сказати, що законодавство в галузі боротьби з злочинами, що здійснюються службовцями комерційних та інших організацій, визначається в основному особливістю розвитку економіки США [109].

В 1992 р. прийнятий новий КК у Франції. Він прийшов на зміну класичному наполеонівському Кодексу 1810 р. Новий КК вивів з числа посадових злочинів зловживання довірою, що здійснюється державними службовцями. Відділення I «Про зловживання довірою» глави IV містить норми, що передбачають кримінальну відповідальність за зловживання довірою посадовими особами (ст. 314-3 КК) та зловживання довірою керівниками або службовцями будь-якого промислового або комерційного підприємства (ст. 314-2 КК). Цікаво, що, з одного боку, законодавець розмежовує ці злочини, передбачаючи дві окремих норми, з іншого, поміщає їх в одному розділі. На відміну від керівників і службовців промислових або комерційних підприємств, які відповідно до ст. 314-2 КК несуть покарання у вигляді позбавлення волі до 7 років, посадові особи, відповідно до ст. 314-3 КК, несуть більш сувору відповідальність за цей злочин. Вони караються тюремним ув'язненням на термін до 10 років. Інтерес представляють також

норми глави II «Про зазіхання на державні органи управління, скоєне особами, які перебувають на державній службі». Так, у відділі 3 «Про порушення боргу чесності» § 3 «Про незаконне отримання вигод» в примітці до ст. 432-13, яка передбачає кримінальну відповідальність державними посадовими особами за «будь-яку участь в формі роботи, консультацій або ж капіталів в приватному підприємстві», вказується, що в розумінні цієї статті «до приватного підприємства прирівнюється будь-яке державне підприємство, яке здійснює свою діяльність в секторі, в якому існує конкуренція, і відповідно до норм приватного права». Далі йдеться про те, що ці положення можуть застосовуватися до співробітників державних установ, націоналізованих підприємств, компаній змішаної економіки, в яких державі або державним органам належать безпосередньо чи опосередковано понад 50% капіталу, і державних фірм з надання послуг зв'язку, що належать до державної служби зв'язку. Таким чином, законодавець виводить з числа суб'єктів даного злочину службовців зазначених вище комерційних підприємств [100].

Загалом КК Франції є зразковим прикладом сталих традицій та грамотного конструювання норм про кримінальну відповідальність.

Зразковим прикладом боротьби із службовою злочинністю є кримінальний кодекс Китайської Народної Республіки. Так, за КК КНР до службових злочинів належать корупція і хабарництво, відповідальність за які встановлена в главі 8, що складається з 16 статей. Корупція. У Кодексі немає визначення поняття корупції. Замість цього в ст. 382 КК перераховуються складові її дії. У частині 1 ст. 382 КК затверджується, що «привласнення, злодійство, отримання шахрайським шляхом або незаконне заволодіння іншими способами громадським майном державними службовцями з використанням своїх службових переваг розцінюється як корупція». Другим проявом корупції згідно ч. 2 ст. 282 є «привласнення, злодійство, отримання шахрайським шляхом або незаконне заволодіння іншими способами державним майном особами, яким державними органами, державними компаніями, підприємствами, організаціями, народними об'єднаннями

доручено управління і господарське розпорядження державним майном, з використанням своїх службових переваг». Стаття 383 КК визначає види покарань за вчинення дій, що підпадають під визначення корупції, в залежності від ступеня тяжкості обставин. До таких обставин відноситься розмір корупційної діяльності в грошовому вираженні. Причому корупція повинна носити індивідуальний характер. Індивідуальна корупція в розмірі понад 100 тис. юанів карається позбавленням волі на строк понад десять років або довічним позбавленням волі з конфіскацією майна або без такої, а при особливо обтяжуючих обставинах - смертною карою з конфіскацією майна. Якщо особа вчинила діяння, що розглядається як індивідуальна корупція, в розмірі від 5 тис. юанів, але не більше 10 тис. юанів, покаялася в скоєному і добровільно повернула присвоєне, то покарання може бути пом'якшене або особа звільняється від кримінальної відповідальності із застосуванням до нього заходів адміністративної відповідальності. Суб'єктами корупційних злочинів є державні службовці, вони ж несуть відповідальність і за отримання хабаря згідно ст. 388 КК, якщо, скориставшись своїм службовим становищем або перевагами службового становища, вони для отримання незаконної вигоди зажадали майно прохачів або отримали майно прохачів особисто або через інших державних посадових осіб.

За ст. 384 КК карається позбавленням волі на строк понад п'ять років використання державних коштів в особистих цілях для ведення протизаконної діяльності, використання порівняно великої суми грошей для ведення діяльності з метою отримання прибутку, використання державних коштів протягом більше трьох місяців і неповернення їх. Безповоротне використання державних коштів не за призначенням у великому розмірі карається суворіше - позбавленням волі на строк понад десять років або довічним позбавленням волі. Хабарництво. У ст. 385 КК дається загальне визначення хабарництва, яке проявляється в двох видах. За ч. 1 ст. 385 КК це затребування державними службовцями з використанням переваг свого службового становища майна третіх осіб, або незаконне отримання майна третіх осіб, або незаконне

отримання вигоди, належної зазначеним особам. За ч. 2 ст. 385 КК хабарництвом визнаються випадки незаконного отримання державними службовцями в процесі здійснення господарсько-економічної діяльності іменного комісійної або агентської винагороди. Хабарництво включає три самостійних виду злочину: одержання хабаря, дачу хабаря і посередництво в хабарництві. Статтею 386 КК одержання хабаря не розкривається, а тільки вказується, що одержання хабаря в залежності від суми хабаря і супутніх обставин карається відповідно до положень ст. 383, тобто як за індивідуальну корупцію. Тут же обмовляється, що вимагання хабаря карається максимально суворим покаранням з передбачених ст. 383, аж до смертної кари. Крім державних службовців відповідальність за дії як за одержання хабаря несуть державні органи, державні компанії, підприємства, виробничі організації, народні об'єднання (ст. 387). Відповідальність за дачу хабаря передбачена ст.ст. 389- 390 КК. Відповідно до положень ч. 1 ст. 389 під дачею хабаря розуміється «передача державному службовцю майна з метою отримання незаконної вигоди». Під дачею хабаря також розуміється і «передача державному службовцю майна в порівняно великому розмірі або видача державному службовцю комісійної або агентської винагороди в процесі здійснення економічної діяльності в порушення державних приписів» (ч. 2 ст. 389). Не визнається дачею хабаря передача майна державному службовцю під примусом (ч. 3 ст. 389). Статтею 390 КК визначені міри покарання за дачу хабаря, в залежності від обставин покарання варіюється від п'яти років позбавлення волі або короткострокового арешту до позбавлення волі понад десять років або довічного позбавлення волі з конфіскацією майна або без такої. Особа, яка дала хабар і до початку судового переслідування за своєю ініціативою розповів про факт дачі хабаря, звільняється від кримінальної відповідальності (ч. 3 ст. 390). 125 Окремо карається дача хабаря державним органам, державним компаніям, підприємствам, виробничим організаціям, народним об'єднанням. Статті 392 КК встановлена відповідальність за посередництво в хабарництві. До злочинів корупційної спрямованості слід

віднести діяння, передбачене ст. 394 КК, полягає в неповерненні державними службовцями подарунків, які вони отримали під час несення державної служби всередині країни або в процесі здійснення зовнішніх зв’язків і які вони зобов'язані були здати відповідно до державних законами. Винні особи караються відповідно ст. ст. 382 і 383 Кодексу.

Згідно ст. 395 КК державні службовці, вартість майна яких або витрати яких помітно перевищують величину законних доходів і це перевищення становить значну суму, можуть бути зобов'язані пояснити джерело доходів. При неможливості підтвердження сума, яка складає різницю, вважається незаконно отриманою. В цьому випадку слідує покарання у вигляді позбавлення волі на строк до п'яти років або короткочасного арешту, а надлишки майна підлягають стягненню. Державні службовці, які мають рахунки за кордоном, зобов'язані заявити про це відповідно до державних законів під загрозою покарання за невиконання даних державних приписів. Статтею 396 КК встановлена відповідальність державних органів, державних підприємств, підприємств, виробничих організацій, народних об'єднань за незаконну роздачу державного майна приватним особам в якості хабарів[225].

Глава 9 про посадові злочини складається з 23 статей, з 397 по 419 включно. Поняття посадової особи в Кримінальному кодексі відсутнє. Суб'єктами злочинів тут є ті ж державні службовці, але злочини, що здійснюються ними, відносяться до посадових тому, що вони пов'язані з виконанням суб'єктами безпосередньо своїх посадових обов'язків. Посадові злочини можна розділити на дві групи: перша включає злочини загального характеру, які можуть мати місце у всіх органах державної влади і управління, до другої – посадові злочини, що здійснюються державними службовцями в залежності від відомчої приналежності. До першої групи належать злочини, передбачені ст. ст. 397 і 398 КК. Стаття 397 КК встановлює відповідальність за зловживання службовим становищем або халатне ставлення до службових обов'язків, що завдало значної шкоди громадському майну або державним і народним інтересам. Покарання за діяння значно посилюється, якщо

співробітники державних органів здійснюють зазначені дії, виходячи з корисливих мотивів (ч. 2 ст. 397). Частина 1 ст. 398 КК встановлює відповідальність співробітників державних органів, якщо ними порушені положення закону про охорону державної таємниці або навмисне або через непорозуміння вони розголосили державну таємницю при обтяжуючих обставинах. З цієї ж статті згідно ч. 2 ст. 398 КК за аналогічні дії притягуються до кримінальної відповідальності і особи, які не є співробітниками державних органів [229, с. 150].

У наступних статтях, з 399 по 419, відповідальність диференційована залежно від відомчої належності державних органів і виконуваних співробітниками службових обов'язків. Статтями 399-401 КК передбачена відповідальність співробітників органів юстиції за перекручення закону з корисливих мотивів, що дозволило піддати переслідуванню і звинуваченням свідомо невинне обличчя; за дії, вигороджують і допомагають уникнути переслідування і пред'явлення звинувачення завідомо винної особи; за відступ в процесі судового розгляду по кримінальній справі від реальних фактів і від закону, винесення вироку на підставі вільного тлумачення закону. До злочинів, що здійснюються співробітниками органів юстиції, відносяться незаконне звільнення з-під варти підозрюваних в скоєнні злочину, обвинувачених або злочинців; кричуща безвідповідальність, яка дозволила здійснити втечу з-під варти зазначених вище осіб, яка призвела до серйозних наслідків. Суб'єктами злочину є: 127 по ст. 402 - адміністративні працівники, зобов'язані відповідно до закону передати в органи юстиції для судового розгляду справи, але не зробили цього; по ст. 403 - державні співробітники відповідних державних керівних органів, з корисливих мотивів, зловживаючи службовим становищем, незаконно зареєстрували компанії або затвердили і зареєстрували випуск акцій або боргових зобов'язань, якщо зазначені дії завдали значної шкоди громадському майну, державним і народним інтересам; за ст.ст. 404 і 405 - працівники податкових органів за дії, пов'язані зі збором податків і інших платежів. Наступними статтями передбачається відповідальність практично

всіх працівників контролюючих та наглядових служб, включаючи митні органи, органи охорони навколишнього середовища, державного торгового контролю, карантинного контролю за тваринами, санітарно-адміністративної служби. Стаття 419 КК передбачає відповідальність працівників державних органів, які виявили крайню безвідповідальність, яка призвела до псування або втрату культурних цінностей при обтяжуючих обставинах [94].

Перший систематизований закон Швеції з'явився 1734 р в "Книзі права". Кримінально-правові норми займали в ній два закони. Один визначав коло злочинів, інший регламентував покарання. У 1864 р був прийнятий перший повністю систематизований КК. У 1962 р його замінив новий нині діючий Кодекс. Він набрав чинності 1 січня 1965 р.

Глава 20 КК Швеції «Про зловживання службовим становищем» містить усього три кримінально караних діяння, власне зловживання владою або службовим становищем, хабарництво і розголошення таємниці [233, с. 32]. Не дивлячись не недостатню караність кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності завдяки досконалій системі державного управління Швеції, яка розбудовувалась сотні років КК є ефективним.

Кримінальний кодекс Республіки Польща, прийнятий в 1997 році, діє понад двадцять три роки. Будучи одним з перших нових кримінальних кодексів, прийнятих в останні роки в країнах Східної Європи, він фактично ознаменував початок реформування кримінального законодавства цих країн, в процесі якого досягли успіху і держави СНД і Балтії (Україна, Казахстан, Білорусь, Грузія, Латвія, Литва та ін.). [230, с. 89]

З поміж злочинів проти діяльності державних установ, а також органів територіального самоврядування необхідно виділити корупційні злочини осіб, які виконують державні функції (державними посадовими особами – ст. 115 § 13).

В ст. ст. 228, 231 встановлена відповідальність таких осіб за отримання не тільки майнової, а й особистої вигоди або обіцянку її надання або вимога надання нової, а також за перевищення своїх повноважень або невиконання

своїх обов'язків на шкоду суспільним чи приватним інтересам з метою отримання майнової чи особистої вигоди. У ст. 229 встановлена відповідальність і осіб, що надають або обіцяють надати згадану вигоду [95].

Кримінальний кодекс Чехії прийнятий у 2009 році регламентує кримінальну відповідальність службових осіб у розділі 2. Так, ст. 329 розділу 2 КК встановлює відповідальність за зловживання повноваженнями державною посадовою особою; ст. 330 встановлює відповідальність за службову недбалість; ст. 331 встановлює відповідальність за хабарництво; ст. 332 встановлює відповідальність за підкуп (давання хабаря); ст. 333 встановлює відповідальність за непряму корупцію, тобто зловживання впливом. Загалом КК Чехії є досить лаконічним в порівнянні з КК України та країн СНД [101].

Проаналізувавши велику кількість кримінальних законів та кодексів країн континентальної Європи, Америки, Азії, колишнього радянського блоку можна прийти до висновку, що запорукою ефективного запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності є не тільки щільно регламентована кримінальна караність суспільно-небезпечних діянь, а перш за все ефективна правоохоронна система. На прикладі розвинутих країн Європи, Японії, Америки ми бачимо здебільшого слабку, недостатню регламентацію в кримінальних кодексах, законах норм про кримінальну відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, але завдяки правильній роботі правоохоронного механізму щодо запобігання вказаній злочинності, рівень корупції у цих країнах мінімальний.

Як ми казали у попередніх підрозділах роботи перелік кримінальних правопорушень, вказаний законодавцем у примітці до ст. 45 КК України, є вибірковим та не відповідає вимогам міжнародних конвенцій, ратифікованих Верховною Радою України. Але нажаль імплементація лише запропонованих нами змін до примітки у ст. 45 КК України не набагато підвищить рівень запобігання корупційній службовій злочинності в України.

Тому друга частина нашого аналізу буде присвячена моделям прокуратур зарубіжних країн та їх функціям щодо запобігання службовій злочинності.

На сучасній юридичній карті світу можна виділити два типи органів прокуратури (континентальна система) і два типи органів, завдання яких відповідають прокурорським у кількох мережах (англо-американська система): західно-європейський тип прокуратури як переважно органу управління в адміністративному підпорядкуванні урядів (країни Західної Європи) та їх колишні колонії, країни Східної Європи, Японія); самостійний конституційний орган із широкими повноваженнями (більшість країн СНГ, Сербії, Хорватії, В'єтнаму, КНР, КНДР, Куби, а також Іспанії, Португалії та їх колишніх колоній); юридичні служби уряду в Англії та більшості її колишніх колоній; аторнейські служби США [35, с. 222].

Прокурорські функції в США виконує аторнейська служба. Генеральний аторней США, будучи головним прокурором країни та вищою посадовою особою федеральних органів юстиції, має дуже широкі повноваження і здійснює різноманітні функції [203, с. 22].

Аторнейська служба США - інститут державної влади, що не має аналога в правових системах інших країн. Генеральний аторней (прокурор) (United States Attorney General) одночасно є главою міністерства юстиції США, у веденні якого знаходиться нагляд за дотриманням законності на території Сполучених Штатів, контролює діяльність правоохоронних органів, а також входить до складу Кабінету Президента США.

Аторнейська служба США являє собою сукупність органів виконавчої влади (федеральних, штатних і місцевих), що виконують юридичне консультування уряду відповідного рівня, що представляють його інтереси в судах і забезпечувати виконання закону. Аторнейська служба діє як служба звинувачення, уповноважена порушувати кримінальні справи, розслідувати порушення законів, залучати до кримінальної відповідальності, підтримувати обвинувачення в судах.

Висловлюючи інтереси США в суді, Генеральний атторней делегує свої повноваження в цій частині Генеральному солісіторов США (US Solicitor General). Завданням Генерального солиситора є представлення інтересів

держави у Верховному суді за всіма ка-Тегор справ, що стосуються інтересів федеральних властей.

Ще один заступник Генерального прокурора – Associate Attorney General курирує лише ті підрозділи, які дійства-ють переважно в сфері застосування цивільно-правових норм.

Функція Генерального прокурора щодо забезпечення виконання федеральних законів делегована різним підрозділам Міністерства юстиції (управлінням, бюро, служб, радам), загальне керівництво якими покладено на Першого заступника Генерального прокурора США (Deputy Attorney General).

До керівних органів також відноситься офіс помічника Генерального прокурора (Office of the Associate Attorney General). Основні структурні підрозділи Міністерства юстиції, через які реалізує свої функції Генеральний аторней: Управління по боротьбі з наркотиками (DEA); Федеральне бюро розслідувань (FBI); Федеральне бюро в'язниць (BOP); Служба маршалів США (USMS); Виконавче управління з нагляду за імміграцією (Executive Office for Immigration Review - EOIR); Виконавче управління прокурорів США (Attorneys - EOUSA); Служба піклувальника федеральних місць попереднього ув’язнення (Office of the Federal Detention Trustee); Управління у справах розвідки (Office of Intelligence Policy and Review - OIPR).

Однією з характерних рис організації аторнейської служби США і Великобританії є політизація (партійність) прокурорів. На відміну від державних службовців європейських прокуратур аторнеї США є політиками, які отримують посади генеральних аторнеїв в результаті перемоги у виборчій кампанії.

В силу правових традицій аторней, який виступає в якості державного обвинувача, користується широкою дискреційною владою:

- кримінальне переслідування злочинця - право, але не обов'язок обвинувача;

- має право порушувати кримінальне переслідування і проводити власне розслідування;

- може обмежитися підтримкою звинувачення в суді, ґрунтуючись на доказах, зібраних поліцією;

- має право відмовитися від обвинувачення, що тягне за собою припинення справи.

Федеральним і штатним законодавством, а також судовою практикою невмотивована відмова від обвинувачення є правом аторнея-обвинувача на всіх стадіях кримінального процесу.

Законодавство ряду штатів не містить ніяких обмежень на підставах припинення справи, а в більшості штатів це право аторнея мінімально обмежена вимогою викласти причини відмови від обвинувачення.

Федеральними правилами кримінального процесу США встановлено, що відмова від обвинувачення після пред'явлення обвинувального акту можливий тільки з дозволу суду. Такий дозвіл суду виступає скоріше потенційним, а не реальним обмеженням свободи розсуду обвинувача.

На практиці надзвичайно широкі повноваження аторнея-обвинувача проявляються у вирішенні питання про початок і продовження кримінального переслідування. Так, рішення про порушення кримінальної переслідування приймається обвинувачем на основі матеріалів розслідування, проведеного поліцією та іншими органами розслідування.

На практиці в аторнейську службу, для неформального затвердження, представляються клопотання про арешт і обшук.

Оскільки без згоди державного обвинувача звернення до судді безперспективно. Аторней-обвинувач наглядає за законністю дій поліції з метою забезпечити успішне проходження доказів у суді. Прокурор приймає рішення про порушення кримінальної справи тільки тоді, коли впевнений, що йому вдасться в суді домогтися засудження злочинця. Тому на практиці підтримання обвинувачення в суді асоціюється з терміном «виграти справу».

Аторней-обвинувач впливає на прийняття всіх значущих процесуальних рішень у справі. До основних функцій аторнея-обвинувача можна віднести: контроль за законністю поліцейського розслідування і обґрунтованістю його

результатів; санкціонування деяких примусових заходів, що застосовуються поліцією (наприклад, затримань-арештів); проведення додаткового або самостійного розслідування; припинення кримінальної справи або пом'якшення обвинувачення; прийняття рішення про кримінальне переслідування перед судом і уявлення обвинувального акту на затвердження в велике журі або заяви про звинувачення в суд (з правом відмови від кримінального переслідування); уявлення і обґрунтування обвинувачення перед великим журі; укладення угоди з обвинуваченим про визнання вини; підтримання обвинувачення в суді; оскарження обвинувальних вироків.

При підтримці державного звинувачення практикується спеціалізація по різних категоріях справ. Аторнейська служба контролює практично все стадії правозастосування у кримінальних справах. Аторней, приймаючи рішення про доцільність вжиття заходів процесуального примусу (обшуку, арешту), виходить насамперед із судової перспективи справи.

У разі, якщо справа не має судової перспективи (доказів недостатньо, або велика їх частина отримана поліцією з порушенням законодавства), аторней не проводитиме подальше розслідування у справі і підтримувати обвинувачення в суді, а матеріали розслідування поверне поліції.

Специфіка підтримання обвинувачення у справі виражається також в праві аторнея самостійно збирати докази, допитувати свідків і потерпілих після допиту їх поліцією, піддавати перевірці зібрані нею докази. Обвинувач фактично готує власну справу в суд, яке може істотно відрізнятися від матеріалів, представлених поліцією або іншими органами розслідування.

Відмінності організації аторнейської служби США від аторнейської служби Великобританії обумовлені федеративним характером США.

Федералізм США зумовив існування трьох самостійних рівнів аторнейської служби: федерального, штатного і місцевого.

Кожен рівень має свою специфіку при формуванні та організації аторнейської служби, її повноважень, а також дійству-ет в межах своєї територіальної та предметної юрисдикції.

Прокуратура на федеральному рівні – строго централізована ієрархія правозастосовчих органів виконавчої влади, представлена Генеральним прокурором США і прокурорами США (US Attorneys).

У підпорядкуванні у Генерального аторнея США складаються федеральні прокурори США (окружні прокурори) - прокурори федеральних судових округів, в яких є федеральні окружні суди. У веденні окружних прокурорів перебувають справи, пов'язані з порушенням федеральних законів. призначається вони

Президентом за згодою Сенату на чотирирічний термін. Традиційно Президент вибирає кандидатуру прокурора за рекомендацією старшого сенатора або представника президентської партії того штату, в якому прокурор буде проходити службу. Таких прокурорів в США - 94 за кількістю федеральних судових округів, в підпорядкуванні яких знаходиться до 50 помічників.

Функції окружного прокурора в кримінальному судочинстві значно обмежені. Це, як правило, справи, які викликають великий суспільний резонанс і пов'язані з порушенням податкового законодавства та адміністративних актів.

В окремих випадках законодавство допускає призначення спеціального прокурора, що володіє високим ступенем автономії.

На рівні штатів особливо виразно проявляються організаційні особливості американської прокуратури: децентралізація, відсутність підпорядкованості нижчестоящих прокурорів вищестоячому Генеральному аторнею. Штат вправі на основі власної конституції або відповідного законодавства встановлювати організацію і визначати обсяг повноважень Генерального аторнея штату (Attorney General). Ні Генеральний прокурор США, ні підлеглі йому органи не уповноважені керувати прокурорами в штатах. Більшість аторнеїв штатів обираються на прямих виборах. Є ще випадки обрання Сенатом і організаціями юристів.

Обраний Генеральний аторней формує свою команду (офіс аторнея) самостійно. Він може розірвати трудові відносини з працівниками свого

попередника і набрати собі новий штат. Аторнеям дозволено займатися адвокатською практикою. Так, наприклад, аторнейською служба є найбільшою юридичною фірмою в штаті Небраска, де працевлаштовані більше 100 юристів і допоміжного персоналу.

До основних повноважень аторнея штату можна віднести: консультування губернатора та інших посадових осіб штату, членів законодавчих зборів з правових питань; представництво штату в суді і порушення кримінальних справи за фактами порушення законодавства штату.

У ряді судових округів права аторнеїв штату незрівнянно більше і відповідають за своїм змістом правам Генерального аторнея США.

Так, Генеральний аторней штату Каліфорнія, будучи «головним поліцейським штату», наглядає за діяльністю поліції, а також координує її роботу. На місцевому рівні в різних штатах прокурори іменуються по-різному, як правило, окружний прокурор (District Attorney). Місцеві аторнеї працюють під керівництвом і контролем органів місцевого самоврядування. До компетенції місцевих аторнеїв в сфері кримінального переслідування відносяться ті справи, які не віднесені до компетенції Генерального аторнея штату.

Порядок обрання та правомочності таких прокурорів встановлюються законодавством штату або нормативними актами місць-них органів влади. У більшості штатів місцеві аторнеї обираються безпосередньо населенням.

Предметна юрисдикція місцевого прокурора в сфері кримінального переслідування може бути обмежена, наприклад, переслідуванням за тяжкі злочини, але в цілому функції окружного прокурора ідентичні функціям прокурорів на штатному і федеральному рівнях. Він консультує відповідного місцевого органу влади з правових питань, представляє місцеву адміністрацію в суді по її позовами, позовами, зверненим до неї, і здійснює кримінальне переслідування[65, с. 180].

Аналізуючи систему органів прокуратури США (аторнейську службу) необхідно зазначити, що до системи функціонування української прокуратури можна імплементувати наступні положення:

– Органам прокуратури України для ефективного, а головне неупередженого запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності потрібне справжнє, а не декларативне самоврядування та незалежність. Вказані фактори може забезпечити трьохланкова адміністративно-виборна система керівників прокуратури згідно якої Генерального прокурора призначатиме Президент за поданням коаліції, обласних та місцевих прокурорів будуть обирати прямим голосуванням громадяни зареєстровані у відповідній територіальній одиниці. При цьому, повноваження прокурорів різних ланок не повинні перетинатись чи дублюватись. Наразі жодного юрисдикційного розмежування між прокурорами різних рівнів немає. Справжнього самоврядування та незалежності прокурорів теж не існує, так як всі організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські питання контролюються виключно Офісом Генерального прокурора та кадровими комісіями при Офісі.

– Необхідно запозичити широкі представницькі функції прокурора, власне до початку реформування прокуратури України широкі представницькі та наглядові повноваження були притаманні прокуратурі. Необхідно законодавчо дозволити прокурорам самостійно представляти державу та органи місцевого самоврядування у судах, а також незахищені верстви населення та неповнолітніх. Вказаний захід значно скоротить можливість зловживань з боку контролюючих органів та самих органів державної влади та місцевого самоврядування.

– Обов’язково повинна бути запозичена функція щодо обов’язкових консультацій прокурором місцевої та законодавчої влади з питань законності нормативно-правових актів. Вказана функція дозволить запобігти нецільовому використанню бюджетних коштів, розтратам бюджетних коштів, незаконному відчуженню державного та колективного майна.

– Необхідно внести зміни до КПК України щодо обов’язку прокурора проводити самостійне розслідування кримінального правопорушення у разі неефективності органів досудового розслідування або незгоди з їх позицією. Вказаний захід диверсифікує діяльність органів досудового розслідування.

– Для підвищення ефективності діяльності органів прокуратури необхідно обов’язково запровадити прокурорський нагляд за діяльністю усіх правоохоронних органів. Це знизить рівень латентної службової злочинності.

– Необхідно обов’язково запозичити децентралізацію прокурорської влади та нагляду і заборонити прокурорам витребовувати кримінальні провадження, що відносяться до юрисдикції відповідної ланки прокуратури. Заборонити адміністративний вплив прокурорів вищої ланки на прокурорів нижчої ланки. Зробити роботу кожної ланки прокурорського нагляду незалежною та автономною.

В Англії в системі державних установ немає органів прокуратури, але є служби і посадові особи, які здійснюють окремі функції, властиві прокурорському нагляду. До числа названих суб'єктів слід віднести Службу державних обвинувачів і генерал-аторнея[61, с. 112].

Головна функція аторнеїв полягає в підтримці обвинувачення в судах у справах, розслідуваних поліцією. У деяких випадках аторнеї вправі порушувати і брати участь в розслідуванні кримінальних справ.

В обов'язки Генерального аторнея входить управління Королівською службою обвинувачення; Бюро з крупного шахрайства (Serious Fraud office); Інспекцією прокуратури (Her Majesty's Crown Prosecution Service Inspectorate); Юридичним департаментом уряду (The Government Legal Department).

Повноваження Генерального аторнея досить широкі, особливо в області кримінальної юрисдикції: він має право особисто або через Директора публічних переслідувань (Director of public persecution) порушувати кримінальні переслідування по окремих справах; може впливати на хід переслідування шляхом використання прерогативних повноважень щодо припинення провадження у кримінальній справі, видавши наказ «nolle prosequi"

(не переслідую). Законодавчо встановлені випадки, при яких кримінальне переслідування не повинно починатися без його згоди.

В зарубіжних країнах дуже мало прокуратур, які були б подібні з організації, змісту діяльності з українською прокуратурою. Наприклад, лише в Португалії прокуратура не відноситься ні до однієї гілки влади, має функції, подібними до цілей і завдань української прокуратури і навіть у чомусь їх переважаючих.

Конституції зарубіжних країн Майже не вказують на правовий статус прокуратури. Це пояснюється тим, що прокуратура розглядається НЕ як автономна система, а як частина судової або виконавчої влади. Це практично виражається в тому, що прокуратура організаційно знаходиться при судах і вищої прокурорської посадою є прокурор при Верховному суді країни.

Прокуратура Китаю як спеціальний орган нагляду за дотриманням законності (вірним виконанням законів) наділена такими повноваженнями:

1) наглядати за веденням справ про тяжкі злочини, пов'язані з державною зрадою, розколом країни, а також з серйозним підривом імплементації не тільки законів, указів, адміністративних актів держави, але політичних установок, з тим, щоб забезпечувати «успішне здійснення соціалістичної модернізації»;

2) розглядати заяви і вести слідство у справах, віднесених безпосередньо до компетенції прокуратури, серед яких справи за фактами привласнення і розтрати державних коштів, розкрадання соціалістичної власності, хабарництва, порушення прав громадян, недбалості, а також інших справ, які приймаються до провадження прокуратурою по власною ініціативою.

3) порушувати і підтримувати публічне звинувачення по будь-яких кримінальних справах;

4) наглядати за відповідністю закону судової діяльності народних судів, виконання рішень і ухвал народних судів у кримінальних справах, а також відповідно до Закону КНР про в'язниці (Тюремний кодекс) контролювати дотримання законності в тюрмах, місцях попереднього ув'язнення і виправно-трудових установах;

5) керувати оперативно-розшуковою роботою місцевих народних прокуратур різного рівня і спеціалізованих народних прокуратур. Звернемо особливу увагу, на можливість проведення прокуратурою оперативно-розшукових заходів, що є суттєвою особливістю прокурорських органів Китаю;

6) перевіряти справи, за якими проводилося слідство органами громадської безпеки;

7) приймати рішення про необхідність виконання арештів, порушення та відмови в порушенні справ, нагляд за відповідністю закону слідчої діяльності органів громадської безпеки, керувати місцевими народними прокуратурами різних рівнів і спеціалізованими народними прокуратурами в роботі з розслідування, арешту і порушення справи щодо кримінальних злочинів;

8) Керувати місцевими народними прокуратурами різних рівнів і спеціалізованими народними прокуратурами в роботі з нагляду за цивільними і господарськими процесами, а також адміністративними справами;

9) Відповідно до закону приносити в ВНС протести на які вступили в силу вироки і рішення народних судів різних рівнів в разі, якщо доведена їх помилковість;

8) Переглядати рішення місцевих народних прокуратур різних рівнів і спеціалізованих народних прокуратур, прийнятим в ході виконання ними прокурорських повноважень, виправляти помилкові рішення;

9) Розглядати звинувачення, скарги і викриття з боку громадян;

11) Представляти думки з планування структурної перебудови органів прокуратури всієї країни, організовувати реалізацію цих пропозицій з санкції керівних органів; планувати і направляти роботу органів прокуратури всієї країни по техніці прокурорської роботи, вивчення доказів, експертизі і нагляду;

12) Давати роз'яснення порядку виконання в прокурорської практиці, видавати відповідні інструкції, правила та постанови по прокурорській роботі;

13) Керувати кадрами органів прокуратури та керівними працівниками безпосередньо підпорядкованих відомств; розглядати і затверджувати робочі плани і плани розвитку відомств безпосереднього підпорядкування ВНП.

Організовувати і направляти професійну підготовку кадрів системи органів прокуратури, планувати і керувати роботою зі створення баз підготовки і викладацького складу в системі органів прокуратури;

14) Планувати і направляти планово-фінансову роботу і роботу за технічним оснащенням загальнокитайської системи органів прокуратури;

15) Організовувати міжнародний обмін, розгортати відповідну міжнародну правову допомогу; санкціонувати сприяння в оперативно-розшуковій роботі з особливих справ Сянгана, Макао і Тайваню.

Верховна народна прокуратура може здійснювати й інші повноваження, що знаходяться в її компетенції.

У законодавстві КНР особливо акцентується увага на роль прокуратури в боротьбі з посадовими злочинами (злочинами, що здійснюються державними службовцями), нагляду за їх розслідуванням і судовим розглядом відповідних справ[65, с. 160].

Український законодавець з китайської моделі органів прокуратури як представника наглядової влади міг би запозичити практику надання органам прокуратури особливої і провідної ролі у процесі запобігання кримінальним правопорушення у сфері службової діяльності. Необхідно зазначити, що китайська система органів прокуратури на практиці засвідчує свою ефективність, що виявляється у найкращій економіці світу на одній сходиться з економікою США.

І якщо судовий нагляд це занадто і є втручанням у судочинство, то практика розслідування саме прокуратурою кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності є вірною.

Висновки до розділу 1

Сформульовано авторське визначення об’єктів кримінально-правової охорони кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, а саме: такими об’єктами є суспільні відносини, які регулюють нормальну службову,

посадову, публічну та професійну діяльність у всіх гілках влади, між громадянами у відносинах з органами державної влади та на підприємствах незалежно від організаційно-правової форми.

Наголошено на недоцільності відокремлення кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності від кримінальних правопорушень у сфері професійної діяльності та надання публічних послуг, як у кримінологічному сенсі, так і в сенсі визначення поняття «службова особа», побудови санкцій за вказані групи кримінальних правопорушень.

Проаналізовано рівень суспільної небезпеки кримінальних правопорушень у сфері службової, професійної діяльності та діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Сформульовано критичне ставлення до визначення поняття кримінальне правопорушення у сфері корупції, запропоновано розширити список таких правопорушень. Визначено основні групи кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, їх кримінологічні характеристики.

Проаналізовано норми КК України, які передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення, що вчиняються під час виконання службових, владних чи професійних повноважень. Запропоновано диференціювати різновиди службової діяльності як об'єкти кримінально-правової охорони на загальні та спеціальні.

Визначено основні етапи розвитку вітчизняної прокуратури: виникнення та становлення прокуратури Російської Імперії (1722-1860 роки) – запровадження функції судового нагляду, нагляду за справами казни, місць утримання ув'язнених, законністю рішень органів державної влади; прийняття судової реформи в Російській імперії (1860-1917 роки) – запровадження функцій кримінального переслідування, підтримання державного обвинувачення у судах, нагляду за провадженням слідства, прокурорський перевірок, акту прокурорського реагування у вигляді протесту; виникнення та становлення соціалістичної прокуратури (1917-1933 роки) – централізація органів прокуратури, подвійне підпорядкування, запровадження загального

нагляду, чітке відображення функцій прокуратури, запровадження функції досудового слідства, акту прокурорського реагування у вигляді припису, постанови, подання, створення прокуратури СРСР, прокурорська недоторканність; розвиток та вдосконалення органів прокуратури СРСР (1933-1991 роки) – створення нових структурних підрозділів прокуратури, уособлення прокуратури як самостійного правоохоронного органу; створення прокуратури незалежної України та перехідний пострадянський період розвитку (1991-2020 роки) – істотне звуження повноважень та функцій прокуратури, ліквідація загального нагляду, поступова ліквідація досудового слідства в органах прокуратури, ліквідація актів прокурорського реагування у вигляді протесту та припису, ліквідація судового нагляду, заборона проводити перевірки суб'єктів господарської діяльності; приведення законодавства про прокуратуру до вимог Європейського Союзу та Венеціанської Комісії, демократизація правоохоронної системи.

Жоден із проаналізованих історичних етапів розвитку прокуратури і норм про кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності не насичений такою кількістю протирічь, суперечностей, прогалин і покликів політичної доцільності. Тому дуже важливою для суспільства і усієї системи державної влади є імплементація до КК України уніфікованих, зрозумілих і стабільних норм про кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, які діятимуть без внесення змін довгий час, що дозволить виробити сталу правозастосовчу, судову практику і притягувати осіб до відповідальності без ризиків для суб'єктів правозастосування.

Встановлено, що вітчизняна правова традиція криміналізації посягань на службову діяльність ґрунтується на різноманітному історичному досвіді правової регламентації кримінальної відповідальності за злочини у сфері службової діяльності державних утворень, що існували на території сучасної України та суміжних країн, починаючи з часів Київської Русі, Запорізької Січі, Польсько-Литовського князівства, Російської Імперії та колишнього СРСР.

Провідну роль у координації зусиль правоохоронних органів у напрямі боротьби за правове суспільство відіграють органи прокуратури. Принципи, цілі створення та головні завдання яких були спрямовані на боротьбу із службовою (посадовою) злочинністю в усіх її проявах, на стримування свавілля чиновників різних рівнів. Саме прокуратура історично була створена для нагляду за чиновницьким апаратом як противага їх свавіллю при здійсненні владних повноважень та забезпечення законності в діяльності всієї системи державної влади.

В аспекті об'єкта та предмета дослідження визнано негативною сучасну практику криміналізації й декриміналізації окремих суспільно небезпечних діянь у сфері службової діяльності, втілену в ст. 364, ст. 364-1, ст. 365, ст. 366-1, ст. 367, ст. 365-2, ст. 368-2 КК України.

Розкрито підстави та принципи криміналізації суспільно небезпечних діянь у сфері службової діяльності, такі як принцип правової визначеності, юридичної доцільності, послідовності, логічності, узгодженості структури правової норми, виключно законність підстав криміналізації чи декриміналізації певних норм, внесення змін до кримінального закону. Вказано на недоліки наявних підходів законодавця до криміналізації суспільно небезпечних діянь у сфері службової та професійної діяльності, зокрема недопустимості їх вибірковості й політизації. Визначено основні мету та завдання криміналізації суспільно небезпечних діянь у сфері службової діяльності на сучасному етапі розвитку правової науки, створення ефективних кримінально-правих норм щодо захисту сфери службової діяльності, зниження рівня службової злочинності й забезпечення ефективності роботи всіх гілок влади. Також вказано на необхідність дотримання норм Конституції України, практики Європейського суду з прав людини та адміністративних процедур під час обговорення, ухвалення, взяття за основу й загалом законів про криміналізацію того чи іншого діяння.

Визначено підстави та принципи криміналізації суспільно небезпечних діянь у сфері службової діяльності. Так, підставами є кримінологічні,

соціологічні, економічні, соціально-психологічні, військово-політичні, міжнародно-правові, статистично-аналітичні, законодавчого визначення нового об’єкта кримінально правової охорони. Основними принципами визначено: безпрогальності норми, співмірності наслідків криміналізації, кримінально-політичної доцільності, конституційності, ефективності, повноти складу кримінального правопорушення, правової визначеності, співмірності.

Обґрунтовано доцільність запозичення позитивного досвіду запобігання службовим злочинам, у тому числі й корупційним, окремих країн, які перебувають на вершині міжнародних рейтингів боротьби з корупцією, маючи при цьому розвинуту економіку та найефективніший державний апарат, таких як США, Великобританія, Франція, Японія, Швеція, Німеччина тощо. Перелік кримінальних правопорушень, вказаний законодавцем у примітці до ст. 45 КК України, є вибірковим та не відповідає вимогам міжнародних конвенцій, ратифікованих Верховною Радою України. Запропоновано ряд змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про прокуратуру», спрямовані на посилення відповідальності за службові кримінальні правопорушення й недопущення випадків укриття службової злочинності.

РОЗДІЛ 2
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ОРГАНАМИ ПРОКУРАТУРИ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1 Сучасний стан і тенденції злочинності у сфері службової діяльності

Кримінологічне дослідження службової злочинності полягає у виявленні закономірностей формування і розвитку такого соціально-правового явища, як службова злочинність, визначенні характеру впливу зовнішніх криміногенних факторів на протиправну поведінку, встановлення характеристики особи, яка вчиняє службові злочини, розробку методів та заходів запобігання службовій злочинності. Детермінація службової злочинності є основною кримінологічною метою, що покликана знизити рівень службової злочинності, виявити її причини і умови, створити міцне підґрунтя для нормального розвитку суспільства. Запобігання службовій злочинності є складним і системним процесом в якому повинно приймати участь усе суспільство. Суб'єктам запобігання службовим злочинам необхідно постійно вдосконалювати форми і методи детермінації злочинної діяльності. Відтак вкрай необхідним вбачається аналіз проблемних питань запобігання службовій злочинності. З огляду на це й маємо відзначити актуальність питань порівняльного кримінологічного дослідження запобігання службовій злочинності[130, 41].

Питанням запобігання службовій злочинності, було приділено доволі багато уваги серед вітчизняних та закордонних вчених: К. В. Агаміров, Ю. В. Баулін, Р. С. Бєлкін, Л. В. Бертовский, М.О. Дунас, Т. В. Корнякова, Р. С. Мацкевич, В. Н. Григорьев, Н. С. Юзікова, та ін., які ретельно розглянули поняття, методи та засоби виявлення злочинів та суб'єктів службової злочинності. Однак, незважаючи на принципово важливі положення, сформульовані у працях учених, питання ролі і значення органів прокуратури у

виявленні злочинів і протидії злочинам у сфері службової діяльності, загалом не розглядалось. Злочинність – це соціально – правове, історично – мінливе явище, що існує у суспільстві та представляє сукупність злочинів, вчинених у певній державі за визначений проміжок часу [106, с. 5].

Для складання об'єктивної картини щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності розглянемо деякі статистичні показники органів досудового розслідування, антикорупційних органів та суду за 2017-2020 роки.

Так у 2017 році за даними Офісу Генерального прокурора слідчими органів прокуратури до суду направлено 7 кримінальних проваджень щодо 8 службових осіб, які займають особливо відповідальне становище та відносяться до 1-2 категорії посад; щодо службових осіб посади яких, згідно зі ст. 25 Закону України «Про державну службу» віднесено до 3 категорії посад (крім працівників правоохоронних органів та суддів) до суду направлено 14 кримінальних проваджень стосовно 18 осіб; щодо працівників правоохоронних органів до суду направлено 889 проваджень стосовно 1089 осіб, з них 600 кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності стосовно 750 осіб. Стосовно суддів у зв'язку із вчиненням ними кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності до суду направлено 11 кримінальних проваджень стосовно 12 осіб. Це при тому, що станом на 2017 рік вже функціонувало НАБУ, а слідство прокуратури розслідувало виключно кримінальні провадження зареєстровані до створення НАБУ та САП. Інтересам держави та територіальних громад відшкодовано збитків на суму 294 663 тис. грн [212].

Водночас НАБУ за 2016 та 2017 роки, тобто за два роки розслідувань з нечуваними повноваженнями та міжнародною допомогою, величезним фінансуванням забезпечило відшкодування збитків на суму 253,3 млн. грн., до суду направило лише 107 кримінальних проваджень [47].

Якщо розглянути статистику ДФС за той же рік, щодо направлення до суду кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, маємо

невтішну статистику 127 кримінальних проваджень вказаної категорії скеровано до суду з них 107 з клопотанням про звільнення від відповідальності, і з них лише 30 кримінальних проваджень пов'язаних із корупцією та бюджетними відносинами. Таку статистику демонструє головний фіскальний орган за цілий рік. Усього відшкодовано збитків державі та територіальним громадам на суму 490 337 тис. грн. Таке відшкодування є мізерним враховуючи долю тіньової економіки в Україні та кількість службових осіб підприємств, що ухиляються від сплати податків, зборів та платежів [56].

Статистика слідчих підрозділів Національної поліції за 2017 рік є наступною: до суду направлено 1129 кримінальних провадження про кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, відшкодовано збитків на суму 87 287,8 тис. грн., що звісно враховуючи штатну чисельність, територіальну поширеність Національної поліції є дуже низькими показниками відшкодування [51].

Слідчі СБУ у 2017 році до суду направили 27 кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, відшкодовано збитків на суму 1858,7 тис. грн.

У 2018 році за даними Офісу Генерального прокурора слідчими органів прокуратури до суду щодо державних службовців, посада яких належить до категорії «А» направлено 1 кримінальне провадження щодо 1 особи; щодо державних службовців, посада яких належить до категорії «Б» до суду направлено 13 кримінальних проваджень стосовно 17 осіб; щодо працівників правоохоронних органів до суду направлено 466 проваджень стосовно 611 осіб, з них 318 кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності стосовно 429 осіб. Стосовно суддів у зв'язку із вчиненням ними кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності до суду направлено 24 кримінальних проваджень стосовно 26 осіб. Це при тому, що станом на 2018 рік вже три роки функціонувало НАБУ, а слідство прокуратури у грудні 2018 року майже повністю припинило своє існування. Інтересам

держави та територіальних громад відшкодовано збитків на суму 294 663 тис. грн. [213]

НАБУ за 2018 рік, забезпечило відшкодування збитків на суму 93 млн. грн., а до суду направило лише 68 кримінальних проваджень [44, 48].

Якщо розглянути статистику ДФС за 2018 рік, щодо направлення до суду кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, маємо статистику 252 кримінальні провадження вказаної категорії скеровано до суду з них 145 з клопотанням про звільнення від відповідальності, і з них лише 35 кримінальних проваджень пов'язаних із корупцією та бюджетними відносинами. Усього відшкодовано збитків державі та територіальним громадам на суму 1000093 тис. грн. [57]

Статистика слідчих підрозділів Національної поліції за 2018 рік є наступною: до суду направлено 1656 кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, відшкодовано збитків на суму 565 516 тис. грн.

Слідчі СБУ у 2018 році до суду направили 165 кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, відшкодовано збитків на суму 155,5 тис. грн [52].

У 2019 році за даними Офісу Генерального прокурора слідчими органів прокуратури до суду щодо державних службовців, посада яких належить до категорії «А» направлено 1 кримінальне провадження щодо 1 особи; щодо державних службовців, посада яких належить до категорії «Б» до суду направлено 5 кримінальних проваджень стосовно 11 осіб; щодо працівників правоохоронних органів до суду направлено 118 проваджень стосовно 178 осіб, з них 88 кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності стосовно 141 осіб. Стосовно суддів у зв'язку із вчиненням ними кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності до суду направлено 4 кримінальних проваджень стосовно 4 осіб. Інтересам держави та територіальних громад відшкодовано збитків на суму 19 150 тис. грн. [58] У

першій половині 2019 року слідство органів прокуратури остаточно припинило своє існування.

НАБУ за 2019 рік, забезпечило відшкодування збитків на суму 381 млн. грн., а до суду направило лише 69 кримінальних проваджень, що на 1 більше за 2018 рік. [45, 49].

Якщо розглянути статистику ДФС за 2019 рік, щодо направлення до суду кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, маємо статистику 199 кримінальні провадження вказаної категорії скеровано до суду з них 102 з клопотанням про звільнення від відповідальності, і з них лише 41 кримінальне провадження пов'язане із корупцією та бюджетними відносинами. Усього відшкодовано збитків державі та територіальним громадам на суму 996 000 тис. грн., відшкодування збитків порівняно з 2018 роком погіршилось. [58]

Статистика слідчих підрозділів Національної поліції за 2019 рік є наступною: до суду направлено 1971 кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, відшкодовано збитків на суму 364094,5 тис. грн.

Слідчі СБУ у 2019 році до суду направили 95 кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, відшкодовано збитків на суму 52,407 тис. грн. [53]

У 2019 році до статистичних показників органів досудового розслідування про кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності долучилось і ДБР. Так, за 2019 рік слідчими ДБР до суду направлено 3017 (загалом) кримінальних проваджень і відшкодовано збитків на суму 4,6 млн. грн. [42]

НАБУ за 2020 рік, забезпечило відшкодування збитків на суму 1,008 млрд. грн., а до суду направило лише 68 обвинувальних актів у кримінальних провадженнях. [46,50].

Якщо розглянути статистику ДФС за 9 місяців 2020 року, щодо направлення до суду кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, маємо статистику 133 кримінальні провадження вказаної категорії

скеровано до суду з них 74 з клопотанням про звільнення від відповідальності, і з них лише 13 кримінальних проваджень пов’язаних із корупцією та бюджетними відносинами. Усього відшкодовано збитків державі та територіальним громадам на суму 1 071 873 тис. грн. [59]

Статистика слідчих підрозділів Національної поліції за 9 місяців 2020 року є наступною: до суду направлено 1904 кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, відшкодовано збитків на суму 182409,073 тис. грн.

Слідчі СБУ за 9 місяців 2020 року до суду направили 20 кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, відшкодовано збитків на суму 34525,547 тис. грн. [54]

За 2020 рік статистичні показники ДБР про кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності складали: до суду направлено 3 305 (загалом) кримінальних проваджень, з них 461 про корупційні кримінальні правопорушення, 83 про катування та інше жорстоке поводження вчинене правоохоронцями, 36 про правопорушення у бюджетній сфері, 15 правопорушень вчинених злочинною групою або організацією, 4 правопорушення у сфері земельних відносин і відшкодовано збитків на суму 19 890 660 грн. [43]

Вказана вище статистика демонструє неефективність запобігання правоохоронними органами кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності. Показники щодо направлених до суду кримінальних проваджень мізерні, відшкодування збитків теж на низькому рівні. Така ситуація викликає недовіру в суспільстві. Обумовлена низька ефективність протидії службовій злочинності недосконалим законодавством, що регулює діяльність органів досудового розслідування, оперативних підрозділів, суду[130, с. 41–43].

Надмірний судовий контроль діяльності органів досудового розслідування теж заважає слідчим і затягує розслідування кримінальних проваджень.

Судовий контроль за продовженням строків досудового розслідування, а також втручання судів у процес повідомлення про підозру щодо можливості її оскарження створює підстави для зловживань з боку сторони захисту.

Необхідність слідчого, прокурора погоджувати майже всі свої дії із слідчим суддею обумовлює надмірну завантаженість суддів, слідчих-суддів кримінальними провадженнями та клопотаннями сторін у зв'язку з чим їх розгляд затягується на місяці, тижні [210].

Службова злочинність являє собою сукупність умисних та необережних злочинів, що вчиняються службовими особами шляхом використання наданих їм влади або службового становища. Як показує міжнародний досвід, жодна із соціально-економічних систем не мала і не має повного імунітету від службової злочинності – змінюються лише її обсяги та прояви. Відтак службові злочини неможливо повністю ліквідувати в якійсь конкретній державі чи на якомусь етапі історичного розвитку. Максимум, чого можна досягти, – це: зменшити їх рівень та локалізувати сфери розповсюдження; пом'якшити небезпеку корупційних проявів та їх вплив на різні соціальні процеси. У Західних країнах це йменують контролем над корупцією [246, с. 238-239]. Криміногенна ситуація, яка склалась в останнє десятиліття в Україні, характеризується, зокрема, небувалим поширенням корупційних проявів у службовій сфері. Так, за даними глобальної антикорупційної неурядової організації Transparency International, індекс сприйняття корупції (ІСК) в Україні у 2020 р. дещо покращився: За останній рік показники України в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index — CPI) виросли на 3 бали. Із 33 балами зі 100 можливих ми отримали 117 місце зі 180 країн у списку CPI. Поруч із нами у рейтингу Єгипет, африканська Есватіні (Свазіленд), Непал, Сьєрра-Леоне та Замбія — всі ці країни так само у CPI-2020 набрали по 33 бали. З-поміж сусідів найближча до України Молдова — 34 бали та 115 місце (+2 бали). Так само покращили свої показники у порівнянні з минулим роком європейські автократії Білорусь (47 балів, 63 місце) та Росія (30 балів, 129 місце). Остання залишається єдиною країною, яку з-поміж сусідок, випереджає Україна. Не

змінили за рік свої показники Угорщина та Румунія — обидві країни набрали по 44 бали та посідають 69 місце. Водночас торішні лідерки CPI серед сусідів втратили свої бали: Словаччина — 1 бал, Польща — 2 бали.

Перша десятка CPI за рік не змінилася, абсолютними лідерами списку залишаються Нова Зеландія та Данія — вони додали по одному балу та тепер мають по 88 зі 100. Єдиною країною-лідеркою, яка втратила в Індексі, стала Фінляндія — мінус 1. Однак із 85 балами вона, як і торік, посідає 3 сходинку — разом із Сінгапуром, Швецією та Швейцарією.

Нажаль показники України мізерно покращене не за рахунок дієвої детермінації службової злочинності, а в основному за рахунок впровадження і початку роботи Антикорупційного суду [63].

Про надвисокий рівень службової злочинності свідчить її організована структура, адже тяжкі і особливо тяжкі службові злочини вчиняються як мінімум у співучасті, а здебільшого у складі організованих груп, злочинних організацій, в тому числі і в складі транснаціональної злочинності (особливо щодо території країн колишнього радянського блоку). Нажаль керівництво такими схемами здійснюють державні та регіональні чиновники найвищих категорій та рангів.

Так, за даними загальнонаціонального опитування проведеного Фондом з 18 вересня по 3 жовтня 2017 року Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та фірмою «Юкрейніан соціолоджі сервіс» майже половина населення – 44% – оцінює корупцію як найбільш серйозну проблему в Україні, ще 36% вважають її досить серйозною. Лише 2% населення певні, що проблема корупції надумана, а 12% не вважають її серйозною.

Поширеність корупції в нашій країні оцінюється населенням [249, с. 26-33] як надзвичайно висока: 90% вважає корупцію поширеною високою мірою, 50% опитаних вказали, що корупція дуже поширена, а ще близько 38% – що це явище достатньо поширене.

На думку населення, найбільш корумпованими установами є суд (52% опитаних вказали, що тут корупція дуже поширена), Верховна Рада (51%

відповідних оцінок), Прокуратура (45%), Уряд (43%), митниця (39%), медичні установи (39%). Водночас скоріше як корумповані оцінюється переважна більшість організацій та установ, перевага позитивних оцінок над негативними має місце лише у Церкви (+32%), громадських організацій (+11%) та ЗМІ (+1%). Найгіршим же цей баланс є у Верховної Ради (-75%), судів (-73%), медичних установ (-71%), тоді як найменш корумпованими вважають Церкву, громадські організації та ЗМІ.

Ставлення до неправомірної вигоди у населення неоднозначне. Зокрема, лише 49% населення оцінили неправомірну вигоду як неприпустиме явище, тоді як 44% знаходять для них часткове або цілковите виправдання: як «негативне явище, але в деяких випадках може бути виправдане» (35%) або навіть як «нормальний спосіб швидкого і ефективного вирішення проблем» (9%). У регіональному вимірі жорсткіше оцінюють неправомірну вигоду мешканці Центру та Донбасу (тут вважають це неприпустимим явищем 58% та 57%), тоді як найбільш поблажливі оцінки дали мешканці Півдня (серед яких 59% тим чи іншим чином його виправдовують це явище). Майже половина громадян схильні виправдовувати неправомірну вигоду.

В оцінці динаміки корупції в нашій країні порівняно з 2014 роком дещо переважають негативні тенденції. А саме, на думку 44% опитаних, корупція значно або трохи зросла, тоді як її спад відзначили лише близько 4% (близько 39% вважають, що вона залишилася на тому самому рівні). Про зростання масштабів корупції частіше згадували жителі Донбасу та Сходу (близько 54% та 48% опитаних у відповідних регіонах), тоді як відносно рідше – мешканці Заходу (близько 39% опитаних).

Серед тих осіб, які протягом останнього року особисто стикалися із ситуаціями давання неправомірної вигоди, більшість (51%) робили це у медичних установах. Також відносно найчастіше такі ситуації мали місце у вищих навчальних закладах (24%), у місцевих органах влади (близько 15%), школах (11%), взаєминах із патрульною поліцією (близько 11%). Відповідно, найбільш поширеними ситуаціями надання неправомірної вигоди були

додаткова оплата у лікувальних закладах (38% тих, хто давав неправомірну вигоду протягом останнього року), вступ до вищого навчального закладу (18%), вступ до школи, оформлення до дитячого садка (17%).

Більшість (53%) із тих, хто давав неправомірну вигоду, зробили це на основі інформації, отриманої безпосередньо від працівників установи, до якої звертались: 27% отримали натяк про такі дії, а у 26% неправомірну вигоду відкрито вимагали. Ще 20% дали неправомірну виголу тому, що були самі переконані в її необхідності. При цьому мають місце чималі регіональні відмінності: з прямою вимогою значно частіше стикалися мешканці Сходу України, найрідше ж з такою ситуацією стикалися мешканці Півдня (9%). Натомість орієнтувалися на власне знання частіше мешканці Заходу (30%) та Півдня (28%).

Третина з тих, хто протягом останнього року давав неправомірну вигоду, робили це тому, що, на їхню думку, без таких дій їхнє питання не вирішилося б, натомість близько 40% робили це з метою пришвидшити вирішення своїх проблем (тобто без неправомірної вигоди проблема все одно б вирішилася, але не так швидко, як хотілося б).

Щодо перспектив подолання корупції в нашій країні думки громадян розділилися: 30% вважають, що це реально, 39% – що ні, і ще 31% не змогли дати певної відповіді. Найбільш песимістично щодо перспектив подолання корупції налаштовані мешканці Сходу (серед них майже половина не бачить таких перспектив) та Донбасу (серед яких близько 45% не змогли дати однозначної відповіді); але в усіх регіонах частка песимістів та тих, хто сумнівається, суттєво переважає частку оптимістів).

Найбільш ефективними заходами боротьби з корупцією, на думку респондентів, є посилення кримінального покарання за корупцію (середній бал 3,5 за 5-бальною шкалою), робота спеціалізованих антикорупційних органів (середній бал 3,2), введення юридичної експертизи всіх нормативних актів (середній бал 3,1). Натомість найменш ефективними респонденти вважають здійснення атестації державних службовців (середній бал 2,4), підвищення

заробітної платні державним службовцям (середній бал 2,6), люстрацію державних органів (середній бал 2,9). Водночас із наведених середніх показників видно, що оцінка ефективності всіх заходів перебуває приблизно на середньому рівні; тобто жоден із заходів не вважається ані достатньо ефективним, ані дуже неефективним.

Серед суб'єктів, здатних боротися з корупцією, найчастіше називали самих громадян (так вважають 39% опитаних), президента (37%), спеціалізовані антикорупційні органи (34%), ЗМІ (33%) та прокуратуру (33%). Натомість найменші надії населення покладає на політичні партії (10%), органи місцевої влади (11%) та на податкові органи (11%). При цьому необхідно зазначити, що варіант самостійної боротьби з корупцією громадян посідає перше місце серед мешканців центрального регіону, тоді як мешканці Заходу, Півдня та Донбасу насамперед покладаються на президента.

Медичні установи є лідером побутових корупційних практик: серед осіб, які протягом останніх 3-х років щось сплачували медичним працівникам із таких установ, постійно це робили близько 16%, тоді як переважна більшість робила це час від часу (42%) або зрідка (40%). Дещо частіше до таких дій вдавалися мешканці західного регіону (серед яких близько 25% робили це постійно) та Донбасу (тут робили це постійно близько 21%), натомість найменш часто такі ситуації виникали у мешканців Півдня (серед них 62% вказали, що робили це зрідка) [85].

Усього опитано 2000 респондентів за вибіркою, яка репрезентує доросле населення України (за винятком окупованих територій Криму та окремих територій у Донецькій та Луганській областях). Похибка вибірки не перевищує 2,3%.

Крім того, за даними опитування, проведеного у 2018 році газетою «Економічна правда», на питання: «Чи доводилося Вам давати хабар? (якщо були відповідні умови)» від респондентів були отримані такі відповіді: під час влаштування на роботу – 60% бізнесменів; 40% – службовців; під час влаштування дитини до школи – 50% бізнесменів; 50% – службовців; під час

вступу до інституту – відповідно, 70 і 60%; перебуваючи в лікарні – 82 і 35%; у військкоматі з приводу призову в армію – 75 і 60%; у разі притягнення до кримінальної відповідальності – 80 і 70%; під час отримання квартири, житла – 60 і 40%; під час реєстрації або продовження реєстрації фірми – 88 і 46%; під час розмитнення вантажів – 97 і 42%; під час отримання водійських прав, реєстрації автомобіля, проходженні техогляду – 81 і 66% [84].

Крім даних офіційних соціологічних опитувань є дані про громадську думку, думку експертів про стан запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності розміщені на офіційному сайті НАЗК, які теж свідчать про низький рівень довіри суспільства до правоохоронних і судових органів, а також високий рівень корумпованості самих громадян та готовності їх йти на порушення закону заради власної вигоди [36].

Показовим у вказаних вище статистичних аналізах є те, що самі суб'єкти запобігання службовій злочинності – правоохоронні органи, суд, самі громадяни, які мають виступати викривачами суб'єктів службових злочинів є у відсотковому відношенні найбільш корумпованими і мають найнижчий рейтинг довіри суспільства.

На думку автора це пов'язано із декількома факторами, зокрема:

– відсутністю насправді дієвих реформ судової і правоохоронної системи. Адже усі реформи 2014-2021 років зводяться до перерозподілу сфер впливу на державні органи за гроші іноземних партнерів України. Останні реформи прокуратури, Державного бюро розслідувань, НАБУ, САП демонструють лише статистику звільнень працівників вказаних органів, які майже на 90% незаконні, що підтверджується судовою практикою поновлення трудових прав звільнених осіб. Замість звільнених осіб, які мали великий практичний досвід роботи та значний трудовий стаж на роботу в органи прокуратури, НАБУ, САП, ДБР приймаються недосвідчені працівники, які ще не готові боротися з викликами та брати на себе відповідальність. Крім того, за 2014-2021 роки в правоохоронних органах знищено систему підготовки молодих спеціалістів, ліквідовано Академію прокуратури України, скорочено фінансування

юридичних ВУЗів. Реформи Національної поліції, СБУ та фіскальних органів взагалі не відбувалось. Ілюстративним прикладом є в же дві реорганізації органів ДФС, де паралельно існують штати структур, які ліквідуються та штат створений для нових керівників ДФС. Ситуація з реформуванням правоохоронної та судової системи знаходиться на рівні абсурду;

– низьким рівнем матеріального забезпечення правоохоронних органів;

– низьким рівнем законодавства щодо протидії злочинності, зокрема Кримінального процесуального кодексу та Кримінального кодексу України, норми яких щодо службової злочинності та загальні процесуальні норми є неконкретними, спірними та недостатньо врегульованими судовою практикою;

– низьким кадровим потенціалом правоохоронних органів. Внаслідок так званого реформування і з таким низьким рівнем заробітної платні, складними та непрозорими адміністративними процедурами проходження конкурсу на заміщення вакантних посад залишаються неукомплектованими штатними одиницями на 30% органи прокуратури України, підрозділи Національної поліції, ДФС, суди та інші правоохоронні органи;

– надто м’якими покараннями за вчинення службових злочинів;

– неврегульованістю поняття шкода для суб’єктів службових злочинів із числа працівників правоохоронних, контролюючих органів, суду. Більшість злочинів вказаними особами вчиняється в обмін на неправомірну вигоду, а предметом злочину є переважно вимога укриття інших злочинів (ухилення від сплати податків, митних платежів, уникнення кримінальної відповідальності, тощо). Обов’язковою умовою умисних злочинів у сфері службової діяльності, окрім тих де, додатковими об’єктами кримінально-правової охорони життя і здоров’я особи є матеріальна шкода на суму не менше 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. На думку автора необхідно повернути

до кримінального закону норму відповідальності за завдання шкоди авторитету і престижу органів державної влади, шляхом укриття порушень законодавства;

- відсутністю дієвого контролю за підтриманням публічного обвинувачення.

Ілюстративними є статистичні дані Міністерства внутрішніх справ та Генеральної прокуратури 2017-2018 років у порівнянні з попередніми роками, щодо стану боротьби зі службовою злочинністю:

Так, упродовж 2018 року правоохоронними органами (без НАБУ), начебто, було викрито 3 679 корупційних кримінальних правопорушень (проти 2 831 — у 2017, 2 175 — у 2016 і та 2 493 — у 2015), що кількісно більше ніж у попередні роки після Революції Гідності. Але, у всіх слідчих підрозділах (крім НАБУ) упродовж 2018 року перебувало 3 531 кримінальне провадження з ознаками корупції. За результатами розслідування ними скеровано до суду 2 226 обвинувальних актів про корупційні діяння, що становить 63% від кількості всіх зареєстрованих (що менше, аніж у 2017 році — 72,5%), стосовно 2 608 обвинувачених, з яких лише 386 (або 14,8%) знаходилося під вартою. В той же час детективами НАБУ в 2018 році розслідувалося 2 211 кримінальних проваджень, з яких 509 перебувало в залишку станом на 1 січня 2018 року, у 1 237 провадженнях досудове слідство розпочато в 2018 році, відновлено розслідування у 51 раніше зупиненому провадженні та в 97 раніше закритих провадженнях, а 317 кримінальних проваджень надійшло від інших органів. За результатами досудового розслідування до суду скеровано лише 64 обвинувальні акти, що становить всього 15,1% від загальної кількості закінчених детективами НАБУ проваджень про корупційні злочини. Із них лише 53 обвинувальні акти — про корупційні правопорушення, 3 — про правопорушення, вчинені в бюджетній системі, 2 — про правопорушення, вчинені в організованих формах, та 1 — про правопорушення, вчинене у сфері земельних правовідносин. Тобто, звертає на себе увагу той факт, що НАБУ в основному виявляє й розслідує прості форми корупції, точніше одиночні факти,

а боротьба із корупцією саме в організованих формах, в яких вона й існує в переважній більшості, фактично не ведеться.

За категоріями до суду скеровано: лише 2 обвинувальні акти щодо трьох народних депутатів України, 2 — щодо чотирьох депутатів обласних рад, міських рад Києва і Севастополя, всього 2- щодо двох державних службовців категорії «А», 1 — щодо однієї особи місцевого самоврядування 1—2 категорії, 21 — щодо 22 професійних суддів (ймовірніше — районних судів), 3 — щодо трьох службових осіб органів прокуратури, 1 — стосовно одного військовослужбовця вищого офіцерського складу Збройних Сил України, 11 — щодо 21 керівника суб'єктів великого підприємництва, 9 — щодо 26 працівників юридичних осіб публічного права та 12 — щодо 41 іншої особи.

Як вбачається з наведених вище статистичних даних, основні свої зусилля НАБУ зосереджує на боротьбі з корупційними діяннями не найвищих посадових осіб держави, а проти «інших осіб», які не мають жодного відношення до суб'єктів, безпосередньо підслідних антикорупційному бюро, працівників юридичних осіб публічного права, керівників суб'єктів великого підприємництва та суддів найнижчої ланки. Зокрема, ми не бачимо в цьому списку міністрів чи хоча б їх заступників, найвищих чиновників Адміністрації Президента України та інших вищих органів влади.

Для порівняння з результатами роботи НАБУ: із загальної кількості направлених у 2018 році всіма правоохоронними органами до судів обвинувальних актів про корупційні злочини майже три чверті — 1 656 (74,4%) складені слідчими поліції, 396 (17,8%) — прокуратури, у тому числі військової — 82 (3,7%), 165 (7,4%) — Служби безпеки України, 9 (0,4%) — органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства. Тому, органами прокуратури у 2018 році направлено до суду всього 396 обвинувальних актів, з них 45 — слідчими центрального апарату ГПУ.

Окрім того, слід також звернути увагу й на ту обставину, про яку саме «корупцію» в цих обвинувальних актах ішла мова. Так, за категоріями в скерованих всіма правоохоронними органами до суду обвинувальних актах

про корупцію найбільше кримінальних правопорушень — це привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем — 1 733 (або 47,1%), тобто, майже половина, а ось одержання неправомірної вигоди службовою особою — лише 691 (або 18,8%), зловживання владою та службовим становищем ще менше — 277 (або 7,5%), а також зловживання впливом — 270 (або 7,3%). Тобто, якщо говорити саме про «хабарників» із числа притягнутих корупціонерів до кримінальної відповідальності, то ще раз треба наголосити, що стосовно них направлено до суду лише 691 обвинувальний акт, але й ці цифри не можуть бути об'єктивними до тих пір, доки цю кваліфікацію не буде підтверджено обвинувальним вироком суду.

Так, у дійсності, за ознаками корупційних діянь судами в 2018 році визнано винними всього 2 565 осіб (проти 2 400 у 2017 році), але із них набрали законної сили судові рішення стосовно лише 994 осіб (до речі, проти 2 178 у 2017 році, що було більше ніж удвічі). З цієї кількості лише 766 осіб (проти 1 692 у 2017 році) було засуджено до різних видів покарання, але і з цього числа до позбавлення волі засуджено лише 53 особи. О це і є справжній результат роботи всіх правоохоронних органів та прокурорів по боротьбі із корупцією. Більшість же засуджених за так звані «корупційні діяння» отримали покарання у вигляді штрафу, що свідчить або про мізерні суми доказаної в суді неправомірної вигоди та невеликі суми доведених матеріальних збитків, або про недостатню переконливість зібраних доказів винуватості засуджених осіб, що конче потрібно аналізувати окремо, для чого потрібні достатній час і повний доступ до всіх судових вироків.

До цього треба додати й дані про кількість виправданих судами в таких злочинах осіб у 2018 році, яких налічується 66, що, знову ж таки, більше ніж у 2017 році (58) [10].

Можемо зробити висновок, що виходячи із наведених вище статистичних даних МВС, Генеральної прокуратури, Верховного суду України не складно зрозуміти чому саме статистичні показники суспільної думки щодо діяльності

правоохоронної і судової системи по детермінації злочинів у сфері службової діяльності пов'язаних із корупцією є настільки низькими, і чому індекс сприйняття корупції в Україні, за даними глобальної антикорупційної неурядової організації Transparency International є таким негативним, а прогрес щодо підвищення у рейтингу мізерним.

Наведені статистичні дані також ілюструють, що найголовніший чинник боротьби із корупцією – «культура та бажання населення України викривати корупціонерів» майже відсутній. І відсутній не тому, що населення «залякане», а здебільшого тому, що населення України та юридичні особи резиденти і нерезиденти звикли вирішувати проблемні питання шляхом передачі неправомірної вигоди чиновникам, а не законним шляхом. Важливо зосередити увагу на формуванні кримінально-правової свідомості [81, с.201]. Таким чином, можна прийти до висновку, що уся система державної влади не має дієвих інструментів боротьби із корупцією. Окрім того, вказані вище проблемні питання роблять інститут викривачів, нещодавно створений і передбачений Законом України «Про запобігання корупції» неефективним та штучним.

Наведені дані свідчать про максимальний рівень латентної службової злочинності, про укриття правоохоронними органами тяжких і особливо тяжких службових корупційних злочинів, про навмисне викривлення та приховування дійсного кримінологічного стану службової злочинності.

Водночас за роки незалежності українське суспільство здобуло свій правовий інтелект і добре відчуває відсутність дієвих реформ, відсутність дієвого очищення влади від корупції, що відображено в результатах незалежних, анонімних опитувань наведених вище.

Підсумовуючи, можна сказати, що до тих пір поки суспільство саме не стане на сторону боротьби із корупцією і не отримає сталу внутрішню правову культуру, про перемогу над корупцією говорити не можна. Україну чекає ще багато років тернистих реформ проб та помилок на шляху до правової держави.

2.2 Детермінанти злочинності у сфері службової діяльності

Злочини за своєю суттю є протиправними діяннями. Вони посягають на звичний устрій життєдіяльності громадян і людей, усталений порядок функціонування окремих інституцій. Особливою суспільною небезпекою визначаються й злочини у сфері службової діяльності, адже вони характеризуються такими ознаками, як: продуманість і ретельна спланованість, комплексність, вчинення з використанням корумпованих зв'язків і фахівців у окремих галузях функціонування суспільних інститутів. Мало того, вказаним злочинам притаманний складний механізм їх учинення. Все це вкотре на складність діяльності з організації та провадження їх досудового розслідування. Високий рівень організації злочинної діяльності у сфері службової діяльності також характеризується вжиттям злочинцями всіх можливих засобів для недопущення виявлення ознак їх діяльності або ж у разі такого виявлення – недопущення з'ясування та доказування їх причетності до вчинення цих злочинів [187, с. 629].

Детермінант – похідне поняття від слів «детермінізм», «детермінувати». В перекладі з латинської «determinare» – «визначати». Детермінант означає «визначник», це – своєрідна причинна умова того чи іншого явища [112, с. 160].

Почнемо наше дослідження з визначення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності.

У науковій літературі існує думка про те, що негативні соціальні умови і є причиною злочинності, зокрема і у бюджетній сфері, оскільки вони (умови) її (причину) породжують [20, с. 50]. Інша позиція, яка висловлюється науковцями, наголошує, що зовнішні обставини самі по собі не можуть породжувати злочинність, а тому не можуть бути її причиною. Вони здатні лише формувати причину або сприяти вчиненню злочинів. Ця думка є справедливою стосовно причин конкретного злочину, оскільки злочин не може бути здійснений без волевиявлення самої людини. Про це свідчить той факт,

що за одних і тих же соціальних умов далеко не кожна людина стає на злочинну дорогу. До цього насамперед схильні ті особи, які вже мали певні дефекти в правовій свідомості, обумовлені недоліками раннього виховання. Тому можна обґрунтовано вважати, що причина злочинної поведінки формується не одночасно і не однією групою умов, а цілим їх комплексом і, як правило, протягом довгого часу – найчастіше в дитячому віці. На відміну від причин, умови розуміються як явище, яке може бути необхідним для настання даної події, але як такі її не викликають. Тому відношення причин і наслідків реалізується не прямо (причина – наслідок), а через умови, які приводять у дію причини у тій чи іншій ситуації. Інакше кажучи, причина, що передує настанню наслідку, може проявляти свою дію лише за наявності певних умов, які також необхідні для настання наслідку [207, с. 310].

Р. Гарофало у 1885 р. видав доволі об’ємну працю, що мала назву «Кримінологія». Її підзаголовок розкривав сутність роботи: «Природа злочинності і теорія покарань». У своїх працях учений приділяв увагу психологічним і соціальним факторам, що обумовлюють злочини. Гарофало бачив причини злочинів, перш за все, не у фізичних рисах людини, а у їх психологічному еквіваленті — «аномаліях моралі» конкретної особи.

Неоднаковими є також їх причини та умови. Тому слід виділяти: а) причини та умови злочинності як відносно масового соціального явища (основні); б) причини та умови окремих видів (груп) злочинів, тобто окремих часток злочинності (загальні); в) причини та умови конкретного злочину (безпосередні). Функціональне призначення основної причини полягає в тому, щоб обґрунтувати, чому злочинність зберігається в суспільстві, що її детермінує. Загальні причини мають дати відповідь на запитання: чому вчиняються ті чи інші види (групи) злочинів? Поняття безпосередньої причини вводиться для того, щоб пояснити, чому дана особа вчинила конкретний злочин. Перелічені причини суспільно небезпечних діянь за рівнем їх дії перебувають у діалектичному співвідношенні основного, загального та одиничного. Вони тісно пов’язані між собою. Основні причини та умови

знаходять свій вияв у загальних причинах та умовах певних груп (видів) злочинів і максимально конкретизуються в безпосередніх причинах та умовах окремих злочинів. У останньому випадку це є не що інше, як індивідуальний варіант основних причин злочинності [105, с.31].

Перший радянський дослідник кримінальної психології - С.В. Познишев – виділяв ощадливо-розважливих злочинців, які, поставивши перед собою мету досягнути відомого положення, вчиняють злочини. В якості загальної мети у цих злочинців найчастіше фігурує кар’єра, яка або задовольняє їх непомірне марнославство (кар'єристи-честолюбці), або приносить матеріальні вигоди (корисні кар'єристи) [151, с. 242]. У сучасному житті ці мотиви виступають в діалектичній єдності, формуючи соціальний тип службового злочинця, для якого служба – це одночасно місце збагачення і засіб задоволення марнославства.

Таким чином, провідною соціально-психологічною детермінантою (причиною) службової злочинності є досягнення і використання владних можливостей для реалізації особистих цілей [70].

З-поміж західних теоретиків детермінант злочинності перш за все, слід відзначити оригінальну кримінологічну концепцію Е. Сатерленда, що отримала в 1939 р назва «теорії диференціальної асоціації» або «теорії навчання», згідно з якою індивід навчається девіантної поведінки через спілкування з найближчим оточенням. Навчання відбувається не тільки техніці поведінки, а й мотивами, спонуканням, раціоналізації. Через взаємодію з первинною групою і значущими людьми індивід визначає для себе поведінку як правильне або неправильне. Злочинне навчання включає також сприйняття криміногенних поглядів, звичок і умінь. Саме ці негативні якості особистості, що формуються в результаті негативних соціальних впливів, лежать, на думку Сатерленда, в основі злочинної поведінки. Одним з базових є також положення про те, що людина навчається злочинної поведінки не тому, що має до цього особливих злочинні задатки, а тому, що кримінальні зразки частіше трапляються йому на очі, і у нього встановлюється більш тісний зв'язок з

такими людьми, у яких він може перейняти криміногенні погляди і вміння [1, с.232].

Вказана теорія дуже добре підходить до пояснення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності адже саме спілкування з колегами надає службовцю необхідну у діяльності інформацію. І якщо службовець постійно бачить і чує девіантну поведінку то рано чи пізно замислюється над її копіюванням у власних цілях і вважає її вже своєю, так сказати корпоративною.

Згодом теорія Е. Сатерленда була доповнена біхевіорістською концепцією оперантної поведінки Р. Бюргесса і Р. Акерс. На підставі пояснення поведінки за схемою «стимул-реакція» автори запропонували тезу про те, що злочинній поведіниці навчаються в результаті того, що ці форми поведінки призводять до корисних і приємних для того, хто навчається результатах. Навчання злочинній поведінці відбувається тоді, коли воно підкріплюється сильніше, ніж правомірне.

Не менш вдалою можна вважати загальну теорію злочинності, сформульовану в 1988 р М. Готтфредсоном і Т. Герші і представляє собою спробу міждисциплінарного підходу до пояснення причин злочинної поведінки. Базовими категоріями теорії є такі психоаналітичні і соціологічні чинники, як «повсякденна діяльність», «раціональний вибір» і «самоконтроль», взаємодія яких на індивідуальному рівні продукує різні види правопорушень. Джерелами слабкого самоконтролю при цьому автори вважають не суто психоаналітичні субстанції, а відсутність належного виховання, дисципліни або навчання.

Службова діяльність, що включає інтенсивне спілкування із світом білокомірцевої злочинності, знання схем скоєння злочинів в різних сферах і доступ до службової та секретної інформації, надає можливість порушувати закон з підвищеною інтенсивністю. У разі надання такої можливості індивід оцінює ряд факторів – істотність очікуваної вигоди, ймовірність успіху, можливість уникнути покарання, володіння ситуацією і всією необхідною

інформацією, після чого робить свій раціональний вибір на користь скоєння злочину. У поєднанні з достатнім самоконтролем факт зловживання службовим становищем стає практично визначеним наперед. Службова особа із слабким самоконтролем, дисципліною, імпульсивна та не розважлива навпаки буде обирати більш прості форми злочинності – вимагання хабаря, сприяння вчиненню злочинів загальнокримінальної спрямованості.

Ще один підхід був розроблений вченими функціонального напряму, Р. Мертон та Л. Козер заклали основи структурного функціоналізму, керуючись історико-порівняльним методом в якості найбільш пріоритетного. Обґрунтовуючи положення про те, що будь-яка соціальна система прагне до рівноваги, яка виражається в стабільності і балансі, Р. Мертон та Л. Козер приходили до логічного висновку, що будь-які соціальні зміни в одній сфері суспільних відносин повинні мати якесь зрівнювання в інших сферах. Злочинність, як частина соціальної системи, також має свою функцію, «врівноважуючи» ті відносини, які не врегульовані в інших соціальних структурах [40, с. 255].

З позицій структурного функціоналізму, службова злочинність спробою вирішити дисбаланс, що виникає в сфері «службова діяльність – суспільство». Якщо суспільство вимагає високих стандартів служби, не забезпечуючи службовців новими технологіями, виникають злочини, пов'язаних із штучним нарощуванням показників, які на меті скоротити розрив між очікуваннями суспільства і результатами службової діяльності. Недоліки в сфері правого регулювання, що дозволяють злочинцям залишатися відносно безкарними, породжують з боку службовців такі негативні явища, як незаконні перевірки, перевищення повноважень, і т.д. Дисбаланс в сфері трудових відносин у вигляді недостатньої заробітної плати частина співробітників «компенсує» за допомогою хабарів, корупції і неофіційних видів заробітку на ринку вторинної зайнятості.

Представники радикальної кримінології вважають, що кримінальна юстиція постійно працює в тісному контакті з організованою злочинністю, щоб

контролювати тих, чия злочинність мала і незначна. Вона захищає власні цінності і інтереси і засуджує тих, хто загрожує цим цінностям [104, с. 15].

Вважаємо, що такий комплексний підхід до визначення причин службової злочинності є найбільш вірним [126, с. 134].

Різноманіття причин і умов, що впливають на злочинність, обумовлює необхідність їх систематизації та класифікації [9, с. 134]. Прихильність дослідників різних наукових шкіл нерідко зумовлює підстави для класифікації причин і умов злочинності. Вітчизняні кримінологи провели серйозну дослідницьку роботу по виявленню закономірностей, характерних для сучасної, досить гострою ситуації зі злочинністю в Росії, і виробленні цілого ряду теоретичних і практичних пропозицій щодо формування дієвої кримінальної політики.

Перш за все при спробах класифікації детермінант злочинності необхідно пам'ятати про відмінності її причин і умов, а також причин і умов індивідуального злочинної поведінки. Вперше такий поділ було проведено в радянській кримінології. Воно заклало основу рівневого підходу, згідно з яким причини і умови діють на загальному або загальсоціальному і на індивідуальному рівнях. Сьогодні завдяки роботі вчених-кримінологів цей підхід зазнав еволюційних змін. Залежно від рівня дії виділяються причини: а) злочинності як соціального явища; б) кремих видів злочинності (організованої, неповнолітніх, жіночої та ін.); в) конкретних злочинів.

Але, не дивлячись на різні рівні дії, всі причини і умови об'єднують спільні соціальні корені. За змістом причини і умови підрозділяють на діючі в соціальній, економічній, політичній, духовно-моральної, соціально-психологічної та соціально-управлінській сферах.

Залежно від механізму дії прийнято виділяти причини, умови та криміногенні чинники. За характером детермінанти диференціюють на об'єктивні і суб'єктивні. Об'єктивні детермінанти залежить від волі людей, тому на сучасному етапі розвитку суспільства не підлягають усуненню. До таких можна віднести історичну обумовленість соціальних явищ, відставання

свідомості від буття, індивідуальної свідомості від суспільного і ін. Тому і вплив на причини та умови такого роду носить обмежувальний характер. Профілактика зазвичай пов'язана з їх блокуванням, нейтралізацією, скороченням. Суб'єктивні причини і умови, як правило, пов'язані з конкретними недоліками, які необхідно усунути (недоліки в діяльності правоохоронних органів, в сімейному вихованні і т.д.).

Автори, що досліджують походження злочинності з позиції теорії факторів, всі причини і умови в залежності від їх походження класифікують на індивідуальні, соціальні і фізичні. Сукупність факторів є своєрідним тлом суспільного розвитку, па якому відбуваються зміни злочинності [87, с.220].

За глибиною дії причини і умови ділять на головні і другорядні, корінні і некорінних. Сутнісна характеристика цих детермінант зводиться до того, що причинний комплекс злочинності утворюється з різних за своєю значимістю і криміногенності блоків, що впливають на суспільство. Як правило, усунути головні причини можливо тільки шляхом трансформації самого суспільства, так як вони впливають на всі сторони його життя.

У кримінологічної літературі наводяться й інші класифікації причин і умов злочинності. Наприклад, по близькості до події злочину, джерела (внутрішні та зовнішні) і ін. Крім того, існує думка, згідно з яким існування єдиних і специфічних для злочинності причин і умов взагалі заперечується. Злочинність розглядається як крайній прояв відхиляється (девіантної) поведінки, яке має свої причини. З цієї позиції злочинну поведінку обумовлено взаємодією особистості і конкретних обставин. Цю ідею більшою мірою підтримують зарубіжні кримінологи. Серед російських вчених подібного підходу дотримується значно менша частина дослідників [21, с. 182].

Диференційовано криміногенні чинники, що детермінують злочинність у сфері службової діяльності, які згруповано так: 1) історичні (наприклад, практика так званого «годування» чиновників, тобто легалізоване хабарництво, яка діяла до XVII ст.); 2) територіальні (території, де розповсюджена традиція пропонування неправомірної вигоди, високий рівень корупції, території, куди

висилалися злочинці); 3) соціально-демографічні (віддаленість від великих населених пунктів, низька густота населення); 4) економічні (політична та економічна криза в країні; низький матеріальний рівень життя службовця (його сім'ї); відсутність необхідного для утримання сім'ї стабільного заробітку); 5) соціально-психологічні (прагнення окремих службовців, осіб, що надають публічні послуги, до збагачення, утворення стійких корупційних об'єднань; широке висвітлення в засобах масової інформації способів і методів здійснення службових злочинів); 6) організаційно-правові (непрозорі адміністративні процедури, неякісна організація роботи, правова невизначеність, висока латентність службових злочинів; неефективна робота правоохоронних органів; недостатня професійна підготовка, слабка матеріально-технічна оснащеність правоохоронних органів); 7) законодавчі (недоліки й прогалини в кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві).

Аналізуючи детермінанти економічної злочинності, В. Г. Сюравчик вважає, що слід приділяти увагу не лише короткостроковим чинникам, а й довгостроковим і середньостроковим, які визначають тенденції розвитку цього явища [222, с. 44]

Економічні фактори детермінації службової злочинності полягають не тільки в низькому матеріальному забезпеченні державної служби, служби в органах місцевого самоврядування, правоохоронних органах. Звісно аналізуючи Закон України «Про Державний Бюджет України на 2020 рік» ми бачимо низьке матеріальне забезпечення працівників державного сектору, МВС, СБУ, службових осіб державних устав та підприємств [161]. Але це не єдиний чинник службової злочинності. Існує ще й великий дисонанс між ринковими відносинами та службою. Приватний сектор здатен запропонувати службовцям набагато вигідніші умови ніж держава чи місцеве самоврядування. Від такої великої різниці страждає кадровий склад публічної служби, адже велика кількість молодих спеціалістів або відмовляється йти на службу, або йде зі служби в перші роки роботи. Ті хто залишається однією з мотивацій залишитись бачать зловживання повноваженнями та незаконне збагачення.

Дисбаланс приватного сектору і публічної служби в Україні повинен бути зменшений для отримання якіснішої, а відповідно і менш корумпованої публічної служби.

Історичні фактори детермінації службової злочинності на території України нами проаналізовані у першому розділі дослідження, до них зокрема відносяться традиційні «кормління» чиновників, несталий розвиток правоохоронної системи на території Російської Імперії, період застою як у 19 сторіччі так і період комуністичного застою під час якого не розвивались ринкові відносини, а приватна і публічна служби просто виявилися неспроможними діяти в рамках закону у складний перехідний пострадянський період.

Соціально-демографічні фактори зумовлені кількістю населення, його розшаруванням на соціальні групи, рівнем доходів різних соціальних груп населення, етнічною приналежністю населення. Службова особа в залежності від вказаних факторів буде обирати девіантний або навпаки правомірних спосіб поведінки.

Територіальні фактори зумовлені розвитком традицій на певних територіях, розвитком агропромислового комплексу у визначеній адміністративно-територіальній одиниці, наявністю певних природних ресурсів, адміністративних, фінансових ресурсів. На прикладі статистичних показників різних областей України ми кожен раз бачимо різне співвідношення кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності в залежності від території вчинення.

Соціально-психологічні фактори зумовлені негативним відношенням населення до представників публічної та приватної служби. Ні для кого не секрет, що рейтинги довіри населення до службовців усіх видів та рівнів дуже низькі. Підігріває ситуацію ще неадекватна популяризація телебаченням та ЗМІ кримінальної субкультури де бандити та шахраї представлені як заможні та успішні люди, а службовець як корупціонер або невдаха. Популярність професії публічної служби значно впала, не кажучи вже про роботу в

правоохоронних органах, службу в армії. В цьому контексті відіграє визначну роль державна ідеологія щодо образу бездоганного чиновника та пропаганда публічної служби.

Важливе значення мають ряд негативних факторів, що впливають на престижність професій службових осіб публічного права:

значні переробки в часі; невпорядкованість робочого дня, неможливість планувати дозвілля; недиференційованість оплати за різні види праці; нестійкість посадового становища; великі навантаження під час роботи; характер самої роботи; ризик і небезпека в процесі роботи; - необхідність прийняття самостійних рішень [194, с. 15].

Організаційно-правові фактори детермінації службової злочинності зумовлені: відношенням політичної еліти до державної служби, прикладом поведінки та адміністрування з боку високопосадовців, недоліки організаційної структури підприємств установ і організацій публічної і приватної служби теж є причинами виникнення службової злочинності.

Законодавчі фактори детермінації службової злочинності зумовлені прогалинами у законодавстві. Занадто широкі, або занадто обмежені повноваження заставляють чиновників порушувати закон. До того ж, недостатня правова визначеність, розмежування повноважень між чиновниками теж приводять до вчинення кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності.

Характеристика особи службового злочинця є важливою запорукою детермінації службової злочинності, конкретного її виду.

Відомо, що багато системоутворюючі елементи в криміналістичній характеристиці злочинів визначає особистість злочинця[118, с. 55], що робить вплив на механізм вчинення діяння, його наслідки, що складаються, слідчі ситуації в процесі розслідування кримінальної справи. Надаючи важливого значення смисловій інформації про особу, що вчиняє злочин, Б. Я. Петелин пише, що опис криміналістичної характеристики події злочину без урахування його психологічних механізмів як свідомо-вольових регуляторів, що

визначають вибір особою об'єкта посягання, способу, обстановки та інших обставин його вчинення, не можна визнати досить повним [148, с. 54]

Ф.В. Глазирін обґрунтовує необхідність збирання криміналістично значимої інформації про особу злочинця при розслідуванні злочинів [22, с. 26]. В.А. Жбанков розглядає теорію криміналістичного вивчення особистості як сукупність систематизованих знань, що пояснюють відображення інформаційних властивостей здійснюють злочин осіб, виникнення матеріальних слідів, що містять інформацію про нього [38, с. 9-10]. На значення взаємодії встановленої особи з об'єктами матеріальної обстановки злочину і виникнення системи слідів при вивченні особистості злочинця також звертають увагу Н.Н. Лисов [116, с. 30], Ю.Г. Корухов [86, с. 20], Г.К. Курашвілі [111, с. 8-15].

Особливістю вивчення суб'єктів посадових злочинів є те, що в комплекс характеристик їх особистості, крім психічних властивостей, неодмінно входить функціональний, або службово-функціональний, напрямок, який зумовлений соціально-правовим статусом посади державної або муніципальної служби, на якій здійснюється професійна діяльність службових осіб. Причому якщо психічний стан для нас неодмінно грає роль у визначенні суб'єктивної сторони злочину, то функціонально-службова складова більше впливає, а практично визначає, механізм здійснення посадового злочину, його способи і інші відмітні риси об'єктивного характеру [115, с. 10 – 15].

У цій частині ключовими атрибутами особи злочинця у сфері службової діяльності є наступні:

а) знаходження особи на певній посаді в органах державної або муніципальної влади, що знаходить відображення в наказах та інших рішеннях про призначення на посаду (рішення виборчих комісій, укази або постанови інших органів і посадових осіб);

б) встановлення кола прав і обов'язків, повноважень посадової особи для здійснення ним функцій представника влади, організаційно-розпорядчих чи

адміністративно-господарських функцій, що відображаються в конкретних правових актах (закони, регламенти, положення, накази, інструкції та ін.);

в) встановлення грошового утримання з посадовим окладом, надбавками та іншими матеріальними заохоченнями від імені держави (медичне обслуговування, службовий транспорт і т.д.);

г) встановлення відповідальності за порушення належних дій по службі (в рамках обов'язків і прав за посадою), а так само недосягнення цілей з вини державного або муніципального посадовця [205, с. 125-126].

З точки зору психологічної характеристики особа службового злочинця характеризується здебільшого позитивно адже соціально вказана особа відноситься здебільшого до інтелігенції, має вищу освіту, значний професійний досвід та авторитет.

Якщо надавати психіатричну характеристику особи службового злочинця то це фізично здорова, осудна особа без психічних відхилень.

За результатами узагальнення матеріалів кримінальних проваджень (кримінальних справ) щодо злочинів у сфері службової діяльності Пчеліна О.В. надає наступні характеристики: останні вчиняються переважно громадянами України, особами чоловічої статі (67,5 %), неодруженими (незаміжніми - 47,9%), жителями міста (72,7%), раніше не судимими (89,1%). За віковим критерієм особа злочинця для вказаної категорії злочинів характеризується таким чином: 18-28 років (9,2%), 29-39 років (21,9%), 40-54 років (34,3%), 55-59 років (19.7%), 60 і більше років (14,9%). Злочини у сфері службової діяльності в 20,2% випадків учиняються особами, які мають базову та повну загальну середню освіту, 23,6% - професійно-технічну освіту, 56,2% - базову та повну вищу освіту. Більше того. 55.8 % указаних злочинів учиняються службовими особами (представниками влади або особами, котрі виконують організаційно-розпорядчі та/чи адміністративно-господарські функції), З 1,2% - матеріально відповідальними особами, 1,5% - особами, які не є службовими, але самовільно присвоїли владні повноваження або звання службової особи, 11.5% - особами, котрі не є службовими.

Особа злочинця для вказаної категорії кримінальних правопорушень працює на підприємствах, установах чи організаціях за наступними видами економічної діяльності: державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування (24,3%); фінансова та страхова діяльність (13,4%); оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (9,2%); будівництво (8,6%); сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство (6,6%); надання інших видів послуг (5,8%); освіта (4.7%); транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність (4,5%); охорона здоров'я та надання соціальної допомоги (3,4%); діяльність у сферах права, бухгалтерського обліку, архітектури та інжинірингу, технічні випробування та дослідження (3,4%); діяльність у сферах адміністративного та допоміжного обслуговування (3%); операції з нерухомим майном (2.9%); переробна промисловість (2,7%); тимчасове розміщування й організація харчування (1,8%); постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (1,6%); добувна промисловість і розроблення кар'єрів (1,5%); водопостачання, каналізація, поводження з відходами (1,4%); мистецтво, спорт, розваги та відпочинок (0,8%); інформація та телекомунікації (0,4%); діяльність екстериторіальних організацій і органів (0,3%).

При цьому характеристика особи злочинця, котра вчинила самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи, дещо відрізняється від загальної характеристики особи, котра вчинила злочини у сфері службової діяльності. Зокрема, 14.3% осіб мають повну вищу освіту. 7.1 % - неповну вищу освіту, 21,4%» - професійно-технічну освіту. 50% - повну загальну середню освіту, 7,1%) - базову загальну середню освіту. 92,9% осіб є громадянами України, 78,6%- не працюють. а в 42.9% - наявна судимість за вчинення кримінальних правопорушень. Стосовно сімейного стану, то 57,2% осіб є неодруженими, 21,4% - одруженими, 21,4%) - розлученими. У всіх випадках особи присвоювали владні повноваження або звання службової особи правоохоронного органу.

Також відрізняється характеристика особи, яка пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду службовій особі чи здійснює підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми. Указані діяння вчиняються переважно громадянами України (87,3%), чоловіками (63,6%), особами, котрі офіційно не працюють (74,6%) і раніше не притягувалися до кримінальної відповідальності (91,5%). З приводу освіти, то в 25,4 % осіб є повна вища освіта, 4,2 % - неповна вища освіта, 10,2% - професійно-технічна освіта, 43,2%) - повна загальна середня освіта, 17 % - базова загальна середня освіта. 54,2%) осіб є неодруженими (незаміжніми), 17,8% - розлученими. 28%) - одруженими (заміжніми). Причому тільки 9.3% осіб є службовими.

Неможливо характеризувати особу злочинця в розриві від мотивів і цілей її злочинної діяльності. Адже, як зазначає В. О. Коновалова, мотив і мета є структурними елементами психологічного механізму злочинного діяння.

Згідно з результатами узагальнення матеріалів кримінальних проваджень щодо злочинів у сфері службової діяльності особі злочинця притаманні такі морально-психологічні якості, як: кар'єризм (1,2%). прагнення отримати особисту користь від посади (4%), довірливість, некритичність поводження та самовпевненість (11,8%), прагнення до збагачення (33,5 %), прагнення уникнути відповідальності за порушення домовленостей чи інші протиправні діяння (19%). негативне чи зневажливе ставлення до закону, посадових правил, інструкцій тощо (48,5%). перебільшене почуття обов'язку (1%)), помилкове розуміння або зневага інтересами юридичної особи (12,6%)), зневага інтересами служби (29,7%). зневага інтересами підлеглих (10,5%), непомірне задоволення матеріальних потреб і запитів (0,6%).

Аналіз матеріалів слідчої та судової практики розслідування злочинів у сфері службової діяльності дозволив виділити окремі риси правопорушників у зазначеній сфері та виокремити характерні для злочинів, що розглядаються, типологічні моделі злочинця. Зокрема, типологізація злочинців, котрі скоюють злочини у сфері службової діяльності, здійснена з урахуванням мотиваційної

спрямованості цих осіб і характеру їх діянь. За названим критерієм пропонуємо виділяти такі типи злочинців: 1) службовці: а) корупціонери; б) розкрадачі: в) недбалі особи; 2) самозванці; 3) компенсатори (винагороджувачі).

Перший тип злочинців насамперед характеризується наявністю статусу службової особи та обумовленим ним обсягом повноважень. Це значно полегшує особі обирати засоби та способи досягнення злочинних цілей. «Службовці» можуть бути корисливими, маючи повсюди єдину й основну ціль - незаконно збагатитися, використовуючи свої повноваження та зловживаючи своїм становищем, або непрофесійними через відсутність необхідних навиків, знань, а то й бажання належно виконувати свої службові обов'язки. Причому корисливі «службовці» залежно від способів реалізації свого злочинного задуму умовно підрозділяються на: «корупціонерів», котрі використовують свої повноваження як засіб заробітку, вчиняючи за відповідну винагороду діяння на користь третіх осіб; та «розкрадачів», котрі завдяки своєму становищу мають доступ до майна, яке вони безпосередньо вилучають й «обертають» на свою користь. Непрофесійних «службовців» через їх негативне, часто зневажливе ставлення до служби, самовпевненість і некритичність поводження йменують «недбалими».

Другий тип злочинців характеризується створенням видимості їх авторитетності в силу самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи. «Самозванці» обізнані про порядок несення служби в конкретній сфері, про обсяг повноважень відповідної службової особи тощо. Указані особи або самі раніше працювали на посадах, що наділяли їх владними повноваженнями чи званням службової особи, або знайомі з особами. котрі працюють у цій сфері. Указаний тип злочинця завжди переслідує корисливі мотиви у своїй діяльності, а присвоєні владні повноваження або звання службової особи використовує для полегшення досягнення своєї цілі шляхом отримання спрощеного та безперешкодного доступу до предмета зазіхання.

Третій тип злочинців - «компенсатори» - заради отримання певних послуг, пільг, переваг чи інших благ готовий винагородити службову особу.

Причому ((компенсатори» дають винагороду: як за задоволення їх законних, так і незаконних інтересів; як добровільно, так і у зв'язку з вимаганням неправомірної вигоди з боку службової особи; одразу чи після спроб вирішити потрібне «питання» в законний шлях [186, с. 149-152].

Необхідно зазначити, що дуже важливим є вироблення критеріїв оцінювання ефективності діяльності прокуратури щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності.

Тож нами запропоновано наступні підходи до визначення критеріїв оцінювання ефективності діяльності щодо запобігання службовим злочинам:

1) Організаційно-управлінське забезпечення превентивної діяльності. Повинно виражатись в матеріально-технічному забезпеченні запобіжної діяльності органів прокуратури, тобто доступі до всіх баз даних в Україні, швидкого доступу до ресурсів міжнародного співробітництва, технічних ресурсів гласної і негласної роботи, тощо.

2) Якісний склад та коло повноважень залучених осіб. Такий підхід можна буде забезпечити тільки підвищенням престижу прокурорської діяльності, належної пропаганди та агітації до роботи в прокуратурі. Коло повноважень українських прокурорів законодавець мав би розширити за прикладом аторнейської служби США.

3) Мета превентивного впливу. Метою превентивного впливу на службову злочинність є зменшення її чисельності, її контроль та аналіз.

4) Ступінь досягнення мети превентивного впливу щодо запобігання службовій злочинності. Вказаний показник повинен контролюватися за допомогою аналізу статистичних показників діяльності органів прокуратури та окремих її підрозділів, координації правоохоронної системи щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності в цілому.

5) Пріоритетність засобів і методів превентивної діяльності щодо запобігання службовій злочинності. Засоби і методи превентивної діяльності щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності повинні розроблятися на науковій основі відповідним підрозділом

при Офісі Генерального прокурора, наразі це «Трейнінговий центр», хоча бажано б було відродити профільний ВУЗ – Національну академію прокуратури України.

6) Стійкість отриманого запланованого результату та ставлення суспільства до результатів превентивної діяльності щодо запобігання службовій злочинності. Результати будь-якої запобіжної діяльності повинні бути системними, структурними та стійкими у часі, демонструвати позитивну динаміку, яка знайде своє відображення у суспільній оцінці діяльності органів прокуратури.

2.3 Органи прокуратури в системі суб'єктів запобігання злочинності у сфері службової діяльності

Органи прокуратури України посідають особливе місце в системі органів державної влади, що зумовлено їх функціями, завданнями та глобальним характером впливу на діяльність усієї правоохоронної системи, їх координуючою роллю, найвищим рівнем відповідальності перед суспільством за результати діяльності як правоохоронної так і судової системи, стан захисту прав і свобод людини, громадянина, усіх установ, підприємств, організацій незалежно від форм власності. Саме тому найбільший тягар відповідальності за протидію службовій злочинності, за ефективність розслідування злочинів вказаної категорії, якість підтримання публічного обвинувачення щодо злочинів у сфері службової діяльності несе прокурор у кримінальному провадженні. Саме на прокуратуру покладено конституційну функцію із підтримання публічного обвинувачення та функцію нагляду за досудовим розслідуванням у формі процесуального керівництва і саме від прокурорів залежить ефективність боротьби із корупцією в Україні, її інвестиційна привабливість, міжнародний імідж. Жоден інтернаціональний інвестор не вкладе гроші в державу, яка посідає останні місця у рейтингу боротьби із

корупцією, яка не має суворих вироків щодо більшості службовців, які порушують закон.

Водночас, після позбавлення прокуратури у 2009-2020 роках повноважень щодо проведення перевірок у порядку правозахисної діяльності, позбавлення прокурора заходів прокурорського реагування таких як протест, подання, припис позбавлення органів прокуратури функції досудового слідства, частини представницьких повноважень, виключення зі статей 36, 40 КПК України [102] положень про призначення позапланових перевірок, ревізій постало питання про ефективне здійснення прокурорського нагляду у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. Ця проблема, як і потреба в стабілізації роботи правоохоронних органів щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності в умовах докорінного реформування правоохоронної та судової систем, актуалізується внаслідок нестабільної економічної та політичної ситуації в державі, втрати довіри суспільства до правоохоронної та судової системи і загалом до органів державної влади. За таких обставин, на сучасному етапі реформування (розвитку) правоохоронної і судової системи постає науково-практичне завдання визначення серед складових діяльності органів прокуратури основних засад, способів, методів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, координації правоохоронних органів у превентивній діяльності та їх комплексного аналізу.

Н.В. Щедрін пропонує характеризувати запобігання (попередження) злочинності як специфічний різновид соціального управління, метою якого є зниження ймовірності злочинної поведінки, для чого суб'єкт, використовуючи весь комплекс законних заходів впливу (в тому числі і примусових), стимулює включення об'єкта в систему суспільно-корисних відносин і обмежує його негативні зв'язки [248, с.4].

Н.С. Юзікова пропонує характеризувати запобігання злочинності та окремих видів злочинів – як напрямок діяльності державних та недержавних

органів і установ, спрямований на усунення криміногенних факторів, які обумовлюють злочинність та є причинами і умовами конкретного злочину (окремих видів злочинів) шляхом розроблення та практичної реалізації відповідних заходів.

Система заходів запобігання у кримінології аналізується за: спрямованістю, механізмом дії, етапами, масштабами, змістом, суб'єктам та іншими параметрами.

Заходи запобігання – певна сукупність форм і засобів впливу на конкретних осіб, окремі групи, колективи, які виявляють антисоціальну, антисуспільну та суспільно небезпечну активність. [106, с.6]

Запобігання злочинам у сфері службової діяльності базується на загальносоціальних заходах щодо розвитку виробництва, удосконалення управління службовою діяльністю, орієнтовану на ефективне зростання економічного потенціалу країни; виховання службових осіб у дусі високої свідомості і відчуття соціальної справедливості і відповідальності. Удосконалення механізму службової діяльності, піднімання його на рівень європейських вимог органічно включає і всестороннє використання ідеологічних і таких економічних важелів як стабільний прибуток, добросовісна конкуренція, застосування правових санкції до правопорушників.

Вказані заходи сприяють запобіганню формуванню особистих якостей службових осіб, на основі яких може виникнути і реалізуватися мотивація вчинення правопорушень. Необхідно зазначити, що загальна профілактика включає у себе загальносоціальну та спеціально-кримінологічну профілактику.

Спеціально-кримінологічна профілактика злочинності, на відміну від загальносоціальної, має цілеспрямований характер на недопущення злочинів. Спеціальне призначення для виявлення, блокування, нейтралізації або усунення причин та умов злочинності – її профілююча ознака та головна особливість. Поряд із цим спеціально-кримінологічна профілактика включає запобігання злочинам, що замислюються, готуються, а також припинення вже розпочатих злочинів [108, с. 88, 319].

Декларація принципів і програма дій програми Організації Об'єднаних Націй в галузі попередження злочинності та кримінального правосуддя прийняті резолюцією 46/152 Генеральної Асамблеї від 18 грудня 1991 року містить заходи загальносоціальної та спеціально-кримінологічної профілактики кримінальних правопорушень [31].

Теорія попередження злочинності в своєму нинішньому стані є продуктом багатовікового формування суспільно-наукових поглядів на природу злочинної поведінки і її подолання. Крім того, на формування теоретичних концепцій впливу на злочинність зробили свій нерівнозначний вплив кримінальне право і соціологія, що характерно не тільки для вітчизняної, а й для зарубіжної кримінології. Результатом такого розвитку є сучасний поділ в теорії кримінології всіх видів превентивної діяльності на два напрямки – кримінальну репресію і власне превенцію. Перший напрямок передбачає попередження злочинів, здійснюване в рамках кримінального правосуддя і пов'язане, в основному, з призначенням покарання за скоєний злочин. У цьому ж напрямку вивчаються питання криміналізації та декриміналізації, а також попереджувальної ефективності засобів, що використовуються в рамках кримінального правосуддя. Другий напрямок об'єднує всі заходи, що знаходяться поза рамками кримінальної юстиції і спрямовані на усунення будь-якої можливості скоєння злочину. Як правило, вони знаходяться під юрисдикцією адміністративного, цивільного, сімейного, трудового та інших галузей права, що не входять в криміналістичний цикл. Віддаючи належне необхідності вдосконалення системи кримінально-правового контролю за протиправною поведінкою, більшість вчених визнають переваги і ефективність саме превентивного, власне кримінологічного впливу на злочинність. До того ж теорія права і галузеві юридичні науки, будучи теоріями відповідальності-покарання, мають цілком певний «каральний» відтінок, в той час як соціально-психологічний механізм і ефективність інших примусових видів впливу з метою попередження злочинності досліджений недостатньо [117, с. 343-344].

Щедрін В.В. вказує на ряд найважливіших принципів соціального управління, на яких має базуватися превентивна діяльність держави. Принцип системності передбачає розгляд попередження злочинності як взаємодії суб'єкта і об'єкта, а заходи попередження злочинів – як відносин управління. Принцип об'єктивності стосовно попередження злочинності означає, що дана діяльність неможлива без пізнання і врахування закономірностей функціонування об'єкта і соціуму, що покликане виключити безсистемність і епізодичність у протидії злочинності. Принцип цілепокладання дозволяє співвідносити суб'єкти, об'єкти та заходи впливу з превентивної діяльністю, оскільки мета знаходиться в центрі уваги суб'єкта і її досягнення служить мірилом якості та ефективності попереджувальної роботи. Принцип основної ланки дозволяє визначити основний напрям і мета діяльності щодо попередження злочинів, вичленувати ключову проблему або кілька основних проблем і сфокусувати на їх вирішенні наявні ресурси. Принцип оптимальності та ефективності передбачає досягнення найкращого результату за якомога коротший термін при найменшій витраті сил і засобів, матеріальних і фінансових ресурсів.
У попередженні злочинів дію цього принципу обмежується принципом законності.

Система заходів попередження злочинності, як і понятійний апарат, є не менш різноманітною, хоча за своєю природою все різноманіття заходів впливу можна звести до двох методів – стимулювання і обмеження. Залежно від підстав і цілей дослідження, заходи попередження можуть бути класифіковані в такий спосіб:

- за рівнем: загальносоціальні, спеціально-кримінологічні, індивідуальні;
- за масштабом: загальнодержавні, регіональні (на окремому об'єкті),
- щодо групи осіб: за змістом: політичні, економічні, соціальні, культурно-виховні, організаційно-управлінські, технічні, правові та т.д;
- за механізмом впливу: заходи стимулювання, міри покарання, заходи відновлення і заходи захисту (безпеки);

- за суб'єктами впливу: заходи, здійснювані органами всіх галузей влади; заходи, які реалізуються окремими органами, організаціями, установами; заходи, що здійснюються окремими громадянами;
- по об'єкту: заходи попередження корисливої, насильницької, економічної, професійної, організованої злочинності, злочинності неповнолітніх, жінок і т.д;
- за галуззю законодавства, що регламентує заходи попередження: конституційно, адміністративно, цивільно, кримінально-правові, а також цивільно, адміністративно, кримінально-процесуальні.

Серед суб'єктів спеціально-кримінологічної профілактики центральне місце займає прокуратура. Пропонуємо поділити заходи спеціально-кримінологічної профілактики кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності органів прокуратури України на основні та додаткові.

Основні заходи, що випливають з функцій прокуратури передбачених Конституцією України [78] та повноваження встановлені Законом України «Про прокуратуру» [181].

Додаткові заходи, що випливають з оперативно-технічних можливостей прокуратури щодо профілактики службової злочинності, передбачені законами, галузевими наказами, міжвідомчими наказами, підзаконними нормативно-правовими актами.

Так, відповідно до ст. 131-1 чинної редакції Конституції України:

В Україні діє прокуратура, яка здійснює:

1) підтримання публічного обвинувачення в суді;

2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;

3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

Організація та порядок діяльності прокуратури визначаються законом.

Водночас, якщо порівняти функції прокуратури за допомогою яких здійснювались заходи спеціально-кримінологічної профілактики раніше, то порівняно з 2013 роком прокуратурою втрачено наступні функції, що були регламентовані ст. 121 Конституції України: 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом; 3) нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах [78], а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Необхідно зазначити, що у статті 2 Закону України «Про прокуратуру» в чинній редакції залишено функції:

1) нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;

2) нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов’язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Водночас згідно вимог ч. 3 цієї ж статті на прокуратуру не можуть покладатися функції, не передбачені Конституцією України, тому наразі положення ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» частково суперечать Конституції України [181].

Фактично прокуратурі залишено лише одну функцію публічного обвинувачення, яке невід’ємно поєднується із процесуальним керівництвом досудовим розслідуванням. Функцію представництва значно обмежено у зв’язку з чим, представницька діяльність прокуратури є непомітною та неефективною, хоча звернення громадян і підприємств за правовою допомогою до прокуратури тривають і досі. Дуже часто прокурори для забезпечення попередження кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності щодо наприклад державних закупівель, земельних відносин, відносин з органами місцевого самоврядування, державної влади тощо

вимушені застосовувати кримінальну репресію, замість превенції (заявлення позову, внесення документу прокурорського реагування, направлення вимоги прокурора, призначення перевірки контролюючому органу). Може законодавець мав на меті благородну ціль – зменшити тиск на бізнес шляхом ліквідації загального нагляду, представницької діяльності прокуратури, але насправді єдиним заходом запобігання злочинам у сфері службової діяльності залишив кримінальну репресію.

На наш погляд такі дії законодавця були передчасними

За старим законом України «Про прокуратуру» та ст. 121 Конституції України, крім здійснення правозахисної діяльності (загального нагляду) за дотриманням законів, в ст. ст. 5, 29 Закону України «Про прокуратуру» окремо виділявся нагляд за діяльністю органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство – прокурорський нагляд, зокрема, спрямований на попередження фактів незаконного притягнення громадян до кримінальної відповідальності і охорони прав і законних інтересів громадян, які перебувають під слідством.

Відповідно до положень закону, прокуратура також вживала заходів щодо дотримання державними органами і відомствами встановленого порядку порушення кримінальних справ, розслідування діянь, що містять ознаки злочинів, зупинення та закриття кримінальних справ, дотримання строків слідства та тримання під вартою. Прокурор мав право в разі необхідності доручати керівникам органів попереднього слідства, дізнання, органів внутрішніх справ проведення у підпорядкованих їм підрозділах перевірок з метою усунення порушень закону.

Прокурор був наділений правом в будь-який час відвідувати місця тримання затриманих осіб, опитувати останніх і знайомитися з документами, на підставі яких було затримано даних громадяни. Прокурором могла бути перевірена законність наказів і розпоряджень керівників ОВС, а в разі виявлення в них порушень закону – прокурор мав право зупинити виконання

таких наказів і розпоряджень, опротестувати та скасувати їх, вимагаючи при цьому пояснення від керівників підрозділів з приводу допущених порушень.

Такі повноваження прокурора (основні заходи протидії) могли без застосування заходів кримінальної репресії запобігти великий кількості кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності і на нашу думку. Усі заходи прокурорського реагування щодо службовців, окрім приватного сектору (бізнесу) необхідно повернути. Необхідно також відновити діяльність спеціалізованих прокуратур у сфері транспорту, виконання покарань, охорони природи та екології русла річки Дніпро та Чорного і Азовського морів. Це дозволить попереджувати шляхом внесення документів прокурорського реагування, здійснення представницької, правозахисної діяльності спеціальні групи злочинів та посилити кримінально-правову охорону критично важливих для країни суспільних відносин.

З точки зору Л.М. Давиденко, класифікація суб'єктів в залежності від цілей і завдань превентивної діяльності може включати:

1. Суб'єкти протидії злочинності, що діють на загальносоціальному рівні боротьби зі злочинністю. З них підсистему управління утворюють: Президент України, Рада Національної безпеки і оборони України, органи законодавчої і виконавчої влади державного рівня, органи регіонального та місцевого самоврядування. У виконавчу підсистему входять підприємства, організації та установи з профілюючою діяльністю господарсько-екологічного, виховного, перетворювального та іншого характеру.

2. Спеціальні суб'єкти протидії злочинності - суди, які розглядають кримінальні справи і правоохоронні органи, які охоплюються поняттям «Органи кримінальної юстиції»;

- правоохоронні органи, в тому числі органи контролю, які діють за рамками кримінального судочинства (оперативні підрозділи ОВС, служби безпеки та податкової міліції, митних органів, органів охорони державного кордону, органи державної податкової служби, органи і установи виконання покарання, державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної

лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні та правоохоронні функції).

У російській кримінології найбільш поширеним є поділ суб'єктів профілактики на три основні групи.

Перша група включає в себе суб'єкти общесоциальной профілактики, зайняті переважно керівництвом або координацією діяльності щодо попередження злочинів (федеральні, регіональні і місцеві органи влади і самоврядування, міністерства, партії, профспілки, церква, інші громадські формування).

До другої групи належать суб'єкти спеціально-кримінологічної профілактики, здійснюють профілактику в ході виконання своїх контрольних і правоохоронних функцій – суд, прокуратура, органи внутрішніх справ, органи позавідомчого контролю, приватні охоронні підприємства, добровільні загони охорони правопорядку.

Третя група об'єднує суб'єкти, які здійснюють індивідуальну профілактику.

До них відносяться сім'я, трудові і навчальні колективи, об'єднання громадян або органи громадської самодіяльності, співробітники державних правоохоронних органів, працівники інших державних установ (наприклад, спеціальних навчальних закладів для неповнолітніх правопорушників) [117, с.346].

Вважаємо, що класифікація суб’єктів протидії злочинності, що запропонована Давиденко Л.М. є більш правильною.

Безумовно прокуратура України належить до спеціальних суб’єктів запобігання кримінальним правопорушенням.

Розглядаючи в загальному вигляді зміст і форми діяльності прокуратури щодо запобігання кримінальним правопорушенням, слід визнати, що вона в основному здійснюється у вигляді кримінологічної профілактики, тобто є головним чином сукупністю заходів щодо виявлення та усунення (блокування, нейтралізації) причин, умов, інших детермінант злочинності. При цьому треба

врахувати, що саме «вплив на причини та умови злочинності – найбільш значна частина попередження злочинності як за обсягом, так і за результатами» [1, с. 13].

Прокуратура, забезпечуючи законність у всіх сферах правових відносин, має реальні можливості для активної і «широкозахватної» участі в так званому ранньому попередженні злочинів шляхом впливу не тільки на самі причини і умови злочинів, а й на те, що їх породжує, відтворює («причини причин), ще тільки створює умови для кримінологічної детермінації (заподіяння). «Завдання прокуратури, - підкреслював В.К. Звірбуль, - полягає у вживанні заходів до усунення, нейтралізації умов, що сприяють прояву причин злочинності» [41, с. 64].

З видів профілактики (індивідуальна, загальна) в попереджувальної діяльності прокуратури переважає загальна, під якою розуміється виявлення в різних сферах соціального життя (економічної, родиннопобутової, дозвільної, виробничо-трудової і т.д.) причин і умов злочинів, розробка і вживання заходів по їх усуненню (блокування, нейтралізації), що здійснюються в даному разі знеособлено, безвідносно до поведінки конкретних осіб, що можуть зробити кримінально карані діяння [2, с. 11].

Але на сьогоднішній день запобіжна функція прокуратури не закріплена в жодному законодавчому акті. Слушною пропозицією змін до Закону України «Про прокуратуру» було б введення функції запобігання органами прокуратури вчиненню кримінальних правопорушень, в тому числі у сфері службової діяльності.

Ми б запропонували викласти вказану новелу у наступній редакції:

«Органи прокуратури України є головним спеціальним суб’єктом запобігання кримінальним правопорушенням та злочинності в цілому. На органи прокуратури України покладається обов’язок розробляти та впроваджувати у практичну діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органів, усіх підприємств, установ,

організацій, юридичних та фізичних осіб заходи запобігання вчиненню кримінальних правопорушень.

У штатній структурі кожного самостійного підрозділу прокуратури повинна бути посада прокурора-кримінолога, який здійснює кримінологічний моніторинг злочинності, прогнозування, інтелектуалізацію діяльності відповідного підрозділу, виконує математичне моделювання кримінологічних показників за допомогою ЕОМ та розробляє на основі наявної інформації та науково-технічної бази заходи запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються чи можуть вчинитися під юрисдикцією відповідного підрозділу.

Для підвищення показників роботи прокурорських кадрів та оцінки її ефективності прокурор кримінолог один раз на 3 місяці складає доповідь за допомогою якої за допомогою автоматизованого програмного забезпечення формується особистий рейтинг кожного прокурора, показники якого вносяться до єдиного рейтингового реєстру прокурорів.

Прокурори, які мають показники роботи нижче визначеного балу не мають права на переведення на вищу або керівну посаду та заохочення».

Звісно більш детальне провадження запобіжної діяльності органів прокуратури необхідно врегулювати галузевими наказами Генерального прокурора за напрямками превентивної діяльності.

Також необхідно акцентувати увагу законодавця на доцільності прийняття спеціального Закону України «Про систему запобігання кримінальним правопорушенням»[188]. У вказаному законі повинні бути відображені принципи, засади запобіганню злочинності, система суб’єктів запобігання злочинності, предмет, об’єкти запобігання. Також необхідно передбачити наукову та матеріально-технічну базу для суб’єктів запобігання злочинності. У зв’язку з прийняттям такого закону буде існувати повноцінна правова регламентація діяльності із запобігання злочинності на території України.

Профілактичний потенціал повинен активно реалізуватися прокурорами в ході координації діяльності правоохоронних органів по боротьбі зі злочинністю. За результатами координаційних нарад керівників правоохоронних органів повинні розроблятися заходи щодо своєчасного виявлення, розкриття, припинення злочинів, усунення причин і умов, що сприяють їх вчиненню, повинні затверджуватись суб'єкти, що їх реалізують, строки проведення і т. д. І звичайно, в числі таких суб'єктів завжди повинен бути присутній «головний координатор» боротьби зі злочинністю – органи прокуратури.

Сучасна прокурорська практика демонструє посилення наприклад в країнах СНД профілактичної спрямованості «правозахисної» діяльності, яка в Україні нажаль не здійснюється, що обумовлено високою мобільністю сучасних правовідносин, в т. ч. пов'язаних з порушеннями законів. Як справедливо зазначає А. В. Паламарчук, найчастіше саме повноваження прокурора, реалізовані поза кримінально-правової сфери, мають потужний профілактичний ефект в боротьбі з кримінально караними діяннями [144, с. 3-6]. Наукові дослідження, що проводяться вченими та профільними ВУЗами СНД, також свідчать про значну профілактичної спрямованості наглядових прокурорських заходів в різних сферах життєдіяльності держави і суспільства [39, с. 49]. Наприклад в країнах СНД щорічно прокурорами оскаржуються нормативно-правові акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які регламентують суспільні відносини в порушення діючого законодавства. Ця робота дозволяє не тільки виявити невідповідні і суперечащі законодавству документи, а й на самих ранніх стадіях припинити можливість порушень прав, свобод, інтересів громадян та юридичних осіб, які могли б регулюватися такими незаконними актами при наданні державних послуг, здійсненні державного контролю (нагляду), в сфері охорони здоров'я, освіти, містобудування, тарифного регулювання, оплати праці та ін.

Доцільним ще б було на законодавчому та конституційному рівні закріпити наступні функції прокуратури:

1. Підтримання публічного обвинувачення у суді та процесуального керівництва досудовим розслідуванням;
2. Надання платної правової допомоги, шляхом здійснення адвокатської діяльності та приватної представницької діяльності (за прикладом аторнейської служби США);
3. Нагляд за додержанням Законів органами досудового слідства, оперативними підрозділами, правоохоронними органами;
4. Здійснення безоплатної представницької діяльності у сфері публічних інтересів та щодо незахищених верств населення;
5. Здійснення правозахисної діяльності у сфері публічної служби та в інтересах держави та органів місцевого самоврядування, державних та комунальних підприємств, установ, організацій;
6. Здійснення запобігання злочинності на місцевому, регіональному та загальнодержавному рівні;
7. Здійснення офіційного моніторингу нормативно-правових актів органів державної влади та місцевого самоврядування на предмет законності;
8. Здійснення участі у законотворчій та нормотворчій діяльності на місцевому, регіональному та загальнодержавному рівні;
9. Здійснення обов'язкової профілактики та кримінологічного моніторингу злочинності серед населення та щодо всіх підприємств установ, організацій, об'єднань, органів державної влади, місцевого самоврядування.

Доповнивши чинну Конституцію та Закон України «Про прокуратуру» такими новелами законодавець посилив би заходи із запобігання службовій злочинності в органах прокуратури та офіційно закріпив би її провідну роль у попередженні та профілактиці злочинності.

Деякі автори справедливо відмічають необхідність запровадження в діяльність органів прокуратури методики виявлення латентного рівня злочинності, в тому числі службової [110, 15].

Непоодинокими є думки про профілактику корупційної службової злочинності шляхом обов'язкового відсторонення корупціонера від виконання

службових обов'язків, щоб запобігти втягненню у злочинну діяльність підлеглих осіб.

Погоджуючись із позицією Т.В. Корнякової та Н.С. Юзікової, важливою складовою профілактики корупційної службової злочинності є засади запобігання та протидії корупційній діяльності які реалізовуються шляхом застосування норм матеріального та процесуального права у різних сферах суспільного життя з метою подолання корупції в державі та суспільстві.

До них належать: *принцип* законності та верховенства права; *принцип* комплексного здійснення правових, соціально-економічних, інформаційних та ін. заходів; *принцип* пріоритетності запобіжних заходів; *принцип* невідворотності відповідальності за вчинення корупційних правопорушень; *принцип* відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування; *принцип* участі громадськості у заходах щодо запобігання і протидії корупції, державного захисту осіб, які надають допомогу у здійсненні таких заходів; *принцип* забезпечення відновлення порушених прав і законних інтересів, відшкодування збитків, шкоди завданої корупційними правопорушеннями [107, с.48].

Вище ми розробили пропозиції та розглянули основні заходи протидії службовій злочинності органами прокуратури, нижче пропоную розглянути сучасні додаткові заходи запобігання службовій злочинності органами прокуратури такі як аналітична діяльність, запобігання викривленню статистичних показників, кримінологічний моніторинг:

1. Аналітична діяльність прокуратури;

Ефективність прокурорської діяльності в сфері запобігання злочинності в чому залежить від її інформаційно-аналітичного забезпечення, що представляє інтелектуальний процес збору, накопичення та обробки інформації про стан законності на зазначеному напрямку, в результаті якого робляться відповідні висновки та пропозиції.

Інформаційно-аналітична робота становить основу організації прокурорського нагляду. Велика частина помилок і прорахунків в роботі

окремих прокуратур має в своїй основі недооцінку їх керівниками особливої значимості цього виду діяльності та сучасних методів її організації.

І.М. Кузнєцов так визначив зміст інформаційно-аналітичної роботи - приведення розрізнених відомостей в логічно обґрунтовану систему залежностей (просторово-часових, причинно-наслідкових та інших), що дозволяють дати правильну оцінку як всієї сукупності фактів, так і кожному з них окремо [6, 8-9].

Інформаційно-аналітична робота потрібна на всіх напрямках прокурорської діяльності, в тому числі у сфері правової просвіти населення і формування високого рівня правової культури в українському суспільстві. Така робота буде сприяти як профілактиці службової злочинності так і зміцненню авторитету і престижу органів прокуратури.

2. Боротьба органів прокуратури з викривленням статистичних показників злочинності органами досудового розслідування.

Спільним наказом МВС, СБУ, НАБУ, ДБР, ДФС необхідно запровадити моніторинг органами прокуратури[140, 115] систем реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення у вказаних структурах, а також звернень громадян. Вказані заходи дозволять повністю взяти під контроль процес дотримання законності під час реєстрації заяв і повідомлень про злочин, мінімізує латентну злочинність, надасть повний контроль над досудовою діяльністю правоохоронних органів.

3. Кримінологічний моніторинг.

Комплексне вивчення злочинності як соціального явища, аналіз і прогнозування кримінологічних процесів є важливою ланкою в єдиній структурі державного управління. Аналіз кількісних і якісних характеристик злочинності дає уявлення про ситуацію, пов'язану з розповсюдженням і тенденціями протиправної поведінки, що дозволяє оперативно реагувати на виявлені несприятливі особливості. В даний час попередження злочинності на основі вивчення криміногенної ситуації і соціальних явищ, тісно пов'язаних зі злочинністю, набуває все більшої актуальності і затребуваність. Завдяки

об'єктивного і повного кримінологічному моніторингу стає можливим не тільки здійснити аналіз стану злочинності, а й спрогнозувати тенденції розвитку криміногенної ситуації в перспективі. Кримінологічний моніторинг застосовується повсюдно і зачіпає в вивченні не тільки основні показники злочинності, а й адміністративну практику, оперативну обстановку, економічні, політичні процеси в суспільстві, негативні соціальні явища, які безпосередньо впливають на злочинність.

Діяльність по кримінологічному моніторингу слід розділити на три основних етапи.

Перший етап полягає в зборі основних показників, необхідних для подальшого узагальнення, аналізу стану злочинності. Дану роботу слід розпочати з визначення моніторингових індикаторів, до яких можна віднести наступні:

1. Статистичні обліки злочинності
2. Дані оперативної обстановки.
3. У сфері адміністративної практики.
4. Ефективність застосування законодавчих норм.
5. Соціально-економічна обстановка в країні (регіоні).
6. Вивчення громадської думки.
7. Оцінка ефективності діяльності органів внутрішніх справ.

Другий етап проведення кримінологічного моніторингу злочинності і заходів її профілактики полягає в обробці, аналізі результатів вивчення моніторингових індикаторів. в цілому.

Третій етап кримінологічного моніторингу злочинності і заходів її профілактики полягає в підведенні підсумків, висновки і реалізації в практичній діяльності у вигляді:

- оцінки кримінологічної ситуації (в країні, регіоні);
- планування або коригування вже здійснюваних заходів щодо профілактики злочинності;

- розміщення (коригування розстановки) сил і засобів щодо профілактики злочинності;

- підготовки керівних напрямків діяльності (концепції, директиви, накази і т.п.).

На даному етапі також здійснюється прогноз тенденцій злочинності та криміногенної обстановки в масштабах країни або окремо взятого регіону.

Прогнозування злочинності, результатом якого є кримінологічний прогноз, дає можливість уявити ймовірні зміни в стані злочинності на майбутній період і на цій основі розробити і здійснити необхідні заходи попереджувального характеру, нейтралізувати, мінімізувати негативний вплив детермінують злочинність факторів[72, 123-126].

Прогноз може здійснюватися з використанням методів [141]:

- моделювання, тобто на основі встановлених залежностей між криміногенними факторами будується математична модель, що дозволяє зробити висновки про очікувані зміни в злочинності;

- експертних оцінок, коли за основу прогнозу береться думка фахівців, засноване на професійному, науковому і практичному досвіді;

- екстраполяції, що полягає у вивченні минулого розвитку кримінальної ситуації і перенесення виявлених при цьому закономірностей на майбутній період, в т.ч. із застосуванням методу розрахунку геометричної середньої коливань динамічного ряду.

Необхідно зазначити, що для процесу запобігання службовій злочинності є важливим в якому моральному і психологічному стані перебуває суб’єкт запобігання злочинності.

Так, професійні, психологічні та матеріальні умови, в яких прокурор повинен виконувати свої обов'язки, в свою чергу повинні захищати його честь, гідність і неупередженість. Прокурор має право на підвищену заробітну плату з урахуванням особливих факторів несення служби, таких як підвищений ризик і ненормований робочий графік. У зв'язку з цим, в якості пріоритетних напрямів балансування матеріального забезпечення працівників органів

прокуратури пропонується привести їх зарплату до вимог Закону України «Про прокуратуру», забезпечити соціальний захист прокурорів та членів їх сімей, створити нормальні умови роботи і відпочинку і т.д. [16, с. 10].

Висновки до розділу 2

Диференційовано криміногенні чинники, що детермінують злочинність у сфері службової діяльності, які згруповано таким чином: 1) історичні; 2) територіальні; 3) соціально-демографічні; 4) економічні; 5) соціально-психологічні; 6) організаційно-правові; 7) законодавчі.

Запропоновано підходи до визначення критеріїв оцінювання ефективності діяльності щодо запобігання службовим злочинам: 1) організаційно-управлінське забезпечення превентивної діяльності; 2) якісний склад та коло повноважень залучених осіб; 3) мета превентивного впливу; 4) ступінь досягнення мети превентивного впливу щодо запобігання службовій злочинності; 5) пріоритетність засобів і методів превентивної діяльності щодо запобігання службовій злочинності; 6) стійкість отриманого запланованого результату та ставлення суспільства до результатів превентивної діяльності щодо запобігання службовій злочинності.

Розрив між кількістю облікованих кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та повідомлень про підозру особам, що їх вчинили, різниця між сумами відшкодованих збитків і розмірами фактично заподіяної такими кримінальними правопорушеннями шкоди визнаються індикаторами неефективності роботи органів кримінальної юстиції у сфері запобігання й протидії корупції. Кількість кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, маючи певні незначні коливання, залишається стабільно високою, таким же високим залишається й рівень їх латентності. Причинами цієї ситуації є укриття правоохоронними органами тяжких і особливо тяжких службових корупційних злочинів, навмисне викривлення та приховування дійсного

кримінологічного стану цієї категорії кримінальних правопорушень. Показовим у вказаних вище статистичних аналізах є те, що самі суб'єкти запобігання службовій злочинності: правоохоронні органи, суд, самі громадяни, які мають виступати викривачами суб'єктів службових злочинів – є у відсотковому відношенні найбільш корумпованими й мають найнижчий рейтинг довіри суспільства.

Суспільна значущість діяльності органів прокуратури щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності зумовлена потребами економіки та громадянського суспільства, необхідністю зміцнення авторитету й престижу всіх гілок влади. Зазначено, що законодавство України (Закон України «Про прокуратуру», КК та КПК) потребує вдосконалення та змін, спрямованих на підвищення ефективності діяльності органів прокуратури щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності як суб'єкта, що здійснює координуючу функцію, та наглядового органу на всіх етапах кримінального судочинства. Визначено, що особливість участі органів прокуратури України в запобіганні кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності (в умовах реформаційних процесів) полягає в збереженні досвіду й професійних традицій.

РОЗДІЛ 3
ОСНОВНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ В ЗАПОБІГАННІ СЛУЖБОВІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

3.1. Стратегія державної політики щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності

Питанням державної політики щодо запобігання злочинності приділяло увагу багато вчених таких як: В.В. Голіна, А.П. Закалюк, Л.М. Давиденко, М.П. Клейменов, М.М. Бабаєв, В. К. Звирбуль, В. В. Клочков, Г. М. Миньковский, Н.С. Юзікова, Т.В. Корнякова. Визначення поняття державної політики щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності та її складових надаються різноманітні.

Так, наукове співтовариство розділяє державну політику щодо запобігання кримінальним правопорушенням на соціальну та репресивну. Репресивна політика власне полягає у розробленні методів залякування населення покаранням за злочини, застосуванням запобіжних заходів, інших заходів кримінальної репресії. Державна соціальна політика запобігання злочинності розробляє нерепресивні методи запобігання злочинності як соціальному явищу. Складовою державної соціальної політики запобігання злочинності є кримінологічна політика [24, с. 194].

В нашій роботі ми будемо розглядати актуальні питання саме репресивної і кримінологічної державної політики запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності.

Почнемо з визначення понять кримінологічної та репресивної державної політики запобігання кримінальним правопорушенням. В українській науковій термінології слово "політика" відповідає двом різним поняттям, для яких в інших мовах, зокрема англійській, використовуються різні поняття (policy та politics).

Типовими прикладами визначень цих двох понять можна вважати такі:

1) політика (politics) - це "сфера взаємовідносин різних соціальних груп та індивідів з приводу використання інститутів публічної влади для реалізації своїх суспільно значущих інтересів і потреб". Політику в цьому розумінні вивчають і аналізують переважно політологи;

2) політика (policy) взагалі – це план, курс дій або "напрям дій, прийнятний і дотримуваний владою, керівником, політичною партією тощо". Саме в такому розумінні вживається слово "політика", коли йдеться про державну політику та про її напрями (зовнішня, внутрішня, економічна, соціальна), саме політика як курс дій є предметом аналізу політики.

Під державною політикою слід розуміти сукупність ціннісних цілей, державно-управлінських заходів, рішень і дій, порядок реалізації державно-політичних рішень (поставлених державною владою цілей) і системи державного управління розвитком країни [34, с. 7].

Необхідно зазначити, що деякі автори називають політику діяльністю [71, с. 114], що є термінологічно невірним, бо це план, курс, напрям, програма дій. Державну репресивну політику запобігання злочинності ми визначимо як сукупність заходів кримінального примусу, рішень, програм, стратегій, доктрин кримінального і кримінально-процесуального характеру направлених на запобігання злочинності.

Найбільш вдале визначення терміну кримінологічна політика надав В.В. Голіна, згідно якого кримінологічна політика – це складова частина державної соціальної політики, яка на основі Конституції України й інтегрованих кримінологічною наукою знань та світового досвіду визначає методологічні засади і шляхи, якими керується держава та її інституції при здійсненні нерепресивної протидії злочинності. Кримінологічна політика – це власна доктрина, в якій прозоро і чітко простежується політична воля держави на розглядувану проблему, її наміри і рішучі дії [23, с. 114].

Метою репресивної та кримінологічної політики щодо запобігання службовій злочинності звісно є скорочення кількісно-якісних показників

вказаного виду злочинності. Для досягнення такої мети потрібні відповідні засоби.

У спрощеному вигляді запобігання злочинності полягає у:

- посиленні запобіжного ефекту соціальної політики у державі з метою випередження появи, обмеження, усунення існуючих криміногенних явищ злочинності й ослаблення тим самим криміногенного потенціалу в суспільстві;

- відверненні злочинних проявів зараз; - усуненні можливостей вчинення злочинів потім

Стратегія – це засоби досягнення цілей, мистецтво ведення боротьби зі злочинністю або її окремими проявами, вибір вирішального напряму для досягнення заздалегідь накреслених цілей [15, с. 35].

Більш детально стратегія запобігання злочинності може бути визначена як галузь державної діяльності, в якій реалізуються концептуальні питання теорії і практики організації, перспективного програмування, планування, здійснення запобіжних заходів, дослідження закономірності превентивної діяльності, оцінки її ефективності і наступного довгострокового кримінологічного прогнозування [61, с. 111-112].

Перші глобальні стратегії запобігання злочинності почали розробляти ще у XIX сторіччі в Міжнародній кримінальній і пенітенціарній комісії. Продовжили традицію розроблення стратегій запобігання злочинності в Організації Об’єднаний Націй після Другої Світової Війни.

Перший Конгрес Організації Об'єднаних Націй щодо попередження злочинності і поводження з правопорушниками відбувся у Женеві, Швейцарія 22 серпня – 3 вересня 1955 року і за результатами прийнято рекомендації щодо здійснення ювенальної превенції [147].

Одним із перших документів в якому запрограмовані стратегічні методи запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності та взагалі злочинності є рекомендації VII Конгресу ООН із запобігання злочинності і поводження з правопорушниками (26 серпня - 6 вересня 1985 р., м. Мілан) [189].

Першою державною програмою боротьби із злочинністю була «Державна програма боротьби зі злочинністю», затверджена постановою Верховної Ради України 25 червня 1993 р. [163]

28 червня 1996 р. приймається Конституція України, згідно зі ст. 116 якої Кабінет Міністрів України: «розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку» (п. 4), а також «здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю» (п. 7). У відповідності до ст. 117 Конституції України Кабінет Міністрів України в межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання. Виходить, що і програми, і заходи боротьби зі злочинністю та забезпечення правопорядку - це прерогатива Кабінету Міністрів України. Між тим ст. 92 Основного Закону встановлено, що виключно законами України визначаються, зокрема, основи національної безпеки, організація Збройних Сил України і забезпечення громадського порядку (п. 17). Маємо відповідні протиріччя щодо конституційного визначення суб'єктів стратегічного програмування запобігання злочинності. Конституція України визначає такими суб'єктами Верховну Раду України та Кабінет Міністрів України. Органи прокуратури до таких суб'єктів не належать. Взагалі виникає питання чи потрібне регулювання вказаних питань на конституційному рівні [78].

У компетенцію Президента України затвердження Державних програм боротьби зі злочинністю не входило. Проте 17 вересня 1996 р. Указом Президента України була затверджена друга програма. Вона мала іншу назву: «Комплексна цільова програма боротьби зі злочинністю на 1996-2000 роки»[170]. Таким чином, з'явився ще третій суб'єкт центральної виконавчої влади, який хоча і не уповноважений, але затверджує програми запобігання злочинності.

23 березня 2000 р. видається Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України». Законом визначається, що учасниками державного прогнозування та

розроблення програм економічного і соціального розвитку України є органи державної влади, які розробляють, затверджують і здійснюють прогнози та програмні документи економічного і соціального розвитку, а саме: Кабінет Міністрів України, уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань економічної політики, інші центральні органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. Наразі положення закону приведені у відповідність із Конституцією України і єдиним суб'єктом уповноваженим на розроблення програмних документів є Верховна Рада України, інші суб'єкти лише забезпечують контроль за виконанням відповідних програм [160].

Однак цим Законом станом на 2000 рік безпосередньо не регламентувались розробка, затвердження та виконання державних цільових програм боротьби зі злочинністю. Тому і третя із назвою «Комплексна програма профілактики злочинності на 2001-2005 роки» також була затверджена Указом Президента України від 25 грудня 2000 р.[169], в якій контроль щодо процесу її виконання був покладений на Кабінет Міністрів України.

Нарешті 18 березня 2004 р. приймається Закон України «Про державні цільові програми» [162], яким визначаються основні засади розроблення, затвердження та виконання державних цільових програм. Статтею 3 цього Закону передбачено розробку правоохоронних державних цільових програм спрямованих на забезпечення правоохоронної діяльності, боротьби із злочинністю та державної безпеки. Але неправильною є позиція законодавця обмежити боротьбу зі злочинністю лише правоохоронними програмами, адже причини і умови, що сприяють виникненню злочинності лежать в основному в загальносоціальній площині і лише обмежено у спеціально-кримінологічній.

Отже, головна роль у поступовому витискуванні й усуненні причин й умов негативних явищ узагалі (наприклад, бездоглядність дітей, насильство у сім' ї, алкоголізм, наркоманія, проституція, конфліктність, соціальні суперечності, бідність, небезпечне майнове розшарування людей та ін.) і

злочинності зокрема належить насамперед комплексу перспективних соціально-економічних, культурно-виховних, соціальнодемографічних, господарсько-організаційних, науково-технічних, екологічних та інших заходів, тобто загальносоціальному запобіганню злочинності, напрям якого далеко виходить за рамки «правоохоронної діяльності» і розробляється, до речі, кримінологами разом із фахівцями інших галузей науки, а не співробітниками МВС України [25, с. 6-7].

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм» від 31 січня 2007 року [168] визначає порядок розроблення та адміністративну процедуру визначення замовника і контроля виконання програми.

Необхідно зазначити, що замовником Комплексних програм боротьби зі злочинністю виступало Міністерство внутрішніх справ, а самі програми є суто формальними неефективними без застосування системного, структурного та комплексного підходів до вирішення проблем злочинності.

Що й казати про індивідуальну програму боротьби зі службовою злочинністю, яку ніхто до речі ніколи не замовляв!?

Указом Президента України було введено у дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 вересня 2009 р. «Про стан злочинності у державі та координацію діяльності органів державної влади у протидії злочинним проявам та корупції» [193], яким піддано критиці стан боротьби зі злочинністю в державі. Головним посилом вказаного рішення було необхідність реформування чинного кримінального та кримінально-процесуального законодавства [103] і органів кримінальної юстиції.

Наразі, через 12 років маємо новий КПК України, оновлений КК України, новий Закон України «Про прокуратуру», Закон України «Про Національну поліцію»[174], Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України»[13], «Про вищий антикорупційний суд» [156], «Про Державне бюро розслідувань» [159], «Про запобігання корупції», «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами,

одержаними від корупційних та інших злочинів» [172] маємо електронне декларування, створено Національне агентство з питань запобігання корупції, реформовано МВС, прокуратуру, суди, але… Згідно даних соціологічних опитувань наведених на сайті НАЗК, згідно міжнародних рейтингів сприйняття корупції на які ми посилалися у попередніх розділах криміногенна ситуація, особливо в частині протидії службовій злочинності майже не змінилась. Наведений аналіз свідчить про те, що прийняття законодавцем норм про кримінализацію чи декримінализацію певних складів злочину не достатньо для ефективної боротьби зі злочинністю і лише загальносоціальна профілактика службової злочинності зможе мінімізувати її показники.

Необхідно зазначити, що такі складні комплексні програми запобігання злочинам у сфері службової діяльності повинна замовляти саме Верховна Рада України, а розробляти їх повинні науково-консультативні ради на чолі зі спеціалістами у галузі кримінології із залученням місцевих, регіональних, загальнодержавних інституцій та суб'єктів із різних сфер суспільного життя. Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності у науково-консультативній раді в частині правоохоронної частини програми повинне координуватися на нашу думку прокуратурою, адже тільки прокуратура зможе систематизувати кримінологічну практику з усіх органів досудового розслідування та оперативних підрозділів за діями яких вона наглядає.

У жовтні 1980 р. у Москві відбувся колоквіум Міжнародного товариства соціального захисту на тему: «Планування як метод впровадження у життя заходів соціального захисту», в якому взяли участь, окрім СРСР, 12 країн Європи, Азії, Латинської Америки. Був виданий збірник наукових доповідей «Планирование мер борьбы с преступностью» (М. : Акад. наук СССР, Ин-т государства и права, 1982). Результати колоквіуму вдало підсумував В. М. Кудрявцев у тезах, які актуальні і в цей час, а саме:

- планування політики у сфері боротьби зі злочинністю не тільки принципово можливе, але й доцільне;

- планування політики передбачає всебічний аналіз і врахування соціальних, політичних, історичних, культурологічних та інших особливостей тієї країни, де це планування відбувається. Позитивний досвід такого планування не повинен механічно перейматися без урахування цих особливостей;

- плануватися повинні ті заходи запобігання злочинності, які здатні впливати на соціальне середовище, формування і поведінку особистості;

- планування кримінологічної політики не може здійснюватися у відриві від соціальної політики суспільства, складовою частиною якої вона є;

- вважається неприпустимим планування відносно криміногенних осіб запобіжних заходів, якщо вони порушують їх права і законні інтереси (маніпулювання людьми, їх інтелектуальними можливостями, життєвими ситуаціями або генетичними передумовами, тобто використання у цій сфері новітніх досягнень науки і техніки тощо);

- для практичного планування кримінологічної політики недостатньо знань про реальний стан злочинності і дотримування гуманістичних і демократичних переконань. Необхідно ще ясно уявляти собі об'єкти запобіжного впливу і які методи при цьому будуть використані [23, 44].

На сьогодні запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності в Україні, крім перерахованих вище регламентовано ще наступними документами: проектом Антикорупційної стратегії на 2020-2024 роки [184]; програмою діяльності Кабінету Міністрів України: постанова КМУ від 29.09.2019 року №849 [183]; Про затвердження Комунікаційної стратегії Національного агентства з питань запобігання корупції на 2018-2020 роки: рішення Національного агентства з питань запобігання корупції № 811 від 27.04.2018[166]; Стратегією реформування державного управління України на період до 2021 року: розпорядження КМУ від 18.12.2018 № 1102-р. [219], Проектом Закону про засади державної антикорупційної політики на 2020-2024 роки [185]; річною національною програмою під егідою Комісії Україна - НАТО на 2019 рік [190]; Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ

Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 [220]; Середньостроковим планом пріоритетних дій Уряду до 2020 року: розпорядження КМУ від 03.04.2017 №275-р. [204]

Зазначимо, що в умовах сьогодення прокуратура не надто приймає участь у розробці програм і стратегій запобігання злочинності, тим більше що наукову базу – Національну академію Генеральної прокуратури України ліквідовано, а натомість залишено лише тренінговий центр. Про необхідність удосконалення структури та функцій органів прокуратури ми вже казали вище, ті ж самі побажання і в частині участі прокуратури у розробленні відповідних програм протидії злочинності.

Пропонуємо провести аналіз проекту Антикорупційної стратегії на 2020-2024 роки, поглянути чи дієвим буде її зміст, цілі та завдання.

Так у вступній частині зазначено, що результати соціологічних досліджень засвідчують, що частка громадян, які мають безпосередній досвід корупції, протягом останніх років суттєво зменшилася (якщо у 2013 році такий досвід мало близько 60%, то станом на початок 2020 року – не більше 40% громадян). Спостерігається також поступове покращення порівняльних показників рівня корупції в Україні. Згідно з даними міжнародної організації «Transparency International», у період з 2013 по 2019 роки Індекс сприйняття корупції (далі – ІСП) в Україні зріс із 25 до 30 балів. Однак результати цих досліджень свідчать, що досягнутий за останні роки прогрес не задовольняє суспільство, оскільки є надто повільним. Загальний рівень сприйняття корупції в Україні залишається високим (у 2019 році, набравши 30 балів зі 100 можливих, Україна за ІСП посіла 126 місце серед 180 країн). Корупція, як і раніше, залишається однією з найважливіших проблем (згідно з опитуванням, проведеним на початку 2020 року, важливість проблеми корупції залишається на одному рівні з питанням вирішення кризи на Донбасі). Низькі темпи реалізації антикорупційної політики в Україні суттєво сповільнюють її економічне зростання. Опитування бізнесу демонструють, що поширеність корупції та недовіра до її судової системи є основними перешкодами для

залучення в Україну іноземних інвестицій. Разом з тим досвід таких країн, як Грузія та Польща, показує, що істотний прорив у протидії корупції можливий навіть за період у 3–5 років за умови проведення державою швидких та ефективних змін. Концентрація зусиль на впровадженні антикорупційної політики дозволить Україні у найближчі роки наздогнати показники ІСП східноєвропейських країн–членів ЄС, а за 10 років – досягти середньоєвропейських значень цього індексу. Попередня Антикорупційна стратегія (на 2014–2017 роки) [83, 81] та Державна програма з її реалізації були якісними програмними документами з високим антикорупційним потенціалом. Реалізувати цей потенціал повною мірою не вдалося передусім через тривалий процес створення антикорупційних інституцій, що відбувався протягом 2014–2019 років. У зв'язку з тим, що ці програмні документи жодного разу не переглядалися та не оновлювалися, починаючи з 2016 року їх положення поступово втрачали свою актуальність. Наприкінці 2017 року завершився період дії Антикорупційної стратегії на 2014–2017 роки. Нову антикорупційну стратегію ухвалено не було. Це призвело до розбалансованої та малоефективної антикорупційної діяльності публічних інституцій.

Водночас розробники проекту Антикорупційної стратегії на 2020-2024 роки не наводять чинники та показники, які вказують на якість попередньої антикорупційної стратегії, називаючи її такою. Крім того, не наведено прикладів чим же факт незатвердження нової антикорупційної стратегії після 2017 року зробив малоефективними антикорупційні інституції.

Визначення пріоритетних сфер у запобіганні та протидії корупції на 2020–2024 роки (розділ ІІІ) відбулося з огляду на підсумки стандартного опитування щодо рівня корупції в Україні, проведеного у 2020 році (яке включало опитування підприємців, експертів та населення в цілому), інших досліджень щодо стану, динаміки та поширеності корупції в Україні, а також за результатами аналізу ефективності реалізації антикорупційної політики.

Так, згідно з даними стандартного опитування щодо рівня корупції, найбільш пріоритетним напрямом боротьби з корупцією і для бізнесу (57%

респондентів), і для населення України (52% респондентів) є очищення від корупції судової системи. Для населення України наступними за пріоритетністю (у порядку спадання) є охорона здоров'я (38%), поліція і прокуратура (37%), державний сектор економіки (27%), податкова і митна сфери (25%), а також фінансування партій та передвиборчих кампаній (21%). На думку представників бізнесу, найбільш пріоритетними напрямами у протидії корупції є: поліція і прокуратура (41%), податкова і митна сфери (32%), фінансування партій та передвиборчих кампаній (25%), охорона здоров'я (24%), оборона і безпека (23%) [211].

Таким чином, можна прийти до висновку, що під час розроблення антикорупційної стратегії виконавці виходили лише із даних соціологічних опитувань не застосовуючи наукові підходи кримінологічного аналізу, планування, прогнозування, інтелектуалізацію антикорупційної діяльності, математичне моделювання. На наш погляд не можна засновувати пріоритетні напрями антикорупційної стратегії цілої держави лише на даних соціологічних опитувань.

Водночас в проекті антикорупційної стратегії вказані вище фактори враховані як перспективні:

Так очікувані стратегічні результати від впровадження стратегії наступні:

1) дослідження, спрямовані на встановлення загальних показників та причин корупції в Україні, а також вимірювання досвіду та сприйняття корупції населенням повинні здійснюватися на регулярній основі;

2) Мають запровадити єдину уніфіковану систему збору, узагальнення та візуалізації статистичної інформації про результати діяльності Національного агентства, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Національної поліції, органів прокуратури, судів та інших державних органів щодо виявлення, розслідування та розгляду справ (проваджень) про корупційні

та пов’язані з корупцією правопорушення, а також щодо управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів;

3) під час формування та реалізації державної політики Національне агентство, Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України та інші органи державної влади мають використовувати офіційну статистичну інформацію, результати оцінки корупційних ризиків та узагальнення найбільш поширених корупційних практик, а також ураховують результати соціологічних та інших досліджень;

4) збір, аналіз та оприлюднення відомостей про стан реалізації антикорупційної політики повинен здійснюватись з використанням сучасних ІТ-інструментів;

5) на потреби формування та реалізації антикорупційної політики повинно виділятись достатнє фінансування та інші необхідні ресурси;

6) координація реалізації антикорупційної політики маю бути дієвою та ефективною, у тому числі завдяки створенню ефективних механізмів взаємодії антикорупційних інституцій з іншими органами державної влади та органами місцевого самоврядування;

7) результати моніторингу та оцінки ефективності антикорупційної політики мають бути повними, достовірними, об’єктивними та публічними;

8) антикорупційні програми та інші програмні документи антикорупційного характеру органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інших публічних інституцій мають стати дієвим механізмом подолання та упередження корупційних практик у публічному секторі; до їх розробки і моніторингу виконання має долучатись громадськість.

Крім того, в стратегії зазначено, що законодавство та інші нормативно-правові акти мають прогалини та корупційні ризики і потребують змін.

Пропонується ввести інститут уповноважених з питань запобігання корупції, але розробниками стратегії не розкривається змін повноважень представників вказаного інституту та його функції. Який сенс існування вказаного інституту без дієвих документів реагування теж не сказано.

Розробниками стратегії слушно наголошено, що у багатьох сферах суспільного життя застосування корупційних практик є зручнішим, оперативнішим, ефективнішим, а інколи і єдиним способом задоволення потреб фізичних або юридичних осіб порівняно із задоволенням таких потреб у законний спосіб. Але розробники стратегії запропонували утопічні способи вирішення вказаної проблеми. Далі за змістом іде більш вдалий аналіз проблемних питань запобігання корупції у різних сферах суспільного життя та шляхи їх вирішення.

Зупинимося на пропозиціях НАЗК щодо змін у чинне законодавство з метою ефективнішого запобігання службовій злочинності.

Зокрема наголошено, що статті 172^{4}–172^{9} , 212^{15}–212^{21} Кодексу України про адміністративні правопорушення мають низку недоліків, які суттєво знижують їхній забезпечувальний та превентивний потенціал, а також ефективність Національного агентства, Національної поліції, прокуратури та судів.

Наступною проблемою є те, що більшість осіб, винних у вчиненні правопорушень, пов’язаних з корупцією, а також правопорушень у сфері фінансування політичних партій та подання ними фінансової звітності, уникають адміністративної відповідальності та/або стягнення, використовуючи системні недоліки існуючої процедури притягнення осіб до адміністративної відповідальності та недосконаліть судової системи.

НАЗК наголошено, що окремі положення кримінального законодавства, які стосуються кримінальної відповідальності за корупційні злочини, суперечать міжнародним стандартам у цій сфері, не узгоджені між собою та з положеннями кримінального процесуального законодавства і Закону. Як наслідок, у значній частині випадків особи, що вчинили корупційні злочини, звільняються від кримінальної відповідальності та/або покарання.

Вказану на низьку оперативність та якість здійснення досудового розслідування корупційних злочинів (значна частка таких проваджень

тривають роками) обумовлена надмірною складністю окремих процесуальних дій.

Вказано на низьку результативність процесів передачі в управління АРМА активів для збереження їх економічної вартості, а також запобігання та протидії легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом.

Зазначено, що загальна динаміка розгляду судами справ про корупційні та пов'язані з корупцією злочини є низькою. Відсутня усталена практика розгляду кримінальних проваджень цієї категорії. Мають місце непоодинокі випадки зловживання учасниками судового процесу процесуальними правами.

Шляхи вирішення вказаних проблем запропоновані на думку автора вдалі, а питання чи прислухається до стратегічних порад НАЗК законодавець залишається відкритим.

Далі зупинимося на основних засадах державної репресивної політики щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності.

При визначенні стратегічних напрямів державної політики із запобігання злочинності у сфері службової діяльності, в українському суспільстві необхідно сформувати культуру викриття службових злочинів, зробити акцент на низькому відсоткові участі фізичних осіб як заявників та викривачів щодо злочинів вчинених службовими особами у порівнянні із західними країнами. Необхідно запроваджувати пропаганду та агітацію користі викриття службової корупції та корупціонерів, членів їх сімей, що пов'язані із корупційними вчинками.

Державна політика щодо службових злочинців повинна передбачати жорсткі санкції щодо їх бізнесу та активів членів їх сім'ї пов'язаних із корупційними схемами із застосуванням механізмів міжнародного реагування, взаємодії та запобігання службовій злочинності.

Проводячи аналіз та порівняння кримінальних покарань за злочини у сфері службової діяльності у різних розділах кримінального Закону, вважаємо, що занадто м'які та альтернативні покарання за вчинення

кримінальних правопорушень вказаної категорії не дозволяють на практиці ефективно боротися зі службовою злочинність, зокрема у кримінальних правопорушеннях підслідних Національному антикорупційному бюро та Державному бюро розслідувань.

Вважаємо, що збалансована та ефективна система покарань за вчинення кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності не повинна передбачати покарань не пов'язаних з позбавленням волі.

В КПК України негативною є практика зміни обвинувачення у суді, повідомлення про підозру у новій редакції щодо вчинення більш м'якого кримінального правопорушення, перекваліфікації правопорушення – вказані дії несуть великі корупційні ризики.

Вважаємо, що після повідомлення про підозру усі випадки зміни підозри на більш м'яку статтю повинні погоджуватись з заступником Генерального прокурора.

Зміну обвинувачення у суді пропонуємо взагалі заборонити для того, щоб особа притягувалась до кримінальної відповідальності за конкретне, чітко визначене упродовж усього процесу кримінальне правопорушення.

Вважаю, що на практиці необхідно співвідносити дії прокурора з принципом права «nemo debet bis puniri pro uno delicto» (переклад з лат. ніхто не може бути покараний два рази за одне і те ж діяння) в сенсі притягнень особи до кримінальної відповідальності за різними статтями КК України на різних стадіях процесу.

Формування державної політики із запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, повинне визначатися на загальному, спеціальному та індивідуальному рівнях із застосуванням комплексного підходу про який ми вже писали.

Роль органів прокуратури у формуванні державної політики із запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням повинна бути визначена окремо – в Законі України «Про прокуратуру».

3.2 Запобігання окремим видам кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності

Найпершим документом, що регулював питання запобігання органами прокуратури України окремим кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності був наказ Генерального прокурора України «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів у сфері боротьби з корупцією» № 12 від 23.04.97 [179].

Цікаво, що цей наказ не був запроваджений у діяльність прокуратури в радянську добу або на початку 90-х років 20 століття. Таке зволікання пояснюється переходом від планової економіки соціалістичної тоталітарної держави до економіки ринкової. У 1997 році вже стало зрозумілим, що акцент боротьби з загальнокримінальною організованою злочинністю зміщується в бік організованої службової, корпоративної, олігархічної злочинності, яка стала вже на той час великою загрозою національній безпеці і обороні соціалістичних країн та почала захоплювати усі галузі економіки і суспільного життя.

Для більшого розуміння криміногенної ситуації зі службовою злочинністю процитуємо вступну частину цього історичного документу:
«Останнім часом значного поширення в державі набула корупція, яка тісно переплітається з організованою злочинністю і свідчить про активне проникнення кримінального впливу у різні ешелони державної влади. Серйозну небезпеку становить зрощування державних і комерційних структур, корисливі зловживання у правоохоронних і контролюючих органах. Корупція посадових осіб створює передумови для розтягнення національного багатства, контрабанди, ухилення від сплати податків, злочинів та інших правопорушень у підприємницькій і фінансовій галузях тощо. Подальше поширення корупції може призвести до непередбачуваних негативних наслідків не тільки в економічній, а й у соціально-політичній сфері, загрожуватиме національній безпеці нашої держави.

Разом з тим чимало прокурорів недооцінюють небезпеку широкого проникнення корупції у державні органи та органи самоврядування, неефективно використовують свої повноваження у боротьбі з цим негативним явищем, займаючи очікувальну позицію».

На той час прокуратура була головним суб'єктом протидії корупції та кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності в країні та мала усі процесуальні важелі боротьби з нею. Нажаль, у діяльності прокурорів не було головної складової боротьби із злочинністю – загальносоціальної. Суспільство 90-х років зовсім не було готове до переходу до ринкових, капіталістичних відносин і на відміну від тих же країн Балтії, Польщі, Угорщини, Румунії, Чехословаччини, Югославії не мали досвіду боротьби із корупцією і службовою злочинністю на національному та транснаціональному рівнях.

Організаційно-процесуальні заходи в діяльності прокуратури щодо запобігання корупційній службовій злочинності згідно наказу Генерального прокурора України № 12 від 23.04.97 полягали в наступному:

1. Проведенні перевірок дотримання державними службовцями та іншими особами, уповноваженими на виконання функцій держави, спеціальних обмежень, спрямованих на попередження корупції, вимог фінансового контролю щодо доходів цих осіб. Особливу увагу звернути на факти заняття державними службовцями підприємництвом, а також незаконного сприяння з використанням службового становища підприємницькій діяльності інших фізичних і юридичних осіб.
2. Порушенні питань про притягнення до адміністративної відповідальності і звільнення з посади чи інше усунення від виконання функцій держави щодо керівників міністерств і відомств, державних установ та організацій чи їх структурних підрозділів, а також осіб, на яких покладено обов'язки складання протоколу про вчинення корупційного діяння у випадку невжиття ними заходів чи умисного невиконання ними вимог законодавства про боротьбу з корупцією.

3. Вжитті заходів прокурорського реагування, спрямованих на усунення наслідків корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією. Зокрема, забезпечити відшкодування збитків, заподіяних державі, підприємствам, установам, організаціям і фізичним особам незаконним використанням приміщень, засобів транспорту і зв'язку, іншого державного майна або коштів; порушувати питання про скасування неправомірних нормативних актів і рішень, прийнятих внаслідок корупційних діянь; поновлення прав фізичних та юридичних осіб.
4. Звільненні прокурорських працівників та притягнення їх до дисциплінарної відповідальності у зв’язку із корупцією.
5. Забезпеченні законності, своєчасності та повноти розгляду заяв і повідомлень про вчинення корупційних діянь.
6. Забезпеченні негайного порушення кримінальних справ у сфері корупції у разі виявлення ознак злочину і забезпечувати належний нагляд за проведенням попереднього слідства. Якщо особу встановлено необхідно було вчити заходів щодо затримання, обрання запобіжного заходу, відсторонення від посади.
7. Вимозі, у випадках встановлення внаслідок прокурорської перевірки чи попереднього слідства факту вчинення корупційного діяння або іншого правопорушення, пов'язаного з корупцією, що не містить складу злочину, прокурорам чи слідчим прокуратури складати про це протокол, який разом з відповідними матеріалами у триденний строк надсилати до районного (міського) суду.
8. Вимозі від органів дізнання і попереднього слідства в разі встановлення, що в діянні особи, яка притягується до кримінальної відповідальності, чи в діяннях інших осіб є ознаки дисциплінарного правопорушення або ці особи повинні бути згідно з чинним законодавством притягнуті до матеріальної відповідальності, в поданнях, що вносяться в порядку статті 23-1 Кримінально-процесуального кодексу (подання про усунення причин і

умов, що сприяли вчиненню злочину) [103], обов'язково порушувати питання про притягнення цих осіб до дисциплінарної або матеріальної відповідальності.

9. Систематичній перевірці законності заходів, які вживаються органами внутрішніх справ і Служби безпеки за заявами і повідомленнями про вчинення корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією. У разі безпідставної відмови в порушенні справи слідчим або органом дізнання скасовувати постанову про це і порушувати кримінальну справу.
10. По кожній кримінальній справі про злочини, пов'язані з вчиненням корупційних діянь, підтримувати державне обвинувачення у суді. За наявності підстав, при судовому розгляді таких справ порушувати питання про притягнення до дисциплінарної або матеріальної відповідальності осіб, в діях яких є ознаки дисциплінарного правопорушення, або які згідно з чинним законодавством повинні бути притягнуті до матеріальної відповідальності, пропонуючи суду винести окрему ухвалу (постанову) в порядку статті 23-2 Кримінально-процесуального кодексу. На незаконні, необґрунтовані вироки, ухвали, постанови суду вносити касаційні або окремі подання.
11. У разі, якщо за вчинення злочину, пов'язаного з корупцією, до кримінальної відповідальності притягаються керівники районного і вищого рівнів, надсилати спецповідомлення до Генеральної прокуратури України. Закриті кримінальні справи про корупційні діяння протягом місяця з дня прийняття рішення про це вивчати в слідчих управліннях обласних і прирівняних до них прокуратур. Закриті справи, де пред'являлось обвинувачення або особи утримувалися під вартою, а також справи, по яким винесено виправдувальні вироки, надсилати до Генеральної прокуратури України в порядку, передбаченому пунктом 6 наказу Генерального прокурора № 4-96.

12. Двічі на рік узагальнювати наслідки роботи з нагляду за дотриманням законодавства про боротьбу з корупцією, використовуючи матеріали слідчої, судової та наглядової практики.
13. Прокурорам областей і прирівняним прокурорам кожного року подавати до Генеральної прокуратури України звіти у яких зазначати стан і рівень корупції на відповідних територіях і в регіонах, у яких структурах вона поширена, заходи, що вживаються прокуратурою у боротьбі з цим явищем, оцінку роботи підпорядкованих прокуратур на цій ділянці, наводячи конкретні приклади порушень законності та вжитих у зв'язку з цим заходів. На підставі аналізу практики роботи у цій галузі вносити пропозиції щодо вдосконалення методики прокурорського нагляду та чинного законодавства у сфері боротьби з корупцією.
14. Постійно здійснювати роботу щодо роз'яснення Закону України "Про боротьбу з корупцією" [155] та інших нормативних актів з цього питання, активно використовувати можливості засобів масової інформації. Дотримуючись принципу гласності у цій роботі, інформуючи громадськість про заходи, що вживаються органами прокуратури у боротьбі з цим негативним явищем, у публічних виступах не допускати ущемлення прав і законних інтересів громадян, приниження їхньої честі і гідності, а також розголошення відомостей, що становлять таємницю слідства.

На наш погляд вказаний наказ та законодавство того часу надавало прокуратурі максимальні повноваження на боротьбу із корупцією і на даний час доцільно було б повернути у репресивне запобігання службовій злочинності їх дію. Звісно можна розподілити такі повноваження не лише на прокуратуру, а в тому числі на всі правоохоронні органи і суб’єктів протидії корупції. Взагалі наказ Генерального прокурора України № 12 від 23.04.97 є взірцем правильної організації роботи прокуратури щодо запобігання службовій злочинності, тут вказано на необхідність вжиття як загально-соціальних так і спеціально-кримінальних заходів запобігання службовій злочинності, враховано навіть необхідність проведення роз’яснювальної

роботи з населенням, аналітичної роботи, роботи адмінпрактикою, роботи щодо заходів дисциплінарного характеру, законотворчої роботи, роботи з антикорупційної експертизи нормативно-правових актів. Вважаємо, що такі заходи протидії службовій злочинності є взірцевими для застосування як на регіональному рівні у Дніпропетровській області так і на загальнодержавному рівні. Як своєрідне нормотворче кліше наказ Генерального прокурора України № 12 може застосовуватися не тільки прокуратурою, а й іншими суб'єктами боротьби із корупцією і службовою злочинністю.

В подальшому цей наказ Генерального прокуратура України було скасовано, а замість нього видано новий наказ від 28.10.2002 № 4/3 «Про організацію прокурорського нагляду за виконанням законів у сфері боротьби з корупцією» [178] де повноваження прокурорів щодо запобігання корупції вже були значно зменшені. Наступний наказ «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законодавства у сфері боротьби з корупцією» № 10-гн від 07.05.2004 [180], майже не відрізнявся за змістом від попереднього, але звернув особливу увагу на виконання правоохоронними відомствами, зокрема підрозділами внутрішньої (власної) безпеки, уповноваженими інспекціями кадрових служб, вимог закону щодо направлення матеріалів службових розслідувань про вчинення працівниками цих органів корупційних злочинів до прокуратури для прийняття рішення про порушення або про відмову у порушенні кримінальної справи. Такий засіб запобігання службовій злочинності і наразі актуальний, але не регламентований чинним законодавством.

Наступним наказом Генерального прокурора України був № 10гн від 21.06.2011 «Про організацію діяльності органів прокуратури у сфері запобігання і протидії корупції» [176] – дуже добре конструйований з точки зору вжиття всіх можливих заходів запобігання корупції. В ньому також вказано на необхідність запровадження комплексного аналітичного дослідження, розробки та реалізації заходів організаційного і наглядового характеру з питань запобігання і протидії корупції, взаємодії структурних

підрозділів прокуратур відповідного рівня. А також систематичного вивчення правозастосовної практики у сфері боротьби з корупцією, визначення актуальних проблем та внесення пропозицій щодо удосконалення законодавчого регулювання цієї діяльності.

У зв'язку з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України 25.06.2013 Генеральним прокурором України видано новий наказ № 10гн [177], який врахував особливості нового КПК України та нарешті залучив до запобігання службовій злочинності Національну академію прокуратури України. Вважаємо, що цей крок був необхідним і правильним бо жодна аналітична діяльність, якісний кримінологічний моніторинг, юридичне прогнозування, комплексне узагальнення прокурорсько-слідчої практики, розробка програм, стратегій діяльності неможливі без належної науково-технічної бази. Наразі цей наказ втратив свою чинність.

На даний момент запобігання органами прокуратури злочинності регулюється наступними внутрішніми нормативними документами:

1. Наказом Генерального прокурора від 20 лютого 2020 року № 103 «Про затвердження Положення про Комісію з оцінки корупційних ризиків у діяльності органів прокуратури» [167].
2. Наказом Генерального прокурора України № 135 від 13 липня 2018 року «Про розмежування повноважень прокурорів у сфері запобігання та протидії корупції поза межами кримінального провадження» [182].
3. Наказом Генерального прокурора України № 29 від 16 січня 2020 року «Про організацію аналізу та узагальнення даних щодо результатів роботи органів прокуратури» [175] в частині кримінологічного аналізу.

Окремого наказу як то скасований наказ Генерального прокурора України № 10гн від 25.06.2013 «Про організацію діяльності органів прокуратури у сфері запобігання і протидії корупції», не кажучи вже про регламентування комплексного системного запобігання службовій злочинності немає. Також Статут Тренінгового центру прокурорів України створеного на руїнах Національної академії прокуратури України не передбачає науково-

технічний супровід кримінологічного моніторингу, аналітичної діяльності органів прокуратури і.т.д. Виникає риторичне питання, а за допомогою якого кадрового потенціалу це робити? На нашу думку у XXI столітті обов'язковою є кібернетизація правоохоронної системи та органів державної влади. Вважаємо, що для аналітичної роботи всієї правоохоронної та судової системи вкрай необхідне створення єдиної бази та аналітичної системи, яка дозволятиме виявляти невідповідності, помилки та факти умисного викривлення даних. Не кажучи вже про те, що викривлення даних статистичної звітності різних правоохоронних органів і державних установ, органів місцевого самоврядування внаслідок штучного завищення або заниження показників є звичайною практикою. Така система повинна мати запобіжники, а саме програмні комплекси логічного контролю, які мінімізують викривлення статистичних показників і дозволять виявити випадки укриття протиправної поведінки. Вважаємо, що створення окремих кримінологічних аналітичних підрозділів у системі органів державної влади, місцевого самоврядування, при Офісі Генерального прокурора, у Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі, при Верховному Суді, НАЗК, які займатимуться виключно аналітичною діяльністю є теж необхідним.

Крім того, для активізації запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності» обов'язково необхідно підготувати проекти нових наказів Генерального прокурора:

1. «Про організацію діяльності органів прокуратури у сфері запобігання і протидії корупції»;
2. «Про організацію діяльності органів прокуратури із системного запобігання і протидії службовій злочинності»;
3. «Про організацію системи кримінологічного моніторингу та аналітики злочинності в органах прокуратури України»;
4. «Про організацію системи юридичного прогнозування в органах прокуратури України»;
5. «Про створення підрозділів математичного моделювання показників

роботи органів дізнання, досудового слідства, прокуратури та судів»;

6. «Про створення підрозділів математичного моделювання показників роботи органів дізнання, досудового слідства, прокуратури та судів»;
7. «Про інтелектуалізацію діяльності органів прокуратури України та створення науково-консультативних рад при Офісі Генерального прокурора».
8. «Про створення Департаменту запобігання та протидії злочинності»;
9. «Про створення Головного управління протидії корупції та службовій злочинності Департаменту запобігання та протидії злочинності»;

Без вказаних нормативних документів та структурних підрозділів по протидії злочинності у складі Офісу Генерального прокурора проводити якісну роботу по запобіганню службовій злочинності неможливо.

Крім того, діяльність органів прокуратури по запобіганню злочинності необхідно регламентувати на рівні Закону України «Про прокуратуру», поставивши на обговорення внесення відповідних змін.

Окресливши організаційно-процесуальні заходи в діяльності прокуратури щодо запобігання службовій злочинності можемо перейти до окремих проблемних питань у репресивному запобіганні службовій злочинності на які ми в попередніх розділах уваги не звертали.

Наріжним каменем боротьби із службовою злочинністю є постійні випадки безпідставного, навіть незаконного звільнення осіб, що вчинили корупційні кримінальні та адміністративні правопорушення від відповідальності судом.

Пропонуємо доповнити Розділ IX КК України приміткою, в якій передбачити, що звільнення від кримінальної відповідальності не застосовується у випадку вчинення суб’єктом злочину – кримінального правопорушення, яке містить ознаки корупції та корупційного правопорушення або пов’язане з корупцією. Також не підлягають звільненню від кримінальної відповідальності особи, що вчинили кримінальні правопорушення у сфері

службової діяльності. Вказана новела принаймні дозволить зменшити кількість осіб, що підуть на вчинення корупційних кримінальних правопорушень.

Іншою проблемою є постійне порушення правил підслідності кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, особливо після створення НАБУ, ДБР та ліквідації слідства в прокуратурі. Факти порушення підслідності призводять до визнання судом зібраних у провадженні доказів недопустимими і як наслідок виправдання винних.

Ми пропонуємо до ст. 216 КПК України внести зміни щодо альтернативної підслідності кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, а розслідувати кримінальне провадження повинен той орган, який першим повідомив про підозру у вчиненні відповідного кримінального правопорушення. Це підвищить конкуренцію у сфері боротьби із корупцією і як наслідок підвищить якість і темпи роботи із запобігання службовій злочинності.

Про необхідність застосування більш жорсткої системи покарань та заборони хибної практики зміни обвинувачення та повідомлення про підозру на більш м’які ми писали вище. Ми також зазначали про необхідність зміни поняття службова особа і застосуванні його в більш широкому і всеохоплюючому розумінні.

Нижче зупинимось на деяких особливостях та проблемних питаннях запобігання [218, с. 17] окремим видам кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності.

Першим ми розглянемо способи запобігання одержанню, вимаганню або пропозиції одержання неправомірної вигоди. Найбільш дієвим на наш погляд буде дозволити законодавчо провокацію підкупу. А статтю 370 КК України, якою передбачена кримінальна відповідальність за провокацію підкупу декриміналізувати.

Наявність у КК спеціальної норми, що передбачає кримінальну відповідальність за провокацію підкупу, вимагає встановлення суттєвих ознак діяння провокатора підкупу з метою його відмежування від загальних видів

службових зловживань і перевищення влади. КК України традиційно містить норму, яка передбачає відповідальність за провокацію підкупу (ст. 370). Проте в теорії кримінального права та слідчо-судовій практиці й досі не існує єдності думок щодо сутності провокації підкупу і кваліфікації діяння особи, яка його вчинила. Крім того, ч. 1 ст. 370 КК України зазнала суттєвих змін, оскільки Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» від 12 лютого 2015 р. № 198- VIII [157] викладена в новій редакції. Так, відповідно до ч. 1 ст. 370 КК України провокація підкупу – це дії службової особи з підбурення особи на пропонування, обіцянку чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди, щоб потім викрити того, хто пропонував, обіцяв, надав неправомірну вигоду або прийняв пропозицію, обіцянку чи одержав таку вигоду [236, с. 66-70].

Тим більше, що провокація підкупу склад злочину який зрідка зустрічається в правозастосовній практиці, отже і потреби в кримінально-правовій охороні його об’єкта немає. Необхідно зазначити, що у світовій практиці провокація підкупу в деяких країнах дозволена.

Під провокацією у ФРН розуміється не схиляння законослухняного громадянина до скоєння злочину, а прагнення змусити особу, яка готується до вчинення злочину діяти в невигідних для себе умовах і тим самим полегшити задачу затримання і викриття правопорушника. Німецькі юристи виходять з того, що агент за вчинення провокаційних дій не підлягає покаранню, так як він прагне не до кінцевого результату злочину, а лише до його спроби та з метою запобігання більш небезпечним наслідкам [18, с.168]. У Японії провокація позначається терміном «дізнання з приманкою» і визначається як «спосіб дізнання, коли співробітник правозастосовної системи, виступаючи в якості «приманки», викликає злочинне діяння, чекає його вчинення і здійснює затримання» [195, с. 19–20]. В Англії провокація позначається словом entrapment (пастка). Провокація відбувається, коли агент держави – зазвичай

співробітник правоохоронних органів або інформатор, яким керують, – змушує когось вчинити злочин, щоб переслідувати його у суді. В англійському прецедентному праві на сьогодні склалися критерії допустимості меж провокації та визнання її результатів доказами у кримінальному процесі. Англійські фахівці вважають, що суддя повинен зважити на суспільний інтерес щодо того, що осіб, які звинувачені в тяжких злочинах, потрібно судити, і конкуруючий суспільний інтерес, щоб не склалося враження, що суд приймає такий підхід, де мета виправдовує будь-які засоби. Тому підхід, виявлений в англійських справах, полягає в тому, що необхідно врівноважити (збалансувати) конкуруючі вимоги, щоб ті, хто вчиняє злочини, були визнані винними і покарані, і не повинно бути зловживання процесом, який склав би образу суспільній свідомості. Для здійснення цього балансування суду необхідно в кожному індивідуальному випадку брати до уваги різні критерії. Не можливо сформулювати правило, яке охопить всі випадки, які виникають, коли обвинувачена особа прагне припинити судове переслідування на тій підставі, що злочин було скоєно в результаті поведінки правоохоронних органів.

Так само правомірна провокація застосовується у США. Таким чином наша пропозиція щодо декриміналізації ст. 370 КК України [123, с. 34-37] та введення до КПК України інституту правомірної провокації підкупу є науково і практично обґрунтованою.

Зловживання владою або службовим становищем, зловживання повноваженнями – одне із найрозповсюдженіших корупційних кримінальних правопорушення у сфері службової діяльності.

На наш погляд найбільш дієвими репресивними способами запобігання вчиненню вказаних кримінальних правопорушень (ст. 191, 364, 364-1 КК України) є посилення покарань за їх і як ми казали раніше неможливість звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення корупційних кримінальних правопорушень згідно ст. 44 КК України. Необхідно також

розширити список кримінальних правопорушень у сфері корупції за списком та у редакції запропонованій нами у попередніх розділах [11, с. 392].

Перевищення влади або службових повноважень – склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 365 КК України тільки щодо спеціального суб'єкта працівника правоохоронного органу. Тобто законодавець штучно, у 2014 році в політичних інтересах декриміналізував перевищення влади або службових повноважень щодо усіх інших суб'єктів. Вважаємо таке рішення Верховної Ради України [158] безвідповідальним і пропонуємо повернути в склад ст. 365 КК України службову особу в розумінні ст. 18 КК України.

Кримінальні правопорушення, передбачені ст. 368-2 [191], 366-1 [192] КК України незаконне збагачення та недостовірне декларування теж зазнали несправедливого втручання, але вже Конституційного суду України в частині їх декриміналізації. Наразі вказані склади кримінальних правопорушень криміналізовані у ст. 368-5 та ст. 366-2 КК України відповідно. Нажаль це не вирішує проблеми у запобіганні службовій злочинності за допомогою їх криміналізації. На практиці недостовірне декларування та незаконне збагачення чиновників, особливо службових осіб вищих рангів та категорій довести складно. Слідча та прокурорська практика зтикається з тим, що у будь-якої фізичної особи на території України зафіксована належним чином податкова історія починається з 90-х років XX століття, це крім того, що у суб'єктів цих двох кримінальних правопорушень є недотичні до служби родичі та близькі на яких як правило реєструється незаконне майно. Тому для належного запобігання вчиненню саме цих кримінальних правопорушень необхідно внести зміни до Податкового кодексу України [150] та Закону України «Про запобігання корупції» в частині обов'язкової подачі декларації про доходи та витрати усіх громадян України, іноземців, апатридів, що перебувають на території України за посвідкою на проживання або мають відповідне майно на території нашої держави. Тільки таким чином можна проводити моніторинг активів осіб, що незаконно збагачуються. Крім того, необхідно проводити негайні позапланові перевірки тих осіб, джерела доходів

яких сумнівні. Належна фіскальна політика – запорука належного запобігання вчиненню вказаних кримінальних правопорушень.

Наступним складом кримінального правопорушення проблеми запобігання якому слід обговорити буде службове підроблення мабуть один із найпоширеніших видів кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. По-перше його поширеність пов'язана з тим, що службове підроблення як правило способом вчинення більш тяжких службових злочинів як то зловживання, перевищення, розтрата, тощо. По-друге його поширеність пов'язана із неефективним покаранням[197, с. 177] і тим же розділом ІХ КК України за яким можна звільняти особу від кримінальної відповідальності. Пропонуємо заборонити звільнення особи від кримінальної відповідальності за вчинення службових та корупційних правопорушень. Такий жорсткий репресивний захід запобігання службовій злочинності значно скоротить бажання осіб вчиняти кримінальні правопорушення вказаної категорії.

Висновки до розділу 3

Запропоновано авторський підхід до формування державної політики із запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, зокрема, наголошено на необхідності формування в українському суспільстві культури викриття кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, зроблено акцент на низькому відсоткові участі фізичних осіб як заявників і викривачів щодо кримінальних правопорушень, вчинених службовими та посадовими особами порівняно із західними країнами.

Визначено основні організаційно-процесуальні заходи в діяльності прокуратури щодо запобігання службовій злочинності. Запропоновано запровадити дієвий механізм прокурорського реагування під час та за результатами досудового розслідування кримінальних правопорушень. Обґрунтовано, що створення цілісної системи спеціальних заходів запобігання органами прокуратури службовій злочинності неможливе без нормативно-

правового забезпечення запобіжної діяльності в цьому напрямі, тому доцільною є розробка й прийняття відповідних галузевих наказів Генерального прокурора України, внесення змін до Закону України «Про прокуратуру», Кримінального процесуального кодексу України в частині визначення альтернативної підслідності саме кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності.

Розкрито способи запобігання отриманню неправомірної вигоди, зловживанню владою або службовим становищем, перевищенню влади або службового становища, незаконному збагаченню та недостовірному декларуванню, службовому підробленню. Проаналізовано методи профілактики службової злочинності, які застосовуються в Україні. Обов'язковою є кібернетизація правоохоронної системи та органів державної влади. Наголошено на факторах, що ускладнюють прогнозування цього виду кримінальних правопорушень, зокрема такому, як викривлення даних різних правоохоронних органів і державних установ, органів місцевого самоврядування внаслідок штучного завищення або заниження показників. Шляхом виходу з такої ситуації може стати створення єдиної бази та аналітичної системи, яка дозволятиме виявляти невідповідності, помилки та факти умисного викривлення даних. Така система повинна мати запобіжники, а саме програмні комплекси логічного контролю, які мінімізують викривлення статистичних показників і дозволять виявити випадки укриття протиправної поведінки. Підтримано позицію щодо створення окремих аналітичних підрозділів у системі органів державної влади, місцевого самоврядування, при Офісі Генерального прокурора, у Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі, при Верховному Суді, НАЗК, які займатимуться виключно аналітичною діяльністю.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, яке полягає в запобіганні службовій злочинності та визначенні особливостей діяльності органів прокуратури як суб'єктів запобігання цьому виду кримінальних правопорушень. Одержані результати надали змогу сформулювати низку висновків і пропозицій, які мають теоретичне й практичне значення.

1. Загальним об'єктом кримінально-правової охорони у сфері службової діяльності визначено суспільні відносини, які регулюють нормальну службову, посадову, публічну та професійну діяльність у всіх гілках влади, між громадянами у відносинах з органами державної влади та на підприємствах незалежно від їхньої організаційно-правової форми. Спеціальним об'єктом кримінально-правової охорони є конкретний, специфічний вид службової діяльності, конкретна категорія посад у владній вертикалі, група чиновників тощо. Інтереси служби, громадянина, людини від посягань суб'єктів кримінальних правопорушень у сфері службової й професійної діяльності, осіб, що надають публічні послуги, є найбільш поширеними в кримінальному законі об'єктами кримінально-правової охорони.

2. Встановлено, що вітчизняна правова традиція криміналізації посягань на службову діяльність ґрунтується на різноманітному історичному досвіді правової регламентації кримінальної відповідальності за злочини у сфері службової діяльності державних утворень, що існували на території сучасної України та суміжних країн, починаючи з часів Київської Русі, Запорізької Січі, Польсько-Литовського князівства, Російської Імперії та колишнього СРСР.

Провідну роль у координації зусиль правоохоронних органів у напрямі боротьби за правове суспільство відіграють органи прокуратури. Принципи, цілі створення та головні завдання яких були спрямовані на боротьбу із службовою (посадовою) злочинністю в усіх її проявах, на стримування свавілля чиновників різних рівнів. Саме прокуратура історично була створена для

нагляду за чиновницьким апаратом як противага їх свавіллю при здійсненні владних повноважень та забезпечення законності в діяльності всієї системи державної влади.

В аспекті об’єкта та предмета дослідження визнано негативною сучасну практику криміналізації й декриміналізації окремих суспільно небезпечних діянь у сфері службової діяльності, втілену в ст. 364, ст. 364-1, ст. 365, ст. 366-1, ст. 367, ст. 365-2, ст. 368-2 КК України.

3. Визначено підстави та принципи криміналізації суспільно небезпечних діянь у сфері службової діяльності. Так, підставами є кримінологічні, соціологічні, економічні, соціально-психологічні, військово-політичні, міжнародно-правові, статистично-аналітичні, законодавчого визначення нового об’єкта кримінально правової охорони. Основними принципами визначено: безпрогальності норми, співмірності наслідків криміналізації, кримінально-політичної доцільності, конституційності, ефективності, повноти складу кримінального правопорушення, правової визначеності, співмірності покарання.

4. Обґрунтовано доцільність запозичення позитивного досвіду запобігання службовим злочинам, у тому числі й корупційним, окремих країн, які перебувають на вершині міжнародних рейтингів боротьби з корупцією, маючи при цьому розвинуту економіку та найефективніший державний апарат, таких як США, Великобританія, Франція, Японія, Швеція, Німеччина тощо. Перелік кримінальних правопорушень, вказаний законодавцем у примітці до ст. 45 КК України, є вибірковим та не відповідає вимогам міжнародних конвенцій, ратифікованих Верховною Радою України. У зв’язку із чим запропоновано ряд змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про прокуратуру», спрямовані на посилення відповідальності за службові кримінальні правопорушення й недопущення випадків укриття службової злочинності.

5. Диференційовано криміногенні чинники, що детермінують злочинність у сфері службової діяльності, які згруповано таким чином: 1) історичні; 2)

територіальні; 3) соціально-демографічні; 4) економічні; 5) соціально-психологічні; 6) організаційно-правові; 7) законодавчі.

Запропоновано підходи до визначення критеріїв оцінювання ефективності діяльності щодо запобігання службовим злочинам: 1) організаційно-управлінське забезпечення превентивної діяльності; 2) якісний склад та коло повноважень залучених осіб; 3) мета превентивного впливу; 4) ступінь досягнення мети превентивного впливу щодо запобігання службовій злочинності; 5) пріоритетність засобів і методів превентивної діяльності щодо запобігання службовій злочинності; 6) стійкість отриманого запланованого результату та ставлення суспільства до результатів превентивної діяльності щодо запобігання службовій злочинності.

6**.** Розрив між кількістю облікованих кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та повідомлень про підозру особам, що їх вчинили, різниця між сумами відшкодованих збитків і розмірами фактично заподіяної такими кримінальними правопорушеннями шкоди визнаються індикаторами неефективності роботи органів кримінальної юстиції у сфері запобігання й протидії корупції. Кількість кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, маючи певні незначні коливання, залишається стабільно високою, таким же високим залишається й рівень їх латентності. Причинами цієї ситуації є укриття правоохоронними органами тяжких і особливо тяжких службових корупційних злочинів, навмисне викривлення та приховування дійсного кримінологічного стану цієї категорії кримінальних правопорушень. Показовим у вказаних вище статистичних аналізах є те, що самі суб’єкти запобігання службовій злочинності: правоохоронні органи, суд, самі громадяни, які мають виступати викривачами суб’єктів службових злочинів – є у відсотковому відношенні найбільш корумпованими й мають найнижчий рейтинг довіри суспільства.

7. Суспільна значущість діяльності органів прокуратури щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності зумовлена потребами економіки та громадянського суспільства, необхідністю

зміцнення авторитету й престижу всіх гілок влади. Зазначено, що законодавство України (Закон України «Про прокуратуру», КК та КПК) потребує вдосконалення та змін, спрямованих на підвищення ефективності діяльності органів прокуратури щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності як суб'єкта, що здійснює координуючу функцію, та наглядового органу на всіх етапах кримінального судочинства. Визначено, що особливість участі органів прокуратури України в запобіганні кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності (в умовах реформаційних процесів) полягає в збереженні досвіду й традицій професійних зв'язків різних суб'єктів щодо запобігання службовій злочинності.

8. Запропоновано авторський підхід до формування державної політики із запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, зокрема, наголошено на необхідності формування в українському суспільстві культури викриття кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, зроблено акцент на низькому відсоткові участі фізичних осіб як заявників і викривачів щодо кримінальних правопорушень, вчинених службовими та посадовими особами порівняно із західними країнами.

9. Визначено основні організаційно-процесуальні заходи в діяльності прокуратури щодо запобігання службовій злочинності. Запропоновано запровадити дієвий механізм прокурорського реагування під час та за результатами досудового розслідування кримінальних правопорушень. Обґрунтовано, що створення цілісної системи спеціальних заходів запобігання органами прокуратури службовій злочинності неможливе без нормативно-правового забезпечення запобіжної діяльності в цьому напрямі, тому доцільною є розробка й прийняття відповідних галузевих наказів Генерального прокурора України, внесення змін до Закону України «Про прокуратуру», Кримінального процесуального кодексу України в частині визначення альтернативної підслідності саме кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев А.И., Герасимов С.И., Сухарев А.Я. Криминологическая профилактика: теория, опыт, проблемы. М.: Норма, 2001. 496 с.

2. Андрушко П. П. Стрижевська А. А. Злочини у сфері службової діяльності: кримінально-правова характеристика: навч. посіб. Київ: Юрисконсульт, 2006. 342 с.

3. Андрушко П. П, Стрижевська А. А Зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 Кримінального кодексу України): кримінально-правова характеристика. *Вісник Верховного Суду України*. 2005. № 2. С. 26–35.

4. Андрушко П.П. Об’єкт кримінально-правової охорони, об’єкт злочину, об’єкт злочинного посягання та об’єкт злочинного впливу: основний зміст понять та їх співвідношення. *Адвокат*. 2011. № 12. С. 3–10.

5. Антонов А.Д. Теоретические основы кримынализации и декриминализации. Дис… канд. юрид. наук 12.00.08 / Антонов Алексей Дмитриевич. Москва, 2003. 182 с.

6. Артеменков В.К. Аналитическое обеспечение прокурор-ской деятельности в сфере исполнения законов admini-страциями учреждений и органов, исполняющих уголовные наказания. Актуальные проблемы аналитического обеспечения функциональной деятельности прокуратуры: сб. науч. ст. / науч. ред. А.Ю. Винокуров; отв. сост. Т.В. Раскина; Акад. Ген. прокуратуры Рос. Федерации. М., 2017. 133 с.

7. Асейкін Р.В. Підстави та принципи криміналізаціх посягання на об'єкти культурної спадщини. *Ученые записки Таврического национального универсситета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. 2011. Том 24 (63). № 1. С. 225-231.

8. Бабенко А.М. Роль бойової та службової підготовки поліції в системі протидії злочинності у прикордонному регіоні України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № ¾. С. 3-9.

9. Бабенко А.М., Конопельський В.Я. Чекмарьова І.М. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності у прикордонних регіонах Причорномор'я материкової України: монографія. Харків: Право, 2019. 264 с.

10. Баганець О.В. Тенденції і протидія злочинності Аналіз загального стану злочинності в Україні за 2018 рік (у порівнянні зі статистичними даними за 2013—2017 роки). URL: https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/tendentsiyi-i-protydiya-zlochynnosti-analiz-zagalnogo-stanu-zlochynnosti-v-ukrayini-za-2018-rik-u-porivnyanni-zi-statystychnymy-danymy-za-2013-2017-roky-2/. (дата звернення: 08.12.2020).

11. Балобанова Д. О. Динаміка кримінального права як об'єкт наукового дослідження: поняття та ознаки. *Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія*". 2013. Т. 13. С. 392-399.

12. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях / Чезаре Беккариа. М., 1939 URL: http://www.koob.ru/beccaria_cesare/o_prestupleniah_i_nakazaniah.

13. Борисов В. І. Сучасна політика держави у сфері боротьби зі злочинністю та її кримінально-правовий напрям. *Право України.* 2012. № 1–2. С. 232–242

14. Боровицький Д.І. Соціальна обумовленість криміналізації злочину, передбаченого ст. 301 КК України в частині розповсюдження порнографічної продукції за участю дітей. *Право і Безпека*. 2011. № 3. С. 237–242.

15. Бородин, С. В. Борьба с преступностью: теоретическая модель комплексной программы. М. : Наука, 1990. 272 с.

16. Венедіктов С.В. Матеріальне та моральне стимулювання ефективної професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ України: теоретичний аспект. Дисертація на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук. Х., 2004. 186 с.

17. Верина Г. В. Системные связи объекта уголовно-правовой охраны и объекта преступления: анализ и синтез научной мысли. *Ленинградский юридический журнал.* 2014. № 2 (36). С.159-171.

18. Гайдук А.П. Зарубежный опыт расследования и раскрытия преступлений в сфере коррупции. *Известия Методического центра профессионального образования и координации научных исследований.* 1996. № 4. С. 168–174.

19. Гаухман Л.Д., Колодкин Л.М., Максимов С.В. (ред.) Уголовное право. Часть Общая. Часть Особенная. М.: Юриспруденция, 1999. 784 с.

20. Гернет М.Н. Социальные факторы преступности. М., 1905. 212 с.

21. Гилинский Я. И. Криминология: теория, история, эмпирическая база, социальный контроль. СПб. : Юридический центр Пресс, 2009. 182 с.

22. Глазырин, Ф. В. Изучение личности обвиняемого и тактика следственных действий / Ф. В. Глазырин. Свердловск: СЮИ, 1973. 156 с.

23. Голіна В.В. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні / В. В. Голіна, С. Ю. Лукашевич, М. Г. Колодяжний ; за заг. ред. В. В. Голіни. Х. : Право, 2012. 304 с.

24. Голіна В.В. Кримінологічна політика України як ресурс у протидії злочинності (реалії і можливості). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 2 (73). С. 193-201.

25. Голіна, В. В. Злочинності - організовану протидію. Х. : Рубікон, 1998. 126 с.

26. Головненков П.В.. Уголовное уложение ФРГ. Научно-практический коммнтарий и перевод текста закона. URL: https://www.uni-potsdam.de/fileadmin/projects/lshellmann/Forschungsstelle_Russisches_Recht/Neuauflage_der_kommentierten_StGB-%C3%9Cbersetzung_von_Pavel_Golovnenkov.pdf. (дата звернення: 01.11.2020)

27. Гончаренко В. Д., Рогожин А. Й., Святоцький О. Д. Хрестоматія з історії держави і права України. Київ, 1997. Т. 2. 800 с.

28. Гузоватий О. І., Підстави криміналізації незаконного збагачення за кримінальним законодавством України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2013. № 4. С. 239-241.

29. Гузоватий О.І., Титаренко О.О. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення в Україні та деяких зарубіжних країнах : монографія / О.І.

Гузоватий, О.О. Титаренко. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 260 с.

30. Дагель П.С. Условия установления уголовной наказуемости. *Правоведение*. 1975. №4. С. 68–74.

31. Декларація принципів і програма дій програми Організації Об'єднаних Націй в галузі попередження злочинності та кримінального правосуддя прийняті резолюцією 46/152 Генеральної Асамблеї від 18 грудня 1991 року. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/crime91.shtml. (дата звернення: 08.12.2020).

32. Демидов Ю. А. Социальная ценность и оценка в уголовном праве. М., 1974. 184 с.

33. Демидова Л.М. Криміналізація заподіяння майнової шкоди: поняття, підстави та їх види. *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. праць. Харків, 2009. Вип. 18. С. 53–65.

34. Державна політика : підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. К. : НАДУ, 2014. 448 с.

35. Додонов В.Н. Прокуратуры стран мира: справоч-ник / под общ. науч. ред. С.П. Щербы. М., 2006. 320 с.

36. Дослідження корупції. URL : https://nazk.gov.ua/uk/doslidzhennya-koruptsiyi/ (дата звернення: 09.12.2020)

37. Ефременкова Д.А. Правовые проблемы имплементации международно-правовых стандартов по противодействию коррупции в Российской федерации *Проблемы обеспечения, реализации, защиты конституционных прав и свобод человека*. 2015. № 4. С. 215-228.

38. Жбанков, В. А. Концептуальные основы установления личности преступления в криминалистике: автореферат дис. … д-ра юрид. наук / В. А. Жбанков. М., 1995. 45 с.

39. Законность: состояние и тенденции в 2010 – 2014 гг. Деятельность прокуратуры по ее обеспечению: науч. докл. / под общ. ред. О. С. Капинус. М., 2015. 406 с.

40. Западная социология / Громов И.А., Мацкевич А.Ю., Семенов В.А. СПб., СПб.: Ольга, 1997. 372 с.

41. Звирбуль В.К. Деятельность прокуратуры по предупреждению преступности. Научные основы. М.: Юридическая литература, 1971. 168 с.

42. Звіт про діяльність ДБР за 2019 рік. URL: https://dbr.gov.ua/reports/zvit-pro-diyalnist-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan-za-2019-rik. (дата звернення: 08.11.2020).

43. Звіт про діяльність ДБР за 2020 рік. URL: https://dbr.gov.ua/reports/zvit-pro-diyalnist-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan-za-2020-rik. (дата звернення: 08.11.2020).

44. Звіт про діяльність НАБУ за 1 півріччя 2018 року. URL: https://nabu.gov.ua/report/zvit-pershe-pivrichchya-2018-roku. (дата звернення: 09.11.2020).

45. Звіт про діяльність НАБУ за 1 півріччя 2019 року. URL: https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/zvit_-_2019_1_pivrichchya_0.pdf. (дата звернення: 08.12.2020).

46. Звіт про діяльність НАБУ за 1 півріччя 2020 року. URL: https://nabu.gov.ua/report/zvit-pershe-pivrichchya-2020-roku. (дата звернення: 08.12.2020).

47. Звіт про діяльність НАБУ за 2 півріччя 2017 року. URL: https://nabu.gov.ua/report/zvit-druge-pivrichchya-2017-roku. (дата звернення: 01.11.2020).

48. Звіт про діяльність НАБУ за 2 півріччя 2018 року. URL: https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/zvit_10.08.2018_sayt.pdf. (дата звернення: 09.11.2020).

49. Звіт про діяльність НАБУ за 2 півріччя 2019 року. URL: https://nabu.gov.ua/report/zvit-druge-pivrichchya-2019-roku. (дата звернення: 08.12.2020).

50. Звіт про діяльність НАБУ за 2 півріччя 2020 року. URL: https://nabu.gov.ua/report/zvit-druge-pivrichchya-2020-roku. (дата звернення: 08.12.2020).

51. Звіт Про стан протидії корупції - 2017 рік. URL: https://mvs.gov.ua/uk/activity/statistika. (дата звернення: 01.11.2020).

52. Звіт про стан протидії корупції - 2018 рік. URL: https://mvs.gov.ua/uk/activity/statistika. (дата звернення: 08.12.2020).

53. Звіт про стан протидії корупції - 2019 рік. URL: https://mvs.gov.ua/uk/activity/statistika. (дата звернення: 08.12.2020).

54. Звіт про стан протидії корупції - 2020 рік. URL: https://mvs.gov.ua/uk/activity/statistika. (дата звернення: 08.12.2020).

55. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2019 та 2020 рр. (Форма № 1-к). URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2019. (дата звернення: 21.12.2020).

56. Звіт форми 1СЛ ДФС за 2017 рік. URL: http://sfs.gov.ua/data/material/000/105/156743/36a.pdf. (дата звернення: 09.11.2020).

57. Звіт форми 1СЛ ДФС за 2018 рік. URL: http://sfs.gov.ua/data/material/000/105/156743/12_2018.pdf. (дата звернення: 09.11.2020).

58. Звіт форми 1СЛ ДФС за 2019 рік. URL: http://sfs.gov.ua/data/material/000/105/156743/Zv_t_za_12_m_syats_v_2019_roku.pdf. (дата звернення: 08.12.2020).

59. Звіт форми 1СЛ ДФС за 2020 рік. URL: http://sfs.gov.ua/data/material/000/105/156743/Zv_t_za_12_m_syats_v_2020_roku.pdf. (дата звернення: 08.12.2020).

60. Злобин Г.А. Умысел и его формы / Г.А. Злобин, Б.С. Никифоров. М.: Юрид. лит., 1972. 264 с.

61. Илюшина О.В., Илюшин А.С. Система органов прокуратуры англосаксонской группы стран, принципиальные отличия от отечественной модели прокуратуры: *Актуальные проблемы современные проблемы развития образования и права.* Всероссийская молодежная научно-практическая конференция, посвященная 80-летию ДВГУПС Хабаровск - Южно-Сахалинск, 10–11 ноября 2017 года. С. 111-115.

62. История советского уголовного права. Герцензон А.А., Грингауз Ш.С., Дурманов Н.Д., Исаев М.М., Утевский Б.С. М.: Юрид. изд-во Мин. юст. СССР, 1948. 465 с.

63. Індекс сприйняття корупції-2020. URL: Transparency International. 2018. URL: https:// http://cpi.ti-ukraine.org/#/. (дата звернення: 08.12.2020)

64. Історія прокуратури України / В. Г. Клочков. 3.вид., перероб. і доп. К.: НТВ "Правник", 2004. 245 с.

65. Какителашвили М.М. Организация, деятельность и международное сотрудничество прокуратур зарубежных стран: учебное пособие. М., Белый Ветер, 2019. 186 с.

66. Кальман О. Г., Козьяков І. М., Куц В. М. й ін. Проблеми протидії злочинності: підруч. / за ред. О. Г. Кальмана. Харків, 2010. 352 с.

67. Карабанова Е. Н. Многообъектные преступления: теория, законодательство, практика. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Москва. 2020. 63 с.

68. Кенни К. Основы уголовного права / Кенни К. М. : Изд-во иностранной литературы, 1949. 600 с.

69. Кістяківський О.Ф. «Права, по которым судится малороссийский народ». Издание из трех книг. Под редакцией и с приложениями исследования о сем своде и о законах действовавших в Малороссии профессора А.Ф. Кистяковскаго. Киев. В университетской типографии (I.I. Завадскаго). 1879 год., Книга 1. 1057 с.

70. Клейменов М. П., Клейменов И. М. Детерминация служебной организованной преступности. *Вестник ОмГУ. Серия. Право*. 2019. №1. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/determinatsiya-sluzhebnoy-organizovannoy-prestupnosti. (дата звернення: 28.12.2020).

71. Клеймёнов М. П. Криминология [Текст] : учебник / М. П. Клеймёнов. - М.: Норма, 2008. 199 с.

72. Клишков В.Б., Пасынков В.В., Стебенева Е.В. Криминологический мониторинг: значение, этапы, методика. *Вестник Санкт-Петербургского Университета МВД России*. 2017. № 4 (76). С. 123-127.

73. Кодекс ООН про поведінку посадових осіб з підтримання правопорядку 1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_282#Text. (дата звернення: 21.10.2020).

74. Конвенція ОНН проти корупції 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text. (дата звернення: 21.10.2020)

75. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 21.10.2020).

76. Конвенція Організації економічного співробітництва і розвитку по боротьбі з підкупом іноземних посадових осіб при здійсненні міжнародних комерційних угод від 21 листопада 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_154#Text. (дата звернення: 21.10.2020).

77. Конвенція Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text. (дата звернення: 21.10.2020).

78. Конституція України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/254% D0%BA/ 96-%D0%B2%D1%80/ed20200101#Text. (дата звернення: 08.12.2018).

79. Контрольний проект Кримінального кодексу України. URL: https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code. (дата звернення: 21.10.2018).

80. Коржанский Н. И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны. М., 1980. 248 с.

81. Корнякова Т.В., Юзікова Н.С. Кримінально-правове виховання-підґрунтя розвитку правової сучасної держави. *Науковий збірник «Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Спецвипуск. С. 200 – 214.

82. Коробеєв А.И. Советская уголовно-правовая политика: Проблемы криминализации и пенализации. Владивосток: Изд-во Дальневосточного ун-та, 1987. 268 с.

83. Корупційна злочинність: витоки, сучасний стан, стратегія протидії: монографія/Т.В. Корнякова, О.Л. Соколенко, І.Г. Алексєєнко та ін.; за заг. Ред. д-ра юр. наук, проф. Т.В. Корнякової. Дніпро: ЛІРА, 2017. 276 с.

84. Корупція в Україні. Експрес аналіз за результатами опитування. Економічна правда. 2018. URL : http://www.epravda.com.ua/. (дата звернення: 08.02.2019).

85. Корупція у повсякденному житті українців: За що даємо хабарі? Кому і чому? Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. 2017. URL: https://dif.org.ua/article/koruptsiya-u-povsyakdennomu-zhitti-ukraintsiv-za-shcho-daemo-khabari-komu-i-chomu345654. (дата звернення: 08.02.2019).

86. Корухов, Ю. Г. Организация, нормативное регулирование криминалистических исследований в деятельности правоохранительных и правоприменительных органов: автореферат дис. … д-ра юрид. наук / Ю. Г. Корухов. М., 1978. 24 с

87. Криминология: учебник / под ред. Г. А. Аванесова. М.: ЮНИТИДАНА, 2010. 220 с.

88. Кримінальний кодекс Австрії. URL: https://www. legislationline. org/ documents/section/criminal-codes/country/44. (дата звернення: 01.11.2020).

89. Кримінальний кодекс Азербайджана. URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30420353#pos=3553;-56. (дата звернення: 01.11.2020)

90. Кримінальний кодекс Арменії Джерело: http://www.parliament. am/ legislation.php?sel=show&ID=1349&lang=rus#29

91. Кримінальний кодекс Грузії. URL: https://matsne.gov.ge/ru/ document/ view/16426?publication=229. (дата звернення: 01.11.2020).

92. Кримінальний кодекс Казахстану URL:: https://online.zakon.kz/ document/?doc_id=31575252#pos=5271;-36. (дата звернення: 02.11.2020).

93. Кримінальний кодекс Киргизії. URL:: http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111527. (дата звернення: 01.11.2020).

94. Кримінальний кодекс КНР. URL: http://ru.china-embassy.org/ rus/zfhz/zgflyd/t1330730.htm. (дата звернення: 01.11.2020).

95. Кримінальний кодекс Польщі. URL: http://isap.sejm.gov.pl/ isap.nsf/ download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf. (дата звернення: 01.11.2020).

96. Кримінальний кодекс Республіки Білорусь. URL:: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30414984&doc_id2=30414984#activate_doc=2&pos=110;-98&pos2=3443;-106. (дата звернення: 01.11.2020).

97. Кримінальний кодекс РФ. URL: http://www.consultant.ru/ document/ cons_doc_LAW_10699/. (дата звернення: 01.11.2020)

98. Кримінальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2535. (дата звернення: 21.10.2020)

99. Кримінальний кодекс Української РСР, введений у дію 1 квітня 1961 року, URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2001-05. (дата звернення: 21.12.2020).

100. Кримінальний кодекс Франції. URL: https://constitutions.ru/?p=25017. (дата звернення: 01.11.2020).

101. Кримінальний кодекс Чехії. URL: https://www.legislationline.org/ download/id/ 6370/file/Czech%20Republic_CC_2009_am2011_en.pdf. (дата звернення: 01.11.2020).

102. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17. (дата звернення: 13.07.2020).

103. Кримінально-процесуальний кодекс України. URL: https://zakon. rada. gov.ua/ laws/show/4651-17. (дата звернення: 13.07.2020).

104. Кримінологія: Загальна та Особлива частини. Підручник / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, О.Г. Кальман, О.В. Лисодєд / За ред. І.М. Даньшина. Х.: Право, 2003. 352 с.

105. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Х.: Право, 2009. 288 с.

106. Кримінологія: Навчальний посібник для підготовки до екзаменів / Т.В. Корнякова, Н.С. Юзікова. Дніпропетровськ, 2015. 100 с.

107. Кримінологія: навчальний посібник для підготовки до екзаменів /Т.В. Корнякова, Н.С. Юзікова. вид. 2-ге доповн. Д.: ЛІРА, 2017. 136 с.

108. Кримінологія: учебник / под ред. Б.В. Коробейникова, Н.Ф. Кузнецовой, Г.М. Миньковского. М.: Юрид.лит, 1988. 384 с.

109. Кузнецов А.А. Ответственность лиц, совершающих преступления с использованием служебного положения, по уголовному законодательству некоторых зарубежных стран. *Global science. Development and noveltY Collection of scientific papers on materials V international Scientific Conference*. 2017 Издательство: SPC "LJournal" Конференция: GLOBAL SCIENCE. DEVELOPMENT AND NOVELTY Rome, 28 февраля 2017 года. URL: https://doicode.ru/doifile/gsdn/5/gdsn-28-02-2017-06.pdf. (дата звернення: 01.11.2020).

110. Куракин Л. Л. Криминологические проблемы деятельности прокуратуры по предупреждению преступлений. Автореферат диссертации на соискание научной степени кандидата юридических наук. Москва. 2005. 30 с.

111. Курашвили, Г. К. Изучение следователем личности обвиняемого / Г. К. Курашвили. М.: Юридическая литература, 1982. 314 с.

112. Лавренчук М. О. Економічна злочинність в аграрній сфері, детермінанти поширення. *Право і суспільство.* 2014. № 2. С. 157–162.

113. Ленин В.И. Полное собрание сочинений. 5-е изд. Т. 33. М.: Издательство политической литературы, 1974. С. 1–120.

114. Лихова С. Я. Кримінально-правова охорона трудових прав. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2004. № 1 (31). С. 30–36.

115. Лузаков, А. А. Личность как субъект категоризации в межличностном познании: взаимодействие когнитивных и ценностномотивационных структур: автореферат дис. … д-ра психол. наук / А. А. Лузаков. Краснодар, 2007. 46 с.

116. Лысов Н. Н. Криминалистическое учение о фиксации доказательственной информации в деятельности по выявлению и раскрытию преступлений: автореферат дис. … д-ра юрид. наук / Н. Н. Лысов. М., 1995. 31 с.

117. Мартыненко О.А. Детерминация и предупреждение преступности среди персонала органов внутренних дел Украины: Монография. Х.: Изд-во ХНУВС, 2005. 496 с.

118. Медведєв В. С. Психологія злочинної діяльності: навч. посіб. Київ. 2012. 204 с.

119. Михайленко Д. Г. Поняття об’єкта злочинів у сфері службової діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. Вип. 67. С. 321-331.

120. Михайленко Д.Г. Протидія корупційним злочинам засобами кримінального права: концептуальні основи: монографія. Одеса. Видавничій дім «Гельветика». 2017. 582 с.

121. Мірошниченко С.С. Злочини проти правосуддя: теоретичні і прикладні проблеми запобігання та протидії. Дисертацыя на здобуття наукового ступеня доктора юрид. наук: 12.00.08 / Національна академія прокуратури України. иїв, 2012. 444 с.

122. Музиченко П.П. Історія держави і права України. Навч. посібник. Вид. 6-е. К.:Знання, 2008. 472 с.

123. Навроцький В. О. Кримінально-правове значення зміни законодавчої характеристики наслідків злочинів у сфері службової діяльності. *Кримінальне право: традиції та новації*: матеріали міжнародного круглого столу, присвяченого 90-літтю з дня народження видатного вченого, героя України, академіка В. В. Сташиса (Полтава – Харків, 9-10.07. 2015 р.). Полтава; Харків, 2015. С. 34–37.

124. Науково-практичний коментар до закону «Про запобігання корупції»/ наук.ред. Хавронюк М.І. К.: Ваіте. 2018. 472 с.

125. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернєя. Київ, 2018. 1064 с.

126. Науменко Ю. О. Детермінація злочинів у сфері службової діяльності, пов'язаних з корупцією: порівняльний кримінолого-правовий аналіз. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2020. Вип. 5. С. 134–142.

127. Науменко Ю. О. Еволюція кримінально-правових норм, що регулюють питання кримінальної відповідальності у сфері службової діяльності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2016. Вип. 5. С. 154–157.

128. Науменко Ю. О. Історичний генезис органів прокуратури. Держава і право. *Юридичні і політичні науки* : *зб. наук. пр. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України,* 2012. Спецвипуск. С. 21–27.

129. Науменко Ю. О. Поняття службових та посадових злочинів. Вісник Академії митної служби України. Серія: «Право». 2011. № 2 (7). С. 136–140.

130. Науменко Ю. О. Проблемні питання кримінологічного дослідження злочинів в умовах дії Кримінального процесуального кодексу України. *Wpływ badań naukowych : Zbiór raportów naukowych* (28.04.2013–30.04.2013). Bydgoszcz ; Wydawca : Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2013. С. 41–45.

131. Науменко Ю. О. Проблемні питання кримінологічного обліку злочинів. *Становлення та розвиток юридичної освіти у Національному авіаційному університеты:* матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції до Дня науки. Київ : Комп'ютерпрес, 2013. С. 238–241.

132. Науменко Ю. О. Розвиток кримінально-правових норм, що регулюють питання кримінальної відповідальності у сфері службової діяльності в радянську добу (1918–1960 рр.). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки : зб. наук. пр*. 2017. Вип. 1. Т. 2. С. 115-119.

133. Науменко Ю.О. Поняття злочинів у сфері корупції. Шляхи вдосконалення. *Актуальні проблеми кримінального права, та кримінології,*

кримінально-виконавчого права: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції "Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики", присвяченої 10-річчю Міжнародного гуманітарного університету (м. Одеса, 28 жовтня 2011 року). Одеса : Фенікс 2011. С. 203-206.

134. Наумов А.В. Применение уголовно-правовых норм (по материалам следственной и прокурорско-судебной практики). Волгоград: Науч.-исслед. и ред.-издат. отдел, 1973. 175 с.

135. Нерсесян А.С., Розвиток нормативного регулювання протидії службовій злочинності в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 254–257.

136. Ніколаєнко Т.Б., Особливості кримінальної відповідальності козаків і військової старшини за звичаєвим правом Запорозької Січі середини XVI ст. - середини XVII ст. *Право і суспільство*. 2015. № 5. Частина 2. С. 182-191.

137. Новоселов Г.П. Объект преступления. Полный курс уголовного права: В 5 т.; под ред. докт. юрид. наук, проф. А.И. Коробеева. Т.1:Преступление и наказание. СПб. : Юридический центр Пресс, 2008. 1133 с.

138. Новоселов Г.П., Федосеева Л.Ю. Объект уголовно-правовой охраны и объект преступления: соотношение и уголовно-правовое значение. *Российское право: образование, практика, наука*. 2019. № 4. С. 60-69.

139. Новоселов Г. П. Учение об объекте преступления. Методологические аспекты. М.: Изда тельство НОРМА, 2001. 208 с.

140. Кожевников О.А. О новом направлении деятельности органов прокуратуры. *Российский юридический журнал*. 2009. № 2. С. 115-121.

141. Об утверждении Временного наставления по службе штабов органов внутренних дел : Приказ МВД РФ от 12 февраля 1997 г. N 86. URL: http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=EXP&n=320057#0756535852947056. (дата звернення: 12.01.2016).

142. Объективное и субъективное в преступлении / отв. ред. А.И. Чучаев, А. И. Плотников. Москва: Проспект, 2011. 268 с.

143. Основания уголовно-правового запрета: криминализация и декриминализация / отв. ред. В.Н. Кудрявцев, А.М. Яковлев. М. : Наука, 1982. 304 с.

144. Паламарчук А. В. Противодействие торговле людьми средствами прокурорского надзора. *Законность.* 2013. № 6. С. 3-9.

145. Пашковская А. В. Объект преступления: Раздел VII Курса уголовного права. Общая часть: учебник / А. В. Пашковская. Т. 1: Учение о преступлении; под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. М.: Зерцало-М, 2002. 592 с.

146. Перепелиця Г.В. Службові правопорушення та їх суб'єкти за Руською Правдою. *Теоретичні та прикладні проблеми сучасного кримінального права.* Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Луганськ, 19-20.04.2012). Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. С. 404–408.

147. Перший Конгрес Організації Об'єднаних Націй щодо попередження злочинності і поводження з правопорушниками. URL: https://www.unodc.org/documents/congress//About/information/65-years-brochure_ru.pdf. (дата звернення: 08.10.2020)

148. Петелин Б. Я. Вина в структуре криминалистической характеристики преступлений. *Вопросы борьбы с преступностью*. 1985. Вып. 43. С. 52–59.

149. Писаренко А.П., Профильные международные конвенции как стандарт криминализации коррупционных деяний на современном этапе. *Вестник Таганрогского института управления и экономики*. 2020. № 1. С. 38-39.

150. Податковий кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17. (дата звернення: 08.10.2020).

151. Познышев С. В. Криминальная психология. Преступные типы. – М. : ИНФРА-М, 2007. 320 с.

152. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення. Затверджене наказом Генерального прокурора № 298 від 30.06.2020. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#n13. (дата звернення: 30.09.2020).

153. Потебенько М.О. Спогади останнього прокурора Української РСР. Український центр духовної культури. К., 1997. 128 с.

154. Примерный уголовный кодекс США. URL: https://constitutions.ru/?p=5849. (дата звернення: 01.11.2020).

155. Про боротьбу з корупцією. Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/356/95-%D0%B2%D1%80#Text. (дата звернення: 08.10.2020).

156. Про Вищий антикорупційний суд. Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19. (Дата звернення: 13.07.2020).

157. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції. Закон України від 12 лютого 2015 р. № 198-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-19#Text. (дата звернення: 08.10.2020)

158. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції. Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/746-18#n13. (дата звернення: 08.10.2020).

159. Про Державне бюро розслідувань. Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text. (Дата звернення: 13.07.2020).

160. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України. Закон України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14/ed20121202#Text. (дата звернення: 08.10.2020).

161. Про Державний Бюджет України на 2020 рік. Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text. (дата звернення: 08.12.2020).

162. Про державні цільові програми. Закон України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15#Text. (дата звернення: 08.10.2020).

163. Про Державну програму боротьби із злочинністю. Постанова Верховної Ради України від 25.06.1993. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3325-12. (дата звернення: 08.10.2020).

164. Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань. Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/743-19#Text. (дата звернення: 21.10.2020)

165. Про запобігання корупції. Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text. (дата звернення: 21.10.2020).

166. Про затвердження Комунікаційної стратегії Національного агентства з питань запобігання корупції на 2018-2020 роки: рішення Національного агентства з питань запобігання корупції № 811 від 27.04.2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0811884-18. (дата звернення: 08.10.2020)

167. Про затвердження Положення про Комісію з оцінки корупційних ризиків у діяльності органів прокуратури. Наказ Генерального прокурора від 20 лютого 2020 року № 103. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0103905-20#Text. (дата звернення: 08.10.2020).

168. Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм. Постанова Кабінету Міністрів України від 31.01.2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2007-%D0%BF#o129. (дата звернення: 08.10.2020).

169. Про Комплексну програму профілактики злочинності на 2001-2005 роки. Указ Президента України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1376/2000#Text. (дата звернення: 08.10.2020)

170. Про Комплексну цільову програму боротьби зі злочинністю на 1996-2000 роки. Указ Президента України URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/ 837/ 96#Text. (дата звернення: 08.10.2020).

171. Про лобізм. Проект Закону № 5144 від 20.09.2016. URL:: http://w1 .c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60052. (дата звернення: 22.08.2017).

172. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text. (Дата звернення: 13.07.2020).

173. Про Національне антикорупційне бюро України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text. (Дата звернення: 13.07.2020).

174. Про Національну поліцію. Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text. (Дата звернення: 13.07.2020).

175. Про організацію аналізу та узагальнення даних щодо результатів роботи органів прокуратури. Наказ Генерального прокурора № 29 від 16 січня 2020 року. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/iord?_m=publications&_t=rec&id=262782. (дата звернення: 08.10.2020).

176. Про організацію діяльності органів прокуратури у сфері запобігання і протидії корупції. Наказ Генерального прокурора України № 10гн від 21.06.2011. URL: ttps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010900-11#Text. (дата звернення: 08.10.2020).

177. Про організацію діяльності органів прокуратури у сфері запобігання і протидії корупції. Наказ Генерального прокурора України № 10гн від 25.06.2013. URL: ttps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010900-13#Text. (дата звернення: 08.10.2020)

178. Про організацію прокурорського нагляду за виконанням законів у сфері боротьби з корупцією. Наказ Генерального прокурора України від 28.10.2002 № 4/3. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v04_3900-02#Text. (дата звернення: 08.10.2020)

179. Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів у сфері боротьби з корупцією. Наказ Генерального прокурора України № 12 від 23.04.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012900-97#Text. (дата звернення: 08.10.2020)

180. Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законодавства у сфері боротьби з корупцією. Наказ Генерального прокурора України № 10гн від 07.05.2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010900-04#Text. (дата звернення: 08.10.2020)

181. Про прокуратуру. Закон України. Джерело: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text. (дата звернення: 08.12.2020)

182. Про розмежування повноважень прокурорів у сфері запобігання та протидії корупції поза межами кримінального провадження. Наказ Генерального прокурора України № 135 від 13 липня 2018 року. URL: https://zakon.rada.gov. ua/laws/show/v0135900-18#Text. (дата звернення: 08.10.2020).

183. Програма діяльності Кабінету Міністрів України: постанова КМУ від 29.09.2019 року №849. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188-20#n2. (дата звернення: 08.10.2020).

184. Проект Антикорупційної стратегії на 2020-2024 роки. URL: https://zakon.rada.gov.ua. (дата звернення: 08.10.2020).

185. Проект Закону про засади державної антикорупційної політики на 2020-2024 роки URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70007. (дата звернення: 08.10.2020).

186. Пчеліна О. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів у сфері службової діяльності / О. В. Пчеліна // Вісник Національної академії правових наук України. – 2017. – № 2 (89). – С. 145-156.

187. Пчеліна О.В. Протидія розслідуванню злочинів у сфері службової діяльності та шляхи її подолання. *Молодий вчений*. 2016. № 4 (31). С.628-632.

188. Раскина Т.В. Прокуратура в системе профилактики правонарушений. Юридические исследования. 2018. № 1. С. 53-60. DOI: 10.25136/2409-7136.2018.1.24029 URL:https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=24029. (дата звернення: 08.12.2020).

189. Рекомендації VII Конгресу ООН із запобігання злочинності і поводження з правопорушниками (26 серпня - 6 вересня 1985 р., м. Мілан). URL: https://www.unodc.org/documents/congress//About/information/65-years-brochure_ru.pdf. (дата звернення: 08.10.2020)

190. Річна національна програма під егідою Комісії Україна - НАТО на 2019 рік: указ Президента України №117/2019. URL: https://zakon.rada. gov.ua/ laws/show/117/2019. (дата звернення: 08.10.2020)

191. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19#n68. (дата звернення: 08.10.2020).

192. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України „Про запобігання корупції“, Кримінального кодексу України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text. (дата звернення: 08.10.2020).

193. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 вересня 2009 р. «Про стан злочинності у державі та координацію діяльності органів державної влади у протидії злочинним проявам та корупції». URL: https://zakon.rada.gov.ua /laws/show/n0012525-09#Text. (дата звернення: 08.10.2020).

194. Роша А.Н. Основи социологических знаний. 4.3: Социологи организации. Органы внутренних дел как социальна организация. М.: Академия МВДСССР, 1990. 79 с.

195. Рюнти Х. Словарь уголовного права / Х. Рюнти и др. Токио, 1961. 344 с.

196. Рябчинська О. П. Відновлюваність покарань як фактор побудови системи покарань в Україні. *Про злочини та покарання: еволюція кримінально-правової доктрини* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 250-річчю трактату Чезаре Беккаріа (м. Одеса, 13 черв. 2014 р.) / редкол. : С. В. Ківалов (голов. ред.), В. О. Туляков (заст. голов ред.), Є. Л. Стрельцов (заст. голов ред.), Д. О. Балобанова ; МОН України, НУ ОЮА, ПРЦ НАПрН України, Одес. відділ. ГО «Всеукр. асоц. кримін. права». Одеса : Юрид. л-ра, 2014. С. 150-154.

197. Рябчинська О. П. Система покарань як передумова диференціації кримінальної відповідальності та покарання. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2013. № 1. С. 177-180.

198. Савченко А. В., Кришевич О. В. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням професійних послуг. Науково-практичний коментар до розділу XVII Особливої частини Кримінального кодексу України / за ред. В. І. Шакуна. Київ, 2012. 160 с.

199. Самофалов Л. П., Самофалов О. Л. Особливості розуміння понять «посадова особа», «службова особа», «представник влади» та їх значення в правовому регулюванні пенітенціарних правовідносин. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2015. № 4. С. 136–148.

200. Свод законов Российской Империи, в 16 томах, со всеми соотносящимися к ним продолжениями в одной книге, под редакцией Ф. Волкова и Ю.Д. Филипова, третье пересмотренное и дополненное издание С.Петербург, Издание товарищества «Общественная польза», 1900 год., Том 15. 198 с.

201. Семикін М.В. Створення терористичної групи чи терористичної організації: кримінально-правове дослідження : монографія / за заг. ред. В.П. Ємельянова. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 145 с.

202. Семикіна Л.О. Вимагання за кримінальним кодексом України /Л.О. Семикіна: автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2011. 20 с.

203. Семин, Н. Л., Правоохранительные органы и спецслужбы США на современном этапе : (опыт критического анализа организации и деятельности). *США и Канада: экономика, политика, культура*. 2012. № 4. С. 20-35.

204. Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року: розпорядженням КМУ від 03.04.2017 №275-р. URL: https://zakon.rada. gov.ua/laws/show/275-2017-%D1%80#n10. (дата звернення: 08.10.2020).

205. Сидоренко И. Н. Должности гражданской службы. Служебное право. (Государственная гражданская служба): уч. пособие / И. Н. Сидоренко. – М.: МарТ, 2007. 480 с.

206. Сіманчук М.В. Види злочинів в українському і російському кримінальному праві (середина XVII — кінець XVIII ст.). *Порівняльно-правові дослідження.* 2009. № 1. С. 142-147.

207. Скалозуб Л.П., Василинчук В.І., Причини і умови, які сприяють вчиненню злочинів у бюджетній сфері, та шляхи їх усунення. *Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 3. С. 306-315.

208. Скальковский А.А. История Новой-Сечи, или Последнего Коша Запорожского / А.А. Скальковский. Одесса : Городская типография, 1846. 1060 с.

209. Современные проблемы и стратегия борьбы с преступностью [Текст] / науч. ред. В. Н. Бурлаков, Б. В. Волженкин. СПб. : Изд. Дом С.-Петерб. гос. ун-та, Изд-во юрид. фак. С.-Петерб. гос. ун-та, 2005. 477 с.

210. Стан здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення судами загальної юрисдикції у 2020 році. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/sud_statistika/. (дата звернення: 08.12.2020).

211. Стан корупції в Україні: висновки для Антикорупційної стратегії, НАЗК, 15.05.2020. URL: https://cutt.ly/gyR3dOH. (дата звернення: 08.10.2020)

212. Статистична звітність за формою 1СЛ за 2017 рік, дані сайту Офісу Генерального прокурора: URL: https://www.gp.gov.ua /ua/stat_n_st?dir_ id= 114137&libid=100820#. (дата звернення: 01.11.2020).

213. Статистична звітність за формою 1СЛ за 2018 рік, дані сайту Офісу Генерального прокурора: https://www.gp.gov.ua/ ua/stat_n_st?dir_id= 114137& libid=100820#. (дата звернення: 09.11.2020).

214. Статистична звітність за формою 1СЛ за 2019 рік, дані сайту Офісу Генерального прокурора: URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id= 114137&libid=100820#. (дата звернення: 08.12.2020).

215. Статути Великого князівства Литовського: У 3 т. Том II. Статут Великого князівства Литовського 1566 року / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2003. 560 с.

216. Статути Великого князівства Литовського: У 3 т. Том III. Статут Великого князівства Литовського 1588 року: У 2 кн. Кн. 2 / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2004. 568 с.

217. Статути Великого князівства Литовського: У 3-х томах. Том І. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2002. 464 с.

218. Стоматов Е. Г. Протидія створенню та функціонуванню груп негативної спрямованості в місцях позбавлення волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Стоматов Едуард Григорович; Класич. приват. ун-т. - Запоріжжя, 2010. 16 с.

219. Стратегія реформування державного управління України на період до 2021 року: розпорядження КМУ від 18.12.2018 № 1102-р. URL: https://zakon.rada. gov.ua/laws/show/474-2016-%D1%80. (дата звернення: 08.10.2020).

220. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10. (дата звернення: 08.10.2020).

221. Сухонос В.В. Організація і діяльність прокуратури в Україні: історія і сучасність. Монографія. ТОВ "ВТД Університетська книга" . Суми, 2004. 346 с.

222. Сюравчик В. Г. Обставини, що зумовлюють корисливі злочини в аграрному секторі економіки України. *Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ України.* 2002. № 4. С. 42–49.

223. Тацій В. Я. Об’єкт і предмет злочину в кримінальному праві: монографія. Харків, 2016. 256 с.

224. Терлюк І.Я. Огляд історії кримінального права України. Навчальний посібник. Львів: Ліга-Прес, 2007. 92 с.

225. Уголовное право зарубежных стран : учебное пособие / Л. С. Аистова, Д. Ю. Краев. Санкт-Петербург : СанктПетербургский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2013. 132 с.

226. Уголовное право зарубежных стран : учебное пособие / Л. С. Аистова, Д. Ю. Краев. Санкт-Петербург: СанктПетербургский юридический институт

(филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2013. 132 с.

227. Уголовное право: История юридической науки/отв. редактор В.Н. Кудрявцев; АН СССР, Институт государства и права. М. Наука 1978. 309 с.

228. Уголовное уложение 22 марта 1903 года, с мотивами, извлеченными из объяснительной записки редакционной комиссии, представления Министерства Юстиции в Государственном Совете и журналов – особого совещания, особого присутствия департаментов и собрания Государственного Совета. Издание Н.С. Таганцева. С.-Петербург, 1904 г., 1122 с.

229. Уголовный кодекс Китайской Народной Республики / Под ред докт юрид наук, проф А И Коробеева, пер с китаиского Д В Вичикова — СПб Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. 303 с.

230. Уголовный кодекс Республики Польша / Науч. ред. канд. юрид. наук, доц. А. И. Лукашов, докт. юрид. наук, проф. Н. Ф. Кузнецова; вступ. Статья канд. юрид. наук, доц. А. И. Лукашова, канд. юрид. наук, проф. Э. А. Саркисовой; перевод с польского Д. А. Барилович. СПб.: Издательство «Юридичес-кий центр Пресс», 2001. 234 с.

231. Уголовный кодекс РСФСР, Официальный текст с изменениями на 1 июля 1950 г. и с приложением постатейно-систематизированных материалов. М., 1950. Государственное издательство юридической литературы, 256 с.

232. Уголовный кодекс УССР, утвержденный ВУЦИК 23 авт. 1922. Х., 1922.

233. Уголовный кодекс Швеции / Научные редакторы проф Н Ф Кузнецова и канд юрид наук С. С. Беляев. СПб Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. 320 с.

234. Уголовный кодекс Японии / Науч. редактирова-У26 ние и предисловие докт. юрид. наук, проф. А. И. Коробеева. СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. 226 с.

235. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 г. / изд. Н. С. Таганцев. 7-е изд., пересмотр. и доп. СПб., 1992. 426.

236. Ус О.В. Провокація підкупу: аналіз складу злочину й питання кваліфікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція.* 2015. № 16. Том 2. С. 66-70.

237. Усна оповідь колишнього запорожця, жителя Катеринославської губернії та повіту, села Михайлівки, Микити Леонтійовича Коржа, Журнал Минист. Народн. Просвещения 1838 № 6, 1839 № 2.

238. Учреждение для управления губерний, електронний ресурс: URL: http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/2350/#sub_para_N_27 (дата звернення: 21.12.2020).

239. Фефелов П.А. Критерии установления уголовной наказуемости деяний. *Советское государство и право.* 1970. № 13. С. 101–103.

240. Филимонов В.Д. Охранительная функция уголовного права, Монография. СПб.: Юридический центр-Пресс, 2003. 198 с.

241. Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. 5-е изд. М. : Политиздат, 1986. 590 с.

242. Фріс П. Криміналізація і декриміналізація у кримінально-правовій політиці. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 19–28.

243. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: монографія / М. І. Хавронюк. К. : Юрисконсульт, 2006. 1048 с.

244. Хатеневич Т.Г. Причины, основание, принципы и критерии криминализации в уголовно-правовой науке. *Веснік ГрДУ імя Янкі Купали. Сер. 4. Правазнаустава*. 2012. № 4 (134). С. 90-96.

245. Чувилев А.А., Чувилев Ан.А. Прокурорский надзор: Вопросы и ответы. М.: Новый юрист, 1999. С. 17-20.

246. Шило С.М. Кримінологічні напрями запобігання корупції в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 9. С. 237–242.

247. Шмарін І.О. Неповага до суду: проблеми криміналізації. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Запоріжжя 2017. 221 с.

248. Щедрин Н.В. Основы общей теории предупреждения преступности: Учеб. пособие. Красноярск, 1999. 58 с.

249. Юзикова Н.С. Влияние информации о преступлениях на общественное мнение о криминогенной ситуации и уровне безопасности в обществе (результат авторского исследования). Monografia pokonferencyjna. Science, research, development. – State and low. # 2.- London 27.02.2018. С. 26-33.

250. Юридична енциклопедія : в 6-и т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. Київ, 2001. Т. 3. С. 392–393.

251. Юшков С.В. Русская Правда происхождение, источники, ее значение. Под редакцией лауреата Государственной премии РФ, заслуженного профессора МГУ О.И. Чистякова М-, Зерцало-М, 2002. 191 с.

252. Яворницкий Д.И., История Запорожских козаков, С-Петербург, типография П.Н. Скороходова, 1892 г. 533 с.

Додаток А

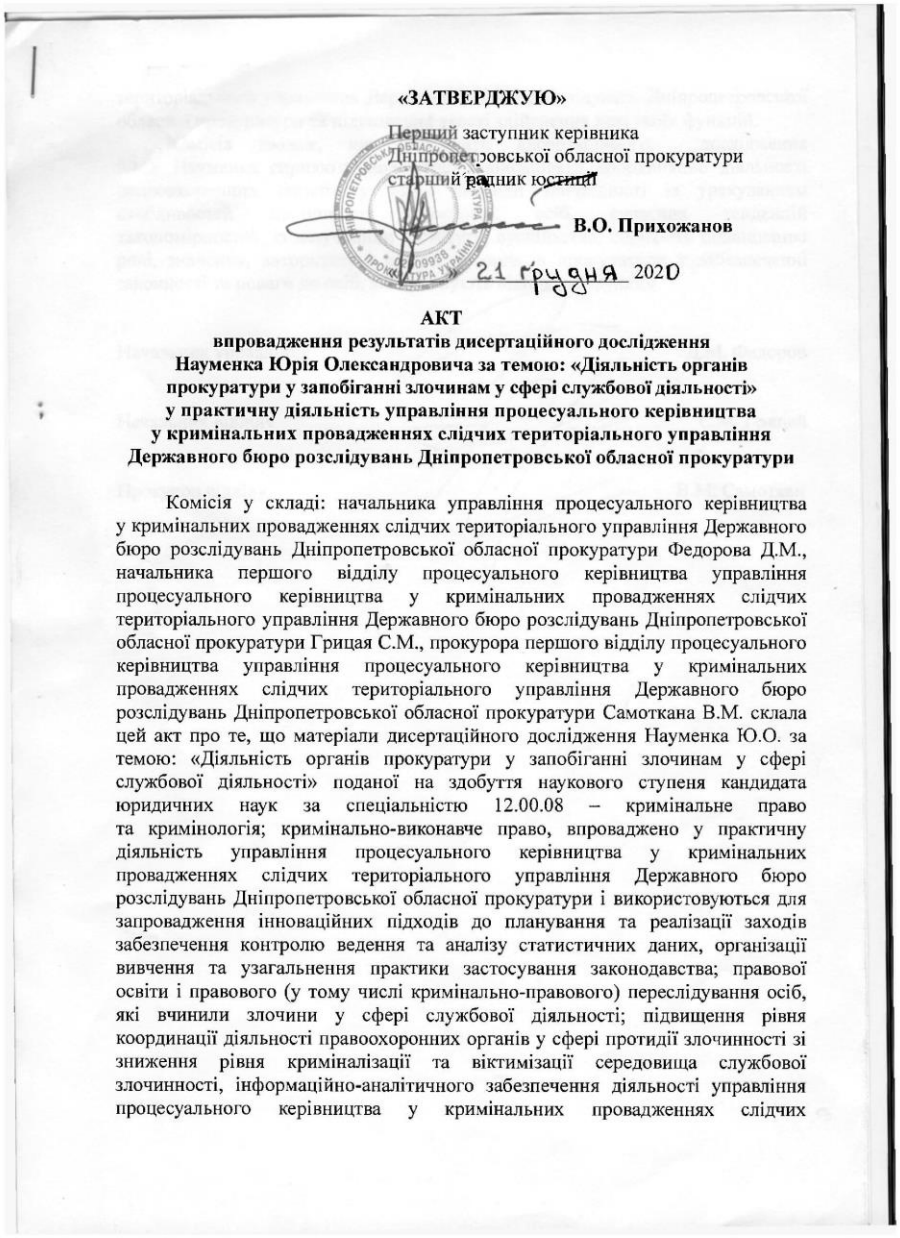

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Перший заступник керівника
Дніпропетровської обласної прокуратури
старший радник юстиції

В.О. Прихожанов

«21» грудня 2020

АКТ
впровадження результатів дисертаційного дослідження Науменка Юрія Олександровича за темою: «Діяльність органів прокуратури у запобіганні злочинам у сфері службової діяльності» у практичну діяльність управління процесуального керівництва у кримінальних провадженнях слідчих територіального управління Державного бюро розслідувань Дніпропетровської обласної прокуратури

Комісія у складі: начальника управління процесуального керівництва у кримінальних провадженнях слідчих територіального управління Державного бюро розслідувань Дніпропетровської обласної прокуратури Федорова Д.М., начальника першого відділу процесуального керівництва управління процесуального керівництва у кримінальних провадженнях слідчих територіального управління Державного бюро розслідувань Дніпропетровської обласної прокуратури Грицая С.М., прокурора першого відділу процесуального керівництва управління процесуального керівництва у кримінальних провадженнях слідчих територіального управління Державного бюро розслідувань Дніпропетровської обласної прокуратури Самоткана В.М. склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження Науменка Ю.О. за темою: «Діяльність органів прокуратури у запобіганні злочинам у сфері службової діяльності» поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право, впроваджено у практичну діяльність управління процесуального керівництва у кримінальних провадженнях слідчих територіального управління Державного бюро розслідувань Дніпропетровської обласної прокуратури і використовуються для запровадження інноваційних підходів до планування та реалізації заходів забезпечення контролю ведення та аналізу статистичних даних, організації вивчення та узагальнення практики застосування законодавства; правової освіти і правового (у тому числі кримінально-правового) переслідування осіб, які вчинили злочини у сфері службової діяльності; підвищення рівня координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності зі зниження рівня криміналізації та віктимізації середовища службової злочинності, інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності управління процесуального керівництва у кримінальних провадженнях слідчих

територіального управління Державного бюро розслідувань Дніпропетровської обласної прокуратури та підвищення якості здійснення ним своїх функцій.

Комісія вважає, що результати дисертаційного дослідження Ю.О. Науменка сприяють можливості здійснювати координацію діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності із урахуванням особливостей злочинності службових осіб, сучасних тенденцій закономірностей, із залученням інститутів суспільства, сприяють підвищенню ролі, значення, авторитету і довіри до органів прокуратури у забезпеченні законності та поваги до осіб, які виконують відповідні функції.

Начальник управління Д.М. Федоров

Начальник відділу С.М. Грицай

Прокурор відділу В.М. Самоткан

Додаток Б

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Проректор
з науково-педагогічної роботи
_____ С.І. Оковитий
"23" грудня 2020 р.

А К Т

впровадження результатів дисертаційного дослідження
Науменка Юрія Олександровича у наукову діяльність Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Комісія у складі:

Голови комісії:	
Корнякової Т.В.	**Завідувач кафедри адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, д.ю.н., професор**
Членів комісії:	
Кобрусєва Є.А.	**доцент кафедри адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, к.ю.н., доцент**
Лахова О.В.	**доцент кафедри адміністративного і кримінального права юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, к.ю.н., доцент**

склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження здобувача Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Науменка Юрія Олександровича з теми «Діяльність органів прокуратури у запобіганні злочинам у сфері службової діяльності», використовується у межах виконання плану Науково-дослідницької теми кафедри адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара «Дослідження теоретичних та прикладних проблем у кримінально-правовій, кримінологічній, адміністративно-правовій, кримінально-виконавчій, фінансово-правовій галузях права» (затвердженої Рішенням Вченої ради

юридичного факультету, протокол № 4 від 3 грудня 2018 р., номер державної реєстрації 0119U100866), Зокрема, в межах теми біли опубліковані наступні:

1. Науменко Ю.О. Поняття службових та посадових злочинів. Вісник академії митної служби України Серія: «Право» № 2 (7), 2011. С. 136-140 (159 с.)
2. Науменко Ю.О. Історичний Генезис органів прокуратури. Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Спецвипуск. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2012. С. 21-27 (424 с.)
3. Науменко Ю.О. Розвиток кримінально-правових норм, що регулюють питання кримінальної відповідальності у сфері службової діяльності в радянську добу (1918-1960 рр.). Науковий вісник Херсонського Державного Університету. Збірник наукових праць. Серія Юридичні Науки, Випуск 1, Том 2. 2017. С. 115-119 (183 с.)
4. Науменко Ю.О. Деякі кримінально-правові аспекти кваліфікації злочину, передбаченого ст. 364 кримінального кодексу України в контексті законодавчих змін. Науковий збірник Дніпропетровського Національного університету імені Олеся Гончара, Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції, Випуск 3, 2016. С. 196-199 (231 с.)
5. Науменко Ю.О. Еволюція кримінально-правових норм, що регулюють питання кримінальної відповідальності у сфері службової діяльності. Науковий збірник Дніпропетровського Національного університету ім. О. Гончара, Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції, Випуск 5, 2016. С. 154-157 (235 с.)
6. Науменко Ю.О. Детермінація злочинів у сфері службової діяльності, пов'язаних з корупцією: порівняльний кримінолого-правовий аналіз. Науковий збірник Дніпровського Національного університету імені Олеся Гончара, Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції, Випуск 5, 2020. С. 74-78.
7. Науменко Ю.О. Проблемні питання кримінологічного дослідження злочинів в умовах дії кримінального процесуального кодексу України. Zbiór raportów naukowych. „Wpływ badań naukowych. (28.04.2013 - 30.04.2013) - Bydgoszcz: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2013. С. 41-45 (56 с.)
8. Науменко Ю.О. Поняття злочинів у сфері корупції. Шляхи вдосконалення. Актуальні проблеми кримінального права, та кримінології, кримінально-виконавчого права: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції "Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики", присвяченої 10-річчю Міжнародного гуманітарного університету (м. Одеса, 28 жовтня 2011 року). – Одеса : Фенікс 2011. С. 203-206 (358 с.).
9. Науменко Ю.О. Проблемні питання кримінологічного обліку злочинів : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції до Дня науки «Становлення та розвиток юридичної освіти у Національному авіаційному університеті. (м. Київ, Національний авіаційний університет, 16 травня 2013 року). К. Комп'ютерпрес, 2013. С. 238-241.
10. Науменко Ю.О. Питання кримінальної відповідальності юридичної особи, шляхи вирішення: Матеріали У Міжнародної науково-практичної конференції «Юридична наука і практика: виклики часу». Т. II. (м. Київ, Національний авіаційній університет, 12 березня 2015р.)- К., 2015. С. 85-87.

Акт обговорено і схвалено на засіданні кафедри адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара протокол № 7 від 23.12.2020 року.

Голова комісії: **Корнякова Т.В.**		**Завідувач кафедри адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, д.ю.н., професор**
Члени комісії:		
Кобрусєва Є.А.		**доцент кафедри адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, к.ю.н., доцент**
Лахова О.В.		**доцент кафедри адміністративного і кримінального права юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, к.ю.н., доцент**

Додаток В

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації, що висвітлюють основні наукові результати дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Науменко Ю.О. Поняття службових та посадових злочинів. *Вісник академії митної служби України. Серія: «Право»* 2011. № 2 (7). С. 136-140.

2. Науменко Ю.О. Історичний Генезис органів прокуратури. *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Спецвипуск.* – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2012. С. 21-27.

3. Науменко Ю.О. Розвиток кримінально-правових норм, що регулюють питання кримінальної відповідальності у сфері службової діяльності в радянську добу (1918-1960 рр.). *Науковий вісник Херсонського Державного Університету. Збірник наукових праць. Серія Юридичні Науки.* 2017. Випуск 1, Том 2. С. 115-119.

4. Науменко Ю.О. Деякі кримінально-правові аспекти кваліфікації злочину, передбаченого ст. 364 Кримінального кодексу України в контексті законодавчих змін. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. Випуск 3. С. 196-199.

5. Науменко Ю.О. Еволюція кримінально-правових норм, що регулюють питання кримінальної відповідальності у сфері службової діяльності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. *Науковий збірник Дніпропетровського Національного університету імені Олеся Гончара.* 2016. Випуск 5. С. 154-157.

6. Науменко Ю.О. Детермінація злочинів у сфері службової діяльності, пов’язаних з корупцією: порівняльний кримінолого-правовий аналіз. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2020. Випуск 5. С. 134-142.

Статті в зарубіжних виданнях

7. Науменко Ю.О. Проблемні питання кримінологічного дослідження злочинів в умовах дії Кримінального процесуального кодексу України. *Zbiór*

raportów naukowych. „Wpływ badań naukowych. (28.04.2013 - 30.04.2013) - *Bydgoszcz: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»,* 2013. С. 41-45.

Публікації, що додатково відображають наукові результати дисертації та засвідчують обов'язкову апробацію матеріалів дисертації

Матеріали конференцій

8.Науменко Ю.О. Поняття злочинів у сфері корупції. Шляхи вдосконалення. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. присвяченої 10-річчю Міжнародного гуманітарного університету:* (м. Одеса, 28 жовтня 2011 року). Одеса : Фенікс 2011. С. 203-206.

9.Науменко Ю.О. Проблемні питання кримінологічного обліку злочинів. *Становлення та розвиток юридичної освіти у Національному авіаційному університет: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції до Дня науки.* К. Комп'ютерпрес, 2013. С. 238-241.

10. Науменко Ю.О. Питання кримінальної відповідальності юридичної особи, шляхи вирішення: *Юридична наука і практика: виклики часу*: Матеріали *Міжнародної науково-практичної конференції.* Т. II. К., 2015. С. 85-87.